

Bogoslav Kosović

Prvi šumarski stručni opis i nacrtšuma na Velebitu i Velikoj Kapeli od Dalmatinske medje do Mrkoplja i Ogulina

reizdanje povodom 250. godišnjice hrvatskoga šumarstva Zagreb 2015.

Bogoslav Kosović - Prvi šumarski stručni opis i nacrt šuma na Velebitu i Velikoj Kapeli od Dalmatinske medje do Mrkoplja i Ogulina, prvi šumski red za iste, prvo njihovo razdjeljenje u okružja, šumarije i čuvarije, prvi cjenik za drvenu gradju iz njih, prve misli o pošumljenju primorskog krša itd.

Izdavač
HRVATSKO ŠUMARSKO DRUŠTVO
Za izdavača
OLIVER VLAINIĆ
Digitalizacija, uređivanje i oblikovanje
BRANKO MEŠTRIĆ
Tisak
CBprint, SAMOBOR
CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000907531.

ISBN 978-953-56470-5-8

Naklada 300 primjeraka.

Bogoslav Kosović

Prvi šumarski stručni opis i nacrt šuma na Velebitu i Velikoj Kapeli od Dalmatinske medje do Mrkoplja i Ogulina,

prvi šumski red za iste, prvo njihovo razdjeljenje u okružja, šumarije i čuvarije, prvi cjenik za drvenu gradju iz njih, prve misli o pošumljenju primorskog krša itd.

Po orig. podatcima i nacrtima c. k. ratnog arhiva i dr. u Beču, priobćio i vlastitim tumačenjima popratio B. Kosović, kr. zem. šum. nadz. II. raz. u Šumarskom listu br. 1 do 12 tijekom 1914. godine

ponovljeno izdanje povodom 250. godišnjice hrvatskoga šumarstva

Zagreb 2015.

SADRŽAJ

Proslov: akademik Igor Anić

- I. Predgovor pisca. 1
- II. Preponizni poslušni izvještaj o militarskim šumama slavne ličke graničarske pukovnije, koje leže uz morsku obalu austrijskog Primorja.11
- III. Najpokornije i najposlušnije izvješće i opširni opis o c. kr. militaršumama, ležećima u austrijskom Primorju kako slavne otočke tako i djelomično ogulinske graničarske pukovnije. 27
- IV. Medjutimni šumski red za sve šume karlovačkog generalata. 50
- V. Prvi definitivni šumski red za šume karlovačkog generalata i njegov postanak. 53
- Prilog 1: Instrukcija za šumare (Waldbereitere) svih c. kr. militarskih šuma u karlovačkom generalatu. 71
- Prilog 2: Osnova točaka na kojima bi se imao osnovati šumski red (Waldordnung) za sve ces. kralj. Militar-šume, ležeće u karlovačkom Generalatu. 76
- Prilog 3: Pet osnova o pristojbama koje se u c. kr. militar-šumama imadu odračunati od utrška za drvo u ime odštete za drvo na panju (Waldrecht). Sastavio Waldmeister J. C. Franzoni. 83

Osvrt 90

Uredništvo ŠL 1940.: Ing. B. Kosović, pomoćnik Ministra šuma i rudnika u m., utemeljitelj i dobrotvor H. Š. D. (životopis, 1940.)

PROSLOV

Početci šumarstva kao struke, znanosti i umijeća gospodarenja i očuvanja šuma za trajnu dobrobit čovjeka, okoliša i gospodarstva sežu u XVIII. stoljeće. Razdoblje postanka hrvatskoga šumarstva obilježili su događaji koji su se zbili u izvanredno kratkom razdoblju, od 1764. do 1769. godine: prvi pregled, opis i mapiranje šuma, zatim ustrojavanje šumarske službe i donošenje prvih uredbi o šumama.

Prvi pregled i opis šuma su obavljeni na području ličke, otočke i ogulinske pukovnije Vojne granice, pod nadzorom *Waldmeistera* Dragutina Franzonija. Na temelju rezultata pregleda i opisa šuma major pl. Pierker, natporučnici John i Dinzl te podporučnik Penzo, svi odreda inženjeri iz *mjerničkog odjela*, izradili su 1764. i 1765. mape šuma u mjerilu 1:3800 *fortifikations hvati*. Zahvaljujući tomu danas znamo da je na 126.141 hektara inventariziranog velebitskog i kapelskog područja raslo 42.017.128 stabala različitih vrsta drveća od čega je 27% jelovih i 50% bukovih u odnosu na ostale vrste drveća. Inventurom je cjelokupno područje razdijeljeno na okružja (*districte*), pa se ondašnji sastav vrsta drveća lako može usporediti s današnjim stanjem.

U isto doba sazvana je u Karlovcu – sjedištu generalata Vojne granice, sjednica povjerenstva koje je donijelo odluke o ustrojavanju šumarske službe. Odlučeno je kako će šumama karlovačkog generalata upravljati *General-Komanda* u Karlovcu. Uprava će postaviti šumare (*Waldbereitere*) i lugare (*Forstknechte*), sastaviti nacrt šumskog reda koji će sadržavati sve propise važne za šumu, utvrditi cijene obaranja, izradbe i izvoza drva kao i cijene drva na stovarištima i na panju. Za prvog upravitelja šumarske službe imenovan je *Waldmeister* Dragutin Franzoni. Osim toga, odlučeno je da se za šume karlovačkog generalata postave tri šumara s pripadajućim osobljem, u tri sjedišta: jedan šumar za šume ličke pukovnije sa sjedištem u Oštarijama na karlobaškoj cesti, jedan šumar za šume otočke pukovnije i dio šuma ogulinske pukovnije sa

sjedištem u Krasnu, te jedan šumar za ostale šume u ogulinskoj i slunjskoj pukovniji sa sjedištem na Petrovoj gori.

Oštarijskome šumaru dodijeljeno je osam lugara. Otočkome šumaru sa sjedištem u Krasnu, s obzirom na veću površinu o kojoj je morao skrbiti, pripalo je dvanaest lugara i jedan šumar – lovac kao *pristav*. Šumaru na Petrovoj gori dodijeljeno je pet lugara. Za svakoga su određeni iznos plaće i mjesto stanovanja. Sastavljena je i instrukcija (naputak) po kojoj će šumari podučavati svoje osoblje.

Sjednica povjerenstva u Karlovcu zaključena je 23. veljače 1765., pa se taj datum može uzeti za dan utemeljenja naše prve tri šumarije. Ovdje treba napomenuti kako do danas u kontinuitetu djeluje jedino šumarija Krasno. Ako se kao ishodišna točka šumarstva uzme datum utemeljenja prvih ustrojbenih oblika struke, eto razloga zašto šumarstvo Hrvatske ove godine proslavlja dvjestopedeset godina djelovanja.

Razdoblje postanka šumarstva u Hrvatskoj završava objavom prve zakonske uredbe o šumama 1769. godine. Bio je to prvi zakon o šumama, pisan na njemačkom i hrvatskom jeziku, kojega uz to možemo smatrati našom prvom instrukcijom za uređivanje šuma, prvim udžbenikom šumarstva, a svakako i najznačajnijim spisom u povijesti šumarstva Hrvatske. Uredba je propisivala sječne zrelosti (ophodnje) za glavne vrste drveća. Gospodarenje šumom uređeno je metodom razdiobe šumske površine na godišnje sječine čiji broj odgovara broju godina ophodnje. Time je prije gotovo dvjestopedeset godina u šumarstvu Hrvatske uvedeno načelo *potrajnosti*. To je načelo tek krajem XX. stoljeća pod nazivom *održivi razvoj* postalo geslom i okosnicom globalne ekološke politike. Međutim, potrajno gospodarenje šumom do danas je ostalo jedini pravi primjer održivog gospodarenja nekim prirodnim resursom.

Temeljni izvor iz kojeg su prenesene spoznaje o početcima hrvatskoga šumarstva je članak koji je u Šumarskom listu objavio šumarski stručnjak, inženjer Bogoslav Kosović. Njegov puni naslov, iz kojeg se istodobno može zaključiti i o sadržaju, glasi: *Prvi šumarski stručni opis i nacrt šuma na Velebitu i Velikoj Kapeli od Dalmatinske medje do Mrkoplja i Ogulina, prvi šumski red za iste, prvo njihovo razdjeljenje u okružja, šumarije i čuvarije, prvi cjenik za drvenu gradju iz njih, prve misli o pošumljenju primorskog krša itd.*

Zbog velikoga obima članak je objavljivan u nastavcima, u devet brojeva Šumarskoga lista 1914. godine, na sljedećim stranicama: (1) 4-16, (2) 68-86, (3) 133-145, (4) 170-189, (5) 208-223, (6) 259-266, (7) 305-319, (8-9) 356-376, (12) 476-488. Nastao je nakon iscrpnog istraživanja arhiva nekadašnje General-Komande i Investicijske zaklade, pa u podnaslovu članka piše: "Po orig. podatcima i nacrtima c. k. ratnog arhiva i dr. u Beču, priobćio i vlastitim tumačenjima popratio B. Kosović, kr. zem. šum. nadz. II. raz.".

Članak Bogoslava Kosovića izvanredno je važan izvor povijesti šumarstva u Hrvatskoj. Svojim sadržajem i značenjem on nadilazi šumarstvo. Osim podataka o strukturi šuma, u tekst je utkano mnoštvo informacija o mnogim djelatnostima povezanima sa šumom i šumarstvom: kartografiji, otvaranju šuma, cestogradnji, uređenju bujica, obešumljenju krša, pošumljavanju krša, toponimiji, političkim i uopće životnim prilikama u tom dijelu Hrvatske.

Bogoslav Kosović ovom se objavom, ali i drugim prinosima šumarstvu, uvrstio među hrvatske šumarske besmrtnike. I sam pri kraju teksta piše: "Kad sam počeo objelodanjivati ovaj prvi opis gornjokrajiških šuma, bilo mi je na pameti, da spasim i otmem zaboravi jedan po mom mišljenju vrlo lijepi prilog hrvatske šumarske povjestne gradje."

Sve su to bili povodi Hrvatskom šumarskom društvu da prigodom dvjestopedesete obljetnice našeg šumarstva još jednom objavi Kosovićev tekst,

sada objedinjen u ovoj vrijednoj knjizi.

Povijest hrvatskoga šumarstva pokazuje kako je šumarstvo višestoljetno organizirana djelatnost po čemu pripada najdugovječnijim strukama u nas. Naše šume su proizvod tradicije, znanja i mara generacija šumarskih stručnjaka. Na žalost, i pored toga o šumarstvu i šumama se u hrvatskoj javnosti malo zna. Bez obzira na bogatu povijest šumarstva i činjenicu kako su hrvatske šume po svojoj prirodnosti i raznolikosti posebnost u svjetskim razmjerima, oboje su još uvijek nepoznanica većini ljudi svih obrazovnih profila u Hrvatskoj.

Zato, neka ova knjiga podsjeti na početke našeg šumarstva i izazove interes za istraživanje njegove bogate povijesti. Ona predstavlja još jedan šumarski prilog hrvatskoj znanosti i kulturi bez kojih nema napretka.

U Zagrebu, 27. svibnja 2015. godine

Akademik Igor Anić

Prvi šumarski stručni opis i nacrt šuma na Velebitu i Velikoj Kapeli od Dalmatinske medje do Mrkoplja i Ogulina,

prvi šumski red za iste, prvo njihovo razdjeljenje u okružja, šumarije i čuvarije, prvi cjenik za drvenu gradju iz njih, prve misli o pošumljenju primorskog krša itd.

Po orig. podatcima i nacrtima c. k. ratnog arhiva i dr. u Beču, priobćio i vlastitim tumačenjima popratio B. Kosović, kr. zem. šum. nadz. II. raz.

I. Predgovor pisca.

Od kada je čuveni šumarski "majstor"* Carlowitz — kako ga dandanas Njemci od dragosti zovu, jer u istinu nije bio šumar po zvanju nego rudar — na početku 18. stoljeća u svojoj upravo sjajnoj šumarskoj knjizi "Sylvicultura Oeconomica" bio živim bojama prikazao svijetu pogibelj, koja mu prijeti od sve više napredujuće nestašice drva, obuzeo je bio silan strah sve ljudske slojeve onoga doba, te su počeli smišljati, kako će za vremena tu preteču katastrofu predusresti.**

Kano što god još i dandanas u gorskima, šumom bogatim krajevima, žitelji sa drvom ne štede, nego ga gore na otvorenim ognjištima, grade iz

*U staro doba smatralo se je i šumarstvo u njeku ruku obrtom ili meštrijom, te su i mladi šumari morali poput inih šegrta ili naučnika proći školu kod kojega izvježbanog šumarskog "majstora". Njemci su ponosni na te svoje stare šumarske "majstore", jer su oni bili (ako vrstni, da su stvorili temelje današnjoj, može se reći njemačkoj šumarskoj znanosti.

Medju tima majstorima iztiče se osobito ime Hansa Carla pl. Carlowitza, rudarskog kapetana, koji je već 1712. god. 12. oktobra izdao u Freybergu obsežnu i šumarstvo svestrano obradjujuću knjigu na njemačkom jeziku, koja je g, 1732. doživila drugo izdanje pod naslovom: Hans Carl von Carlowitz, königl. Pohln. und Churft Sachs. Camer Rath und Ober Berghauptmanns Sylvicultura Oeconomica oder Hauswirtliche Nachricht und Naturmässige Anweisung zur wilden Baum-Zucht nebst gründlicher Darstellung wie zuförderst durch göttliches Benedeyen dem allenthalben und insgemein einreissenden Grossen HolzMangel vermittelst Säe-Pflanz- und Versetzung vielerhand Bäumen zu rathen.... Zveite und mit einem Dritten Theil von Julio Bernhard von Rohr vermehrte Auflage. Leipzig, bei Johann Friedrich Brauns sel. Erben 1732.

Već po bogatoj i iscrpivoj sadržini knjige može se razabrati, da je i prije toga bilo dosta knjiga, koje su pisale o šumarstvu, a u istinu je tako i bilo, jerbo se znade, da je bilo knjiga o šumarstvu u Italiji već 200 godina prije Carlowitzove.

Jedan primjerak drugog izdanja Carlowitzove knjige nalazi se u knjižnici hrv. slav. šumar. društva pod brojem 25.

**Vidi: Carlowitz-Rohr Sylvicultura Oeconomica 1732. str. 27—35: Vom Holzmangel und dessen Ursachen; zatim str. 61 § 3: Lutheris u. Melanehions, wie auch Mathesii Prophezeiung über Holzmangel — das solche eintreffen und ein unsäglicher Holzmangel nebst anderen daher rührenden Elend hervor thun werde, wird behauptet.

njega kuće, plotove itd. tako je u ono doba bio ne samo po selima nego i u gradovima običaj, da se je u nezasitno ždrijelo otvorenih ognjišta drvo upravo bacalo, gradile kuće, plotovi i dr. iz drva, a osim toga se ogromne površine šuma krčile za polja i palile radi proširenja pašišta. Radi smole se u velike nakazivala šuma i žgala radi proizvodnje pepeljike i uglja; grane se kresale bez svakog reda i razbora ili jednom riječju, devastirala se šuma na sve strane; iz nje se vuklo sve, a u nju se nije davalo ništa.

Nije dakle nikakovo čudo, što su se — obzirom na tadanje prilike — uvidjavniji ljudi počeli osvješćivati i tražiti načine, kako će preteču pogibelj od nestašice drva ublažiti i ukloniti.

Naročito su na to morale misliti one države, kojima su šume bile glavni izvor prihoda i moći, te kojih su životni interesi zahtijevali, da shodnim mjerama šume ne samo očuvaju, nego i podignu.

U Saskoj je tada cvalo rudarstvo, pa kako rudokopi upravo "žderu" ogromne množine drva, trebalo je šume ne samo očuvati, nego i šumske površine, koje su radi proširenja pašišta popaljene, ili radi privremene pretvorbe u polje izkrčene, opet nasaditi i šumskoj kulturi privesti. Naravna je posljedica bila, da je saski rudarski kapetan Carlowitz, u brizi za obstanak i procvat rudarstva, nastojao svojom knjigom pobuditi oblasti da zabrane prekomjerno i nerazborito trošenje drva u obće i da odrede podizanje šuma na površinama, koje su njekada drvećem obraštene bile.

U to doba pada uvadjanje ognjišta (peći), koja troše malo drva, a koja su, kako Carlowitz i sam pripovijeda, već negdje g. 1666. u Francuskoj izmišljena, te u Carlowitzevo doba u Njemačkoj po njekoliko Njemaca ponovno obretena.

U to doba počelo se je izdavati šumske zakone ili tzv. šumske redove za zemlje, gdje takovih redova još nije bilo, a gdje su bili, propisivalo se je strogo njihovo obdržavanje.

No uza sve to čini se, da tadanjim državnim vlastima nije bio glavni cilj svega toga nastojanja baš idealna skrb za očuvanje šuma radi njihove važnosti po obćenitost i radi straha da će drva nestati, nego čini se, da im je taj strah bio dobro došao, da mogu narod od šume odbiti i šumu izkorišćivati u korist države, dotično u korist zemaljskih gospodara.

Tako je barem bilo u Saskoj i u austrijskoj carevini.

U Saskoj je rudarstvo davalo glavni državni dohodak i državi je bilo stalo do toga, da očuva za rudarske svrhe potrebne šume radi toga svoga dohodka, a ne radi same šume ili inih javnih interesa. U Austriji su pako nakon tolikih i dugotrajnih ratova za cara Karla VI. i carice Marije Terezije ostale državne blagajne prazne, te su sve, na priskrbljivanje novčanih

sredstva za carevinu pozvane oblasti uprle i morale uprijeti sve sile, da izpražnjene blagajne opet napune.

Bacilo se stoga oko i na c. kr. šume u Vojnoj Krajini, naročito one, što gravitiraju k moru, jer se je drvo iz istih kao gradja za brodove, moglo dobro unovčiti. Odredjeno je bilo, da se i te šume točno opišu i u mape urišu, za njih je izdan prvi nama poznati šumski red, odredjeno je njihovo prvo razdjeljenje u šumarije i čuvarije, sačinjeni prvi cjenici, osnovana mreža puteva koja se ima izgraditi, te uredjena drvna skladišta iz kojih će se gradja prodavati. Da se nebi susjedna mletačka republika ili koja druga austrijskoj carevini nepoćudna pomorska država previše osilila, izdana je odredba, da nijedan privatnik nesmije niti iz svojih šuma, tada za brodogradnju toli nuždno gradjevno hrastovo drvo, bez dozvole nikome u strane zemlje prodavati, a isto tako bilo je odredjeno, da graničari nesmiju iz carskih velebitskih šuma nikakovo pa ni jelovo drvo sami trgovcima prodavati, nego da ga imadu uz stalnu, po državi opredijeljenu, taksu predati u državne drvne magazine.

To drvo upotrebila je tada austrijska carevina ili za sebe, ili ga je prodavala prijateljskim vlastima.

Tečaj samih rasprava i pregovora izmedju raznih državnih oblasti, koje su predhodile opisu velebitskih i kapelskih šuma, donjeti ćemo, — jer su za historiju ovih šuma od velike važnosti, — na koncu ovoga njihovog opisa.

Lakšeg razumjevanja radi navesti ćemo glede toga jedino to, da je "Waldmeister" Franzoni imao zadaću pregledati i opisati sve te šume, koje su onda god. 1764. i 1765. mapirali major pl. Pierker, te nadporučnici John, Dinzl i podporučnik Penzo od mjerničkog odjela. Mapa o šumama bivše ličke pukovnije (regemente) bila je sačinjena u dva originala, te je bila izradjena osobitom pomnjom. Jedan primjerak te mape nalazi se sada pohranjen u c. kr. dvorskom arhivu u Beču pod oznakom "Ex arhivo bellico B IX. C 1016." gdje ga je pisac ovih redaka pod jesen 1906. kao i mapu šuma otočke i ogulinske pukovnije te i sâm opis tih šuma pronašao.

Dobrotom i osobitom susretljivošću našega zemljaka, — porijeklom petrinjca, — ravnatelja c. kr. dvorskog ratnog arhiva u Beču preuzv. gosp. c. kr. feldmaršallieutenanta Emila pl. Wojnovicha, dobio je pisac te opise šuma kao i same mape na porabu, te je pomoću pantographa sačinio vijerne kopije originalnih mapa a opise šuma preveo na hrvatski jezik.

Drugi originalni primjerak k ovomu opisu šuma spadajuće mape šuma ličke pukovnije (koji je što se izvedbe tiče sasvim jednak onomu prvomu primjerku) odkrio je pisac slučajno prošle godine u zagrebačkom kr. zemaljskom arkivu, a predstojnik toga arkiva, velemož. gosp. kr. zem. arkivar i kr. sveuč. profesor Ivan Bojničić pl. Kninski, ustupio mu ga je dragovoljno na porabu.

Budi obojici spomenute gospode na njihovoj susretljivosti izrečena i na ovom mjestu najsrdačnija hvala.

Mape šuma svih triju pukovnija izradjene su u mjerilu 1:3800 fortifikations-hvati ili: 1 njemačkoj milji kojih 15 ide u 1 stupanj.

Obje mape šuma ličke pukovnije izradjene su na risaćem papiru, dočim je mapa šuma otočke i ogulinske pukovnije, koja se nalazi u bečkom ratnom arkivu pod oznakom: "B IX. C 1017" izradjena na prozirnom papiru (t. zv. Strohpapier) koji je naljepljen na risaći papir.

Mape šuma ličke pukovnije uzčuvane su prilično dobro, dočim se mapa otočko-ogulinskih šuma od starine već sasvim razpada.

Na mapi šuma ličke pukovnije označeno je drveće prema starosti i gustoći obrasta manjima i većima stabalcima, radi čega je mapa veoma pregledna. Ine vrsti kultura označene su svaka svojom bojom.

Mapa otočko-ogulinskih šuma izradjena je doduše točno ali primitivnije, jer su šume položene samo tušem a nije debljina i gustoća drveća na njima označena stabalcima.

Obzirom na to, što je mapa šuma ličke pukovnije jedna od najstarijih naših šumskih mapa, donosimo ju u vijernoj izradbi prema originalu,* dočim mapu otočko-ogulinskih šuma donosimo u jednostavnijoj izradbi.

Konačno nam je spomenuti, da je podatke za ovaj prvi opis velebitskih i kapelskih šuma našao pisac prošaste godine i u arhivu c. kr. vojnog zapovjedništva u Zagrebu pod oznakom 1765/7., te ih je u ime kr. zem. vlade, od istoga preuzeo, i privremeno do konačnog preuzeća svih za šumarstvo važnih, a tamo se nalazećih spisa, pohranio u registraturi kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove u Zagrebu.

Prije nego predjemo na sam opis šuma ličke, otočke i ogulinske pukovnije mislimo, da ćemo dobro učiniti, ako velecijenjene čitaoce već naprvo upozorimo na njekoje, po piscu prigodom proučavanja tog opisa opažene činjenice, a koje bi po našem mnijenju mogle biti od odlučne važnosti kod znanstvenog tumačenja i praktičnog rješavanja njekojih

^{*} Izradba same mape zadavala je mnogo poteškoća radi boja samih i radi boje staroga papira, koje boje su za vijernu svjetlo-slikarsku reprodukciju veoma nepodesne. Tek nakon raznih pokusa, prerisavanja i fotografiranja u raznim zavodima, koji se bave pomnožavanjem karata uspjelo je konačno tvrdki Angerer i Göschl u Beču, da sačini za reprodukciju valjani clichee, dočim je dalnju izradbu mape u bojama izvela sa svoje vrstnoće poznata zagrebačka tiskara litografija C. Albrechta u kojoj se i "Šumarski list" tiska.

važnih šumarskih pitanja u opće, a naročito za rješenje važnih šumarskih pitanja tičućih se bivše gornje Krajine.

U prvom redu moramo upozoriti, da se u ovom opisu velebitskih šuma spominje, da je tlo s jedne i s druge strane Velebita kamenito, krševito i bez zemlje, te da je primorska strana njegova gola i bez drveća, dočim da je lička ili istočna strana Velebita već onda bila obraštena stoljetnima bukvama, kakovima je obraštena većim dijelom i danas.

Ovaj nam opis može dakle poslužiti kod rješenja po obćenitost toli važnog pitanja: da li je Velebit, kako se u obće govori, bio još za dobe mletačkog gospodstva i sa primorske strane pošumljen i debelom naslagom zemlje prekriven, koja je nakon izsječe šuma odplavljena, a ostao na površini goli kamen — krš ili je pako bio od svoga postanka gol kao što je i sada?

Ako svi znaci nevaraju čini se, da sadanji goli velebitski krš sa primorske strane nije bio za doba Mletčića, a možda ni nikada prije, bolje i puno boljom šumom obrašten nego je sada, a još manje će biti, da je na njemu u historijsko doba bilo debelih naslaga zemlje mladjih geoloških formacija, kako to narod a i njeki geolozi* tvrde.

Moglo je biti ovdje ondje nješto više drveća, nego ga dandanas imade., koje je za mletačke svrhe posječeno, moglo je biti ovdje ondje i nješto više zemlje, nego je dandanas imade, ali debelih naslaga zemlje jedva da je bilo.**

Velebit je i visok i širok i dugačak, pa bi se i dandanas morali negdje opažati očiti tragovi tih nekadašnjih debelih naslaga. One bi, da su kada obstojale i bile odplavljane, morale biti staložene u moru i na visoravnima, ali takovih znatnih naplavina nema. Morsko je dno — uz male iznimke — duž cijele obale velebitske vapneno i golo kao i sam Velebit, te je i zemlja s toga morskoga dna — ako je zemlje ikada na njemu bilo — morala biti odplavljena još prije, nego je ono u more propalo, dakle još davno prije mletačkog gospodstva u hrvat. Primorju.

Na samoj primorskoj strani Velebita ima dosta visoravni koje su skoro skroz horizontalne, te s kojih voda neodtiče takovom silom, a da bi mogla s njih zemlju odnašati, a kamo li da bi mogla s njih odnijeti debele naslage zemlje. Pa i te su visoravni gole i krševite.

Gdje ima na visoravnima nješto više crvene kraške zemlje, izašle na površinu mukotrpnim vadjenjem kamena, tamo se ta zemlja čvrsto drži

^{*} Vidi Dr. Kramer: Da Ii je moguće kraš šumom zasaditi?

^{**} Vidi o tom moju izcrpivu razpravu: Pošumljenje kraša u br. 1 -3. Š. l. od god. 1909. i br. 2. g: 1910.

tako, da se u tom pogledu nemože konstatirati promjena od doba prvog opisa šuma do danas. Pa kad se je to nješto zemlje moglo održati na tim mjestima kroz zadnjih punih 150 godina, onda bi se i one bajoslovne debele naslage zemlje bile održale od mletačkih vremena do danas na sličnim visoravnima, da su tamo bile, kako to njekoji tvrde, kako smo naprvo spomenuli.

Ovaj prvi opis velebitskih šuma tvrdi s jedne strane, da su Mletčani izsjekli šumu na primorskoj strani Velebita, te je usljed toga zemlja odplavljena i ostao goli krš, a s druge, strane opisuje, da je lička strana Velebita obraštena velikim drvećem— starima bukvama i jelama a gdje gdje i hrašćem — ali, da je i ona većim dijelom kamenita i kršovita.

Namiće nam se pri tom i nehotice pitanje: a kada je onda otišla zemlja sa ličke strane Velebita za koju se nezna, da bi na njoj ikada šuma izsječena bila?

Ako li pako ni u doba ovog prvog opisivanja velebitskih šuma, a po tom ni u doba Mletčana nije bilo debelih naslaga zemlje na ličkoj strani Velebita, koja je uvjek više čuvana i uvjek obraštena bila, onda nam zdrav razum kaže, da u ono doba pogotovo nije moglo biti zemlje ni na primorskoj njegovoj strani, koja je od uvjek bila više izvržena uplivu nepovoljnih vjetrova, žege i devastacije.

Nije li pako za doba Mletčana bilo zemlje na primorskom kršu, ako je on, kako vidimo, bio isti onakov onda kakav je i sad, onda je izključena mogućnost, da bi on u glavnom bio mogao biti onako pošumljen, kako se to priča i baje, jer to narav njegovoga samoga tla mjestimice izključuje.

Ima naime prostranih površina primorskoga krša, koji je inače sav razpucan i dosta ravan, ali na kojemu a ma ni trunka zemlje neima, a ima i prostranih površina samih litica, na kojima se tek ovdje ondje nalazi po gdje koja, zemljom izpunjena pukotina. Na tima površinama nije sjegurno nikada, a nek mo li za Mletčana šume bilo, ni biti moglo. Dobar dio ostaloga krša ima tako sitne pukotine i sa tako malo zemlje, da na tim površinama nije moglo rasti nikakovo drugačije, osim samo kržljavo i zahireno, za gradju nesposobno drveće.

Mletčani su dakle mogli sjeći veliko drveće jedino ili u onim oazama primorskoga krša, na kojima je radi velikih, zemljom punih pukotina, veliko drveće raslo i rasti moglo, ili su ga dobavljali iz gornjih pošumljenih dijelova Velebita*.

^{**} Šume na tima oazama i na Velebitu bilo je uvijek toliko, da je mogla podmiriti potrebe Mletaka na drvu, a od Mletčana bi bilo u istinu nerazborito, kad bi bili, kraj tolike šume, tražili potrebno im drvo gdje drugdje.

To ali nije prouzročilo ogolećenja ostaloga krša, nego su tome morali biti drugi uzroci**.

Možebit su sa današnjega krša — ako je na njemu debelih naslaga zemlje ikada bilo — odnijele zemlju bujice još u predhistorijsko doba, dok još jadransko i sredozemno more postalo bilo nije. No nije izključena mogućnost, da na mnogima, sad golima dijelovima krša nije nikada zemlje ni bilo.

Po našem nazoru sasvim je lahko moguće, da mnogi dijelovi krša poslije svoga postanka nisu ni došli ponovno pod morsku razinu, te se uslijed toga na njima nije nikada ni mogla staložiti debela naslaga zemlje mladjih geolog. formacija, nego su ostali goli i krševiti, kako su i stvoreni. Sam vapnenac pako svojim trošenjem nestvara poput drugih vrsti kamenja plodne zemlje, pak je i to jedan od glavnih razloga, da je na površini se nalazeći, od postanka goli vapnenac morao ostati gol.

Taj pojav je shvatljiv i razumljiv, jer kad ima geologijskih naslaga iz drugih perioda, koje nisu poslje svoga postanka više došle pod morsku razinu, nego su ostale na površini zemlje, te radi toga i ostale nepokrite od drugih, mladjih naslaga, zašto da se nije to moglo dogoditi i sa kraškim vapnencem?

Razlika je samo ta, da na takovima jurskima, triaskima itd. naslagama ima ipak zemlje, a na kraškima nema i to stoga, što se njihovim vlastitim trošenjem stvara zemlja, a od kraškoga vapnenca ne.

Ovo je vrlo važno znati za one, koji se bave riješenjem problema o pošumljenju krša, jer se prema jednim ili drugim nazorima o postanku krša i mogućnosti stvaranja zemlje na njemu, mora ravnati i sistem, kojim se kod pošumljenja krša udariti kani.

Gdje nema zemlje i gdje se ona nemože trošenjem temeljnog kamenja stvoriti, tu valjano drveće nije nikada raslo, niti će ikada moći rasti, a gdje je ima, može se od nje očekivati, da će odhraniti samo tako debelo i bujno, odnosno tanko i zahireno drveće, za kakovo ga i za koliko hrane imade.

To je po našem mnijenju jedini pravi putokaz k riješenju kraškog problema.

Austrijski šumari postavili su kao glavni cilj pošumljenja krša: uzpostaviti na njemu — pa bio taj krš kako mu drago neplodan — pomoću visokih šuma opet ono stanje, koje je navodno na njemu bilo "prije" nego

^{**} Vidi moju raspravu "Pošumljenje kraša* u broju 1.—3. godine 1909. i br. 2. god. 1910.

što je ogolio t. j. stvoriti na njemu debele naslage humusa, visoke šume i prostrane travnike za pašu blaga.

Mi hrvatski šumari nebi smjeli slijepo nasljedovati to pravilo austrijskih šumara već stoga, što je, kako smo naprvo obrazložili, temeljna misao toga pravila, o nekadanjim debelim naslagama zemlje na njemu jedva izpravna, a nebi ga smjeli naprečac i bezuslovno nasljedovati ni stoga, što na kršu imade dosta tako kamenitih predjela i sa tako malo zemlje, da se na njima, kako to kao stručnjaci znademo, valjano visoko drveće podići nemože.

Mi smijemo računati samo sa onom zemljom, koja na kršu jest i sa činjenicom, da se količina te zemlje neće povećati, jer se zemlja trošenjem kraškog vapnenca nestvara. Računamo li pako s tima činjenicama, onda nemožemo od krša zahtijevati, da se od njega stvori nješto, što se od njega stvoriti neda, i da nam on daje ono, što dati nemože. Mi jedino možemo tražiti, da se iz svakoga predjela krša izcrpi samo ono, što se i u onakovoj formi, kako se iz njega prema naravi tla izcrpiti dade, a da se time sućanstvo samoga tla i javni obziri neugroze.

Gdje se dade na kršu krčenjem kamenja načiniti vrt ili vinograd neka se načini, gdje se dadu odgojiti uljike, bademi i druge vrsti voća neka se goje, gdje se dade odgojiti visoka šuma i gdje je ona radi nestašice gradje ili radi zaštite potrebna neka se takova podigne, ali gdje se dade odgojiti samo kržljavo drveće, koje je jedino za brstike sposobno, neka se odgajaju brstici, a sanje o podignuću visokih šuma i stvaranje bajoslovnih zelenih travnika, neka se napuste.

Pošto bi uzgajanjem brstika na kršu bilo podjedno riješeno i pitanje o prehrani blaga na njemu kroz ljeto i kroz zimu, to bi se mi hrvatski šumari ovim našim ciljem približili sasvim i šumarskom i gospodarskom stanovištu, jer bi time udovoljili nadama, koje od pošumljenja krša šumari i gospodari željno očekuju.

Valjano gojeni i uživani brstici prekrivali bi naime svojima krošnjama uvjek tlo, te ga štitili od žege i bure, a žilje brstika iscrpljivalo bi i u formi lišća davalo, produktivnu snagu zemlje iz dubina kraških pukotina intenzivnije, nego li se to dade postići gojenjem trave ili koje ine gospodarske plodine.

Svrha pošumljenja krša po našem nebi dakle bila "stvaranje" zemlje koja bi nam (kad bi se stvoriti mogla) tek u dalekoj budućnosti imala davati obilatu korist, kako to austrijski šumari postići žele, nego naš cilj bi bio: racionalno iscrpljivanje produktivne snage one zemlje, koja na kršu jest.

Ovaj naš cilj je i sa narodno gospodarstvenog gledišta opravdaniji, jer bi mi umjesto visokih šuma uzgajali brstike, od kojih bi već i savremene generacije mogle crpiti korist i koji bi trajno i budućim generacijama davali hranu za blago u obliku brsta, dočim će visoke šume austrijskih šumara, budu li se u obće ikada mogle podići na pravom, zemljom siromašnom kršu, uživati bog zna koji narodi, koji će kraške predjele nastavati iza kojih 200—300 godina.

Sjegurno nebi bilo ni razborito ni gospodarstveno da sadanji kraški stanovnici trpe i prekomjerno se stišću u uživanju svoga posjeda radi koristi tih budućih kraških stanovnika možda druge krvi i jezika ili radi stanovnika, kojima te šume možda neće ni trebati. Nesmijemo naime zaboraviti, da vrijeme leti i da se svijet kulturno preporadja, pa nije izključena mogućnost, da bi se moglo izumiti što šta, što bi moglo učiniti suvišnima i šume i drvo u obće.

Držimo stoga da nam je dužnost ovdje upozoriti i na drugu jednu dobru nauku, koja se dade crpiti iz ovog opisa šuma, a to je baš netom spomenuta nesjegurnost ostvarenja ideja u šumarskom gospodarstvu, ako su zasnovane za daleku budućnost.

Kao jedan od glavnih ciljeva mapiranja i prvog opisivanja velebitskih i kapelskih šuma prije 150 godina imalo je naime biti nastojanje, da se sadnjom žira podignu u Primorju hrastove šume, u svrhu osjeguranja proizvodnje za gradnju trgovačkih i ratnih brodova austrijske carevine toli nuždne hrastove gradje.

Ta, za ono doba sama po sebi razumljiva ideja, pokazala se je eto izpraznom baš sada, kada bi to hrašće — da je posadjeno bilo — upravo za sječu dozrevalo. Umjesto hrastovih brodova plove dandanas jadranskim morem gvozdeni orijaši trgovačke i ratne mornarice austrijske carevine. Hrastovina pako, bez koje se orijaški brodovi njekada nisu mogli ni zamisliti, potisnuta je u pozadinu, te dandanas služi u brodogradnji tek za podredjene svrhe: oplate, pokućtvo itd.

Konačno nam je upozoriti cijenjene čitaoce na još jednu stvar, koja se dade sadržajem ovog opisa velebitskih šuma raztumačiti, a koja će zanimati i naše historičare.

Obći je glas, koji se navodno temelji i na pisanim spomenicima, da je šuma sve do nedavna sizala sve do grada Senja, dočim sada siže samo do Vratnika, t. j. ona je sada udaljena daleko od zidina gradskih. Time se tumači, da je Velebit kraj Senja bio njekada šumom obrašten po cijeloj svojoj primorskoj strani, ali da je kasnije šuma na njemu zabataljena i potisnuta u velebitske vršine.

I iz ovoga opisa velebitskih šuma vidi se, da je šuma u ono doba doduše sizala sve do grada Senja, dapače da je i u njegovom teritoriju samom bilo šume, ali se vidi i to, da je onda i teritorij grada Senja bio daleko veći nego li je danas.

Baš u vrijeme, kad je ovaj prvi opis bio sastavljan, vodjena je rasprava izmedju grada Senja, karlovačkog generalata i dvorskih oblasti glede toga, da se teritorij grada Senja suzi, te da šuma u Senjskoj dragi — koju je grad Senj kao svoju svojinu za sebe reklamirao — pripadne pod Krajinu. Sastavljači ovoga opisa šuma nisu onda još pravo znali kome će od prućih se stranaka Senjska draga pripasti, te su ju kao "prepornu" posebno izlučili i to u opisu naveli.

Senjski kapetan barun Gussich živo je branio pravo grada Senja na Senjsku dragu ali uzalud. Dvorske oblasti su kazale da gradu Senju ta šuma netreba, jer on od nje i onako, usljed izdane zabrane o prodaji hrastovine, nebi imao nikakove koristi nego samo štetu, jer bi morao plaćati čuvanje.

Senjska draga pripala je tako pod Krajinu i time je teritorij grada sužen.

Nije se dakle usljed devastacije rub šume pomaknuo od sadanje gradske medje k vrhovima Velebita, kako to mnogi neupućeni misle, nego je njekadanja gradska medja odmaknuta od ruba šume dalje. Kako pako nekadanji gradski teritorij izmedju tog šumskog ruba i nove gradske medje nije bio šumom obrašten, misle neupućeni, — kojima to kasnije pomicanje gradske medje nije poznato, a znadu za onu pripovijest, da je šuma njekada sizala do grada Senja, — da je taj goli prostor bio šuma, te da je kasnije devastiran, što u istinu nije.

II. Preponizni poslušni izvještaj o militarskim šumama slavne ličke graničarske pukovnije, koje leže uz morsku obalu austrijskog Primorja.*

Taj dugački komad zemlje ličkih šuma leži na jadranskom moru u c. kr. austrijskoj Dalmaciji, koju prema podnevu (podne=jug op. pisca) graniči na mletačku Dalmaciju, prema istoku na ravno polje Like i Krbave (u originalu Licca und Carabavia op. pisca), prema sjeveru na otočku pukovniju, a prema zapadu na more, kao i na uzki kanal, kojega sa jedne strane zatvara venecijski otok Pag.

Te šume leže u dubokim dolinama na najvišima kršnima bregovima, koje doline naliče više dubokim kotlovima (karst-trichter — svrtak, op. pisca) nego li dolinama.

U tim dolinama nalaze se doduše najljepša stabla, ali se k njima nemože prići radi dubljine uvala i strmenitosti bregova a i iskorišćivanje njihovo je vrlo teško i naporno jer se drvo, radi pomanjkanja puteva, mora iz jedne uvale u drugu prevlačiti preko vrlo strmih litica.

Toga radi nemože se iz tih gudura nijedno stablo neoštećeno izvući izuzam onih stabala, koja seljak iz njih iznese na svojima ramenima.

Te velike, prostrane i suvisle šume nisu obraštene samo sa drvećem jedne vrsti, nego su obraštene i napunjene raznolikim vrstima drveća kao: hrastom, javorom, brestom, jasenom, makljenom,** bukvom, silnom

^{*} Ovaj izvještaj bio je podnešen po Inženjer-majoru Pierkeru mjerničkom odjeljenju, koje ga je podastrlo c. kr. dvor. ratnom vijeću slijedećim dopisom: "Veleslavno c. kr. dvorsko ratno vijeće! Pošto je kratko vrijeme prije moga dolaska ovamo gospodin Inženjer-oberstar pl. Hemeling tomu velesl. dvorskom ratnom vijeću za moga odsuća podnjeo po inženjer-majoru Pierkeru priposlane nacrte o šumama otočke i jednog dijela ogulinske pukovnije uz k tome spadajući izvještaj (relaciju), to podnašam i drugi nacrt i izvještaj istoga inženjer-majora o šumama ličke pukovnije, koji su ovamo još prije predloženi bili, no koji su bili ovdje pridržani radi toga, da se mogu s onima skupa tamo podastrti. Slavnog c. kr. dvorskog ratnog vijeća najpokorniji sluga: General Harsch. Beč dne 29. srpnja 1766." Spis je zaprimljen kod c. kr. dvor. ratnog vijeća pod oznakom 31. Juli. 1766: 829 — 5.

^{**} U originalu stoji "Wasseralthen" za koju riječ nisam mogao doznati pravoga značenja niti kroz botaničare, koje sam pitao, niti sam ju mogao naći u raznim botanikama ni u rječnicima.

Po Bechsteinovoj šumskoj botanici (Gotha 1821) znači, "Olten" crnu jalšu, no kako ta vrst drva običaje rasti uz vodu, nemože riječ Olten biti istovjetna sa Wasseralthen, jer se prema ovom opisu šuma drvo Wasseralthen nalazi na primorskoj strani Velebita, najviše dakle na skroz suhome tlu.

Takodjer i po priposlanoj mi obavjesti od priznatog alpinskog šumskog stručnjaka, ravnatelja šumarske škole u Brucku c. kr. šum. nadsavjetnika Dr. Rudolfa Jugoviza imala bi ta riječ značiti jednu vrst jalše, jer se i englezki kaže za bijelu jalšu "the white alder," ali sgornjih razloga nemogu to mnijenje usvojiti.

S istih razloga nemože ta riječ značiti ni topolu, jer se i topola nalazi ponajviše na vlažnima mjestima i na dobrom tlu.

Pošto se riječ "Alter" nalazi složena sa riječi "Mass" kao "Massalter" a znači po Bechsteinovoj botanici klen (acer campestre), koji se zove po istom autoru takodjer i Wasseralber, to je moguće da

množinom smreka, jelva, i lipa, koje su sječive i sposobne za brodogradju i inu gradju. Uz to drveće ima u njima i neizmjerna množina prastarog drveća, koje se više nemože za ništa drugo upotrijebiti, nego samo za trupce za pilenje raznovrstniih dasaka, te za vesla za male i velike brodove, kao i za dužice, šindru, za palenje ugljena i cjepanice, što kada bi se uredno izradjivalo, bi se moglo uz najveći probitak prodati u ces. kraljevske, kao i u tudje zemlje (u prvom redu daske, dužice i vesla). Na taj način bi se šume očistile od prestarog drveća, koje priječi napredak mladika, a uz to bi se moralo sve upotrebiti, da se staro drveće odstrani, a miesto niega da se sadi i uzgaja novi mladik, inače će s vremenom uzmanjkati gradjevnog drva, a i same će šume propadati očevidno, osobito ako seljak, taj graničar — soldat, bude smjeo kao i dosada na nevaljani način po svojoj slobodnoj volji u šumama gospodariti, te sad ovdje sad ondje puno stabala oboriti, koja on, ako nisu sposobna za njegovu porabu, pa makar bila i najzdravija, ostavi da leže i gnjiju, što strašno smeta mladiku.

Kano što se u tima, na moru ležećim šumama, ima obratiti osobita briga na hrastovinu, neće biti sgorega, da se u njima takodjer obustavi i sječa drveća u opće, i da se svakako misli još i na sadnju mladog hrastovog naraštaja, pa stoga u bregovima Oštarska gora, Brušanska gora i Takalica (kaže se i Takalice, u originalu stoji Takalnica op. pis.), akoprem tude raste po izbor hrastovina za ravnu brodogradju već sama od sebe, trebalo bi naročito nastojati oko toga, da se od godine do godine sadi mlado hrašće umjesto bukve, koja ondje sve više mah preotimlje.

Osobito bi trebalo paziti, da se pod zaštitom staroga drveća brani hrastov mladik od bure tako dugo, dok dovoljno neojača. Hrastici će se ondje vrlo brzo i u jako lijepa stabla razviti, jer je po tim brdinama u zemlji se nalazeći hranivi sok osobito hrašću prijatan, što se vidi i po samima, tamo se nalazećima stablima. Dostatnim umnožavanjem mogle bi se s vremenom ondje nedaleko mora imati lijepe hrastove šume, u kojima nebi nikada uzmanjkalo valjane gradje za brodove, dakako kad bi se obraćala dovoljna pažnja njihovoj pomladbi.

Naprotiv pako nebi se trebala za mostove u nutrašnjosti zemlje upotrebljavati uvijek baš hrastovina, nego bi se moglo, kao i u drugim

se je riječ i alber i alter zamenjivalo te govorilo i Wasser-alter. Kako ima baš u Primorju mnogo po rastu i izgledu klenu sasvim sličnih vrsti javora kao Acer opulilolium (italum, neapolitanum) i acer monspensulanum (makljen), koje rastu na suhom zemljištu, to je najvjerojatnije, da riječ Wasseralthen znači koju od ovih vrsti javora klena. (opaska pisca).

^{*} Riječ Takalica dolazi od "takati" tj. spuzati drvo niz strminu. U ono doba bilo je ondje na podnožju Takalice više pilana (žaga), pa se je k njima niz strmine Takalice drvo "takalo" od česa je i sama strmina dobila ime. (op. pisca)

zemljama, u tu svrhu upotrebiti drugo mekano drvo, kad ga i onako imade u izobilju.

Slično se ima i sa Podgorjem (u originalu se veli svuda Padgorje op. pis.) ili tako zvanim predjelom izpod brda, koji se tako zove radi toga, što leži izpod najveće gore Velebita (u orig. stoji Veleviz op. pis.), ili koji se tako zove toga radi, što se prostire izpod neprekidnog niza brda zvanih Catena mundi.

Taj predjel je, kako se kaže, još prije 80 godina bio obrašten najgušćom šumom, a sada mu je najveći dio goljet, te lišen zemlje i drveća radi neredovite i samovoljne sječe u prvašnja vremena.** Tomu ogolećivanju doprinjeo je i ovdje vladajući vjetar sjeveroiztočnjak (bura op. pisca), koji je, jer nije bilo zapreka u proredjenoj šumi, dobio maha, te je preostalo drveće s korenom izčupao, a zemiju odpuhao.

Kroz to je sav predjel opustio tako, da se ništa više neda uzgojiti na onom preostalom razpucanom kamenitom kršu.

Zato bi se uz ino moralo pobrinuti i za to, da se u Podgorju barem u buduće zasadi žir na onima mjestima, na koja je česta kiša i bura sanjela zemlju, a naročito u visokim uvalicama, da se tako i ova morska strana opet ošumi. Na tom zemljištu doduše neće tako brzo hrastova stabla narasti, niti će ona biti ravna i visoka, kao u drugima, za rastenje hrasta prikladnijim predjelima, no to će zemljište bezdvojbeno dati barem grbavo drvo, koje se baš u Primorju za brodogradju vrlo i traži.

^{**} Ovo je veoma smjela i skroz nevjerojatna tvrdnja, baš kao i ona poznata tvrdnja nekojih, da su Mletčani uništili šumu na primorskoj strani Velebita.

Da je 80 godina prije ovog opisivanja velebitskih šuma bila primorska strana Velebita podpuno i gusto šumom obraštena, onda je ta šuma na taj način morala biti izsječena i uništena, a zemlja iz nje do golog kamena odplavljena u tih 80, odnosno još u manje godina! To nemože nitko živ vjerovati, jer se nemože nikako predmijevati, da bi narod, koji je do onda tako lijepo svoje sume čuvao, najedanput se obezglavio i sve oko sebe uništio.

Primorsko žiteljstvo neima baš velikih potreba na ogrjevu i gradji, pak je nerazumljivo, da bi oni išli preko 40.000 jutara šume sa kojih 6,000.000 m³ drvne zalihe i 5,000.000 m³ drva, koje je u to doba ondje prirasti moglo, do temelja uništiti, a da bi uz to ostavili drugu stranu Velebita, do koje su takodjer mogli lahko doći, skroz cijelu i netaknutu, kako se dalje iz ovog opisa vidi.

Sravnimo li sadanji nacrt velebitskih šuma sa onim nacrtom ovog opisivača iz godine 1764. vidimo, da se od onda do danas skoro ni za vlas medja šume pomakla nije. Pa ako se medja šume ni u 150 godina, (dakle u skoro u dvostrukom razdoblju napram razdoblju od onih 80 godina) pomakla nije, mora se logično zaključiti, da onaj narod, koji je šumu za ovo poslednje doba tako sačuvao, nije mogao biti ni prije takav zatornik šume, da bi bio u ciglih 80 god. na hiljade jutara potrebne mu šume do temelja i za sve vijeke zabatalio!

Svakako je jasno, da je ova tvrdnja opisivača oprečna onoj tvrdnji o uništenju šuma na primorskoj strani Velebita po Mletčanima, jer ako je bilo po njegovoj tvrdnji još oko godine 1670. u Podgorju dosta i guste šume, onda ju nisu Mletčani uništili bili, te prema tome nestoji ili jedna ili druga tvrdnja.

Na taj način unapredilo bi se samo brodograditeljstvo, a pomoglo bi se i onom pustom, kamenitih litica punom predjelu, jer bi nakon što stabla odrastu s njih svake godine odpadajuće lišće prekrilo i nagnojilo zemlju i jer bi s njih opadajući žir, bačen amo tamo vjetrom, sam od sebe naplodio te gole stijene. Tako bi se s vremenom po svoj prilici i sadanji najkrševitiji predjeli podpuno prekrili šumom. U ostalom bilo bi radi proizvodnje što bolje gradje i radi održanja šuma osobito nuždno, da se ovdje a i u drugim predjelima mladiku pod starim stabaljem pomogne odstranjenjem staroga stabalja, koje svojima širokima krošnjama vlastiti naraštaj guši, nedajuć da k njemu dolazi dovoljno zraka i vlage. Gdje nebi na gornji način mladik sam od sebe nastao, treba ga zametnuti sadnjom ili sjetvom sjemena, jer makar je ondje tlo još i kako mršavo i neplodno, sadnja će na njemu ipak uspjeti, samo ako se odabere odgovarajuća vrst drveća.

Želi li se od tako nastalih šuma imati po vremenu sjegurnu korist i dobru gradju, onda se mora nastojati, da se zabrani držati šumu uništujuće koze, jer one nevjerojatnu štetu mladoj šumi nanašaju, buduć one ne samo da obrste pupoljke i vrhove mladih biljka, nego znadu i cijela stabalca uništiti.

Dozvoli li se tamošnjem žiteljstvu i nadalje držanje tog veoma štetnog blaga, neće se moći od njega podići valjana i neiznenakažena šuma.

Mora se priznati, da nije tako jednostavna stvar zabraniti držanje koza u Podgorju — koja se zabrana u ostalom mora vrlo oprezno provesti, — jer će bez koza, koje ondašnjim graničarskim kumpanijama daju tako rekuć jedinu hranu što ju imaju, biti život gorak i tegotan.

Oni imadu radi velike krševitosti tla, vrlo malo polja, na kom za njihove potrebe neraste dovoljno žita. Oni će morati mjesto koza zametnuti druge vrsti blaga, a to će im biti težko, jer će ga biti težko prehranjivati, buduć je listnata hrana sa tamo rastućega šiljastoga trnja (drača = Paliurus aculeatus. Op. pisca) za drugo blago tvrda, kisela i nehranjva.

Kada se ali žiteljstvo nauči držati drugo blago i bude li si dalo truda, da po brdskim pašnjacima i šumama skupi više sijena i krme za zimu, koja i onako, ako nepokošena vani ostane, svejedno sagnjije, tada će žiteljstvu to drugo blago biti koristonosnije, nego li koze.

No da se blago bude moglo u zimi i u noćno doba sklonuti od studeni i od bure, morali bi žitelji u buduće graditi stanove sa dobrim stajama za blago, a ono će, bude li tako dobro paženo, bezdvojbeno dati seljaku isto toliko, ako ne i više hrane i koristi, koliko i poštetljiva koza, koja se drži

vani pod vedrim nebom, bez obzira na vrijeme i dobu godine, a bez da se timari.

Od tih štala imati će žitelji veliki probitak i za svoja gospodarska zemljišta, jer će imati za njih više gnoja, kojega sada neimaju.

K tomu bi se moralo žiteljstvu Podgorskih kumpanija dozvoliti, da ono na temelju zavedenog valjanog šumskog gospodarstva smije u sgodno i odredjeno vrijeme sjeći gradjevno drvo ne samo za svoju porabu, nego i za prodaju, uz predhodnu doznaku svakoga stabla, ali bi se ovo potonje drvo moralo predavati u drvna skladišta kod mora koja bi naročito u tu svrhu trebalo osnovati.

Da se žitelji obodre na taj posao trebalo bi ustanoviti cijene uz koje će se drvo u drvna skladišta primati, a odpadajuća cijena morala bi im se svaki put u gotovu odmah izplaćivati, dočim bi za dalnju prodaju imao skrbiti skladištar, što bi eraru i zemlji priličnu korist donijelo. Time će se šuma sačuvati od neredovite i samovoljne sječe, a ljudi će imati i sami korist od toga. Samo bi trebalo ljude podučiti, kako će drva iz šuma i dolina izvući što manje oštećena, i to laganije obaviti, nego po svojem dosadanjem težkom načinu izvažanja.

Primjećuje se, da su putevi, koji se ovdje "vlake" zovu, do skrajnosti loši i neprohodni tako, da se njima jedva i pješice prolazi, a kamo li, da bi se po njima moglo izvažati težko drvo, ako se nepoprave. No to popravljanje puteva stojalo bi jako puno, makar mnogi misle da nebi. Meni su okolnosti dobro poznate, pa znam, da bi taj popravak već stoga puno stojao, što bi ga izvadjao erar. Želi li se dakle imati po vremenu bez velikih troškova valjane izvozne puteve, biti će po mom mnijenju najbolje, da se graničarom primorskih kumpanija propiše, da se nasele u skupna sela, jer će se time poslužiti i samoj kumpaniji, koja će svoje ljude imati uvjek na okupu, a sela će obzirom na korist, što će ju imati od prodaje drva nastojati, da za sebe i svoje potomstvo izgrade valjane puteve i uzdrže ih u dobrom stanju. Dok se to nesbude, dotle neće ni ljudi iz razštrkanih kuća ni čuvati šume, niti će praviti valjanih puteva, nego će dapače, videć, da se za njih nitko nebrine, nastojati još i puteve, makar ih izgradio i erar, uništiti, samo da ni drugi tko od njih nebude imao koristi ni dobitka. Naprotiv pako, nasele li se žitelji u sela (comunitete), te dade li im se potrebno orudje, kao željezne batove, ćuskije i nješto baruta, koji alat bi oni mogli po malo odplaćivati, a s kojim bi mogli pećine s puteva izminati i odstraniti, to će i oni sami s vremenom nastojati, da budu imali bolje puteve.

Ovdje moram navesti, da u šumama ima puno visokog drveća, koje se mora izsjeći i upotrebiti, jer će inače bezkoristno propasti i sagnjiliti. To drveće sposobno je za daske, pa kako se raznovrstne daske u samoj zemlji uz dobru korist prodati mogu, to bi se moralo načiniti njekoliko pilana, od kojih će imati korist zemlja i njezin erar, graničari, a i same šume, koje će se od starog stabalja očistiti. One bi se morale načiniti po vještom pilaru na njemački način u dolini Takalice, gdje i onako njekoliko pilana imade. Svaka pilana morala bi imati rezervoir, da bude imala vode za slučaj suše ili pomanikania vode, da se bude moglo uvjek i kroz ljeto pilati. Druge pile i to glavna pila sa dvije pile ima se načiniti na Košnom potoku, tik ceste, što vodi iz Karlobaga u Gospić na podnožju Oštarske gore, gdje i onako već stoji jedan mlin, kojemu nikad vode neuzmanika. Budu li pile dobro naredjene i dobro nadzirane, moći će one godišnje njekoliko hiljada dasaka izrezati iz drva iz najbližih šuma, koje bi se s malim troškom dale izvesti u Bag, pogotovo kad seljaci iz Like idu i onako sa praznima kolima u Bag po sol.

K tomu navadjam za ove šume još i to, koliko u njima i u kojem districtu ima koje vrsti drveća, da li je ono sječivo ili prestaro i gdje se nalazi prema nacrtu, koji je ovom opisu priložen. Glede uporabe drva za brodove, zatim glede toga, za što se koje stablo upotrebiti može, kao i glede toga, koliko se godišnje može drveta trošiti, kako se s njim ima manipulirati i ono prodavati, te kako se ima zavesti šumski red, nisam htjeo ništa navadjati, jer će glede toga izjaviti se u tu svrhu odredjeni Waldmeister Franzoni, kao i graditelj brodova, koji je tamo prisutan bio, radi česa se u to nisam htjeo miješati, nego sam to njima prepustio.

Spomenuti Waldmeister Franzoni će tako i tako o tom svoje izvješće podnijeti, te naznačiti, koliko će se stabala moći godišnje užiti.

Opis šuma.

U kojem je uslijed godine 1764. izdane previšnje odredbe, prema nalazu na licu mjesta obširno po districtima opisano i izkazano, koliko u tima na 11 districta razdijeljenima, kraj mora se prostirućim šumama c. k. ličke graničarske pukovnije i u t. zv. Podgorju imade i kakovih vrsti stabala.

Prvi district: **Jasenova draga**. Ima za nju i više drugih naziva. Bila je preporna, a sada je zajednička c. kr. Ugarskoj i venetianskoj Dalmaciji. Omedjena je crtom od brda: Kurozeb (u orig. Kurasep), na Visibabu, Peć, Debeli Kuk, Terčelovac, Jandrina Poljana (u orig. Anderna poljana),

Visočica, Vrata, Stap (u orig. Stab) i opet na Kurozeb. Površina joj je $1572\frac{1}{3}$ jutra à $1600\Box^{\circ}$ te ima u njoj:

4	javora	po jut. ili na 1572⅓ jut.	6299	stab.
1	brijest	"	1572	"
2	makljena	п	31440	"
100	v. i m. buk.	TT .	157233	"
20	grabića	TT .	31446	"
20	jelva	п	31446	"
Ukupno 141	stablo	po jut. ili na 1572⅓ jut.	259436	stab.

Sve ovo drvo nije za ništa drugo, nego za gorivo, izuzam jelva i bukava, koje se ali nemogu na more izvesti.

Drugi district: **Vel. i mala Samarska duliba** skupa sa Stolačkom dulibom ili takozvanom dolinom, koju zatvaraju brda Kurozeb, Visuljac, Peć, Debeli Kuk, Terčelovac, Jandrina poljana, Stenove struge, Ravni vrh, Klepetuša, Samar, Šiljevača, Nagoni Kuzi(?), Brdo kod Jezera, Veliki i Mali Stolac, Toplik, Bukovac, Saboina, Oštri Kuk i opet Kurozeb. Ima 5061½ jutara i u njemu:

2 h	ırasta	po jut. ili na 5061½ jut.	10122	stab.
9 ja	avora	"	45550	"
6 ja	asena	"	30366	II .
60 b	ukava	II	303667	II .
100 je	elva	II	556723	"
Ukupno 177 st	tabala	po jut. ili na 5061½ jut.	946428	stab.

Najviše tog drva je sječivo i sposobno za brodogradnju i drugu gradju, a ostalo samo za šindru i duge, te za ugljen i ogrijev.

Treći district: **Zovinovačka i Ribnička draga**, obkoljena je bregovima Visočica, Kosa kod bunara i divoselskim livadama sve do kuće A, tada bregom Samar, Ravnivrh, Stenovestruge, Jandrina poljana i opet na Visočicu. Ima 2401¾ jut. i u njemu:

6 ja	avora	po jut. ili na 2401¾jut.	14407	stab.	
120 n	n. i v. buk.	п	288210	II	
50 je	elva	II	120086	"	
Ukupno 176 s	stabala	po jut. ili na 2401¾jut.	422703	stab.	_

U tom okružju ima gdje gdje i po koji brijest, jasen i smreka. Inače je drvo lijepo i sječivo i uporabivo za brodogradju, no najviše je sposobno za trupce za pilenje.

Četvrti district: **Draga ili Torine-Dovinovac i Crnika** obkoljena je brušanskim poljem i livadama, dolinom Takalice i bregovima Konjevac (Konjovica, op. pis.), Borovac, Golo Brdo, Nagoni Kuzi (?), Šiljevača, Samar i opet na kuću A. Ima 2981 jutro i u njemu:

6	javora	po jut. ili na 2981 jut.	17886	stab.	
120	bukava	п	357720	"	
50	jelva	п	149050	II	
Ukupno 176	stabala	po jut. ili na 2981 jut.	524656	stab.	_

Ovdje ima i brijestova, jasena i smreka, ali pošto ih je malo nisu navedeni. Ostalo drvo uporabivo je kao ono u districtu trećem.

Peti district: **Ramino korito** (u orig. Vrameno korito) obkoljeno je brdima: Nagoni Kuzi(?), Golo brdo, Plan Dorovac(?), Baukovac, Veliki i mali Konjevac, Sadikovac, Sladovača, Vel. Konjsko, Vel. Bunar, Tampalovac, Hrastovac, Belo Ždrilo, Oštri Kuk, Biljevina, Razkrižje, Čopić stan, Toplik, Veliki Stolac, Brdo kod Jezera i opet Nagoni Kuzi. Ima 2083 jut. i u njemu:

15	hrasta	po jut. ili na 2083 jut.	31245	stab.	
6	javora	II .	12498	II	
8	maklj.	II .	16664	II	
10	grab.	II .	20830	II	
90	bukava	II .	187470	II	
4	jasena	II	8332	"	
2	lipe	II	4166	"	
6	jelsa	II .	12498	II .	
Ukupno 141	stablo	po jut. ili na 2083 jut.	293703	stab.	

Ovo drvo je većim djelom sječivo, a sposobno je za brodo- i ostalu gradju, naročito grbavi hrasti, koji se traže za brodogradju.

Šesti district: **Oštarska gora i dolina Takalice** okružena je Velikim i Malim Konjevcem, potokom u dolini Takalice, brdom Kozjakom, Razvršje, Ravna Metla, Lubiško brdo, Alaginac, Velika Basača, Sladovača, Vel. Sadikovac i opet Konjevac. Ima 1067 jut., te ima drva skupa sa drvećem u Takalici i na njekim zemljištima pod brdom Kozjakom, gdje su najviše za brodarsku gradju sposobni i sječivi mladi hrasti:

18	hrasta	po jut. ili na 1067 jut.	19206	stab.	
8	javora	"	8536	"	
130	bukava	II .	138710	II .	
2	graba	II .	2134	II .	
35	jelva	II .	37345	II .	
III 102	atabla		205021	ctah	_

Ukupno 193 stabla po jut. ili na 1067 jut. 205931 stab.

Ovdje se mora naročito primjetiti, da jedino u ovom predjelu ličke pukovnije ima najbiranijeg i najljepšeg, a za sječu dozrelog ravnog drveća za brodogradju kao i najveći broj hrastova, jer baš ovdje ima najviše i najboljeg tla za uspijevanje hrasta, čega radi će se morah ovdje osobito misliti na sjetvu i sadnju njegovu.

Ostali dio districta Oštarska gora ima 1915⅓ jut. i u njemu po vrsti drveća:

10	javora	po jut. ili na 1915⅓ jut.	19153	stab.
2	graba	II .	3830	"
150	bukava	II .	287300	"
38	jelva	II .	72782	"

Ukupno 200 stab. po jut. ili na 1915¹/₃ jut. 383065 stab.

Ovdje je osobito dobro tlo, u kojem hrast osobito lijepo napreduje. Kada bi se ovdje zatrla bukva, koja preotimlje mah i zasadio žir, imali bi svojedobno krasnu hrastovu za brodogradju sposobnu šumu.

Sedmi district: **Trnovac kod Smiljana**. Okružuju ga počam od kuće A. bregovi: Spahin lug, Bukova glavica, Ljutača, Majanoč(?) glavica, Lipovac, Ljuti vrh, Jadača, Ravna Metla, Vel. Razvršje, Kozjak, Oštri Kuk, tada do sastavaka potoka Takalice i Košnog potoka kroz Brušansko polje

opet na kuću A. Ima u svemu 1513 jut., te ima svega drva izmedju Trnovca i Smiljana:

15	javora	po jut. ili na 1513 jut.	22695	stab.	
5	jasena	II	7565	"	
100	m.i v. buk.	II .	151300	"	
70	jelva	II	105910	"	
Ukupno 190	stab.	po jut. ili na 1513 jut.	287470	stab.	

Od javorovine i bukovine mogu se kao i u Oštarskoj gori praviti vesla, a jelovina nije nego za daske, šindru i dužice.

U predjelu izmedju Ravne Metle, Kozjaka i Košnog potoka, koji mjeri 1375% jut. imade:

2	hrasta	po jut. ili na 1375% jut.	2751	stab.
10	javora	"	13758	II .
94	m. i v. buk.	II	129333	"
94	jelve	11	129333	II .
Ukupno 200	stab.	po jut. ili na 1375% jut.	275175	stab.

K tomu još dodje predjel Mala Brušanska Kosa, koja leži izmedju Trnovačkog i Brušanskog polja, gdje ima 1/3 visokog drva, a 2/3 mladika. Ima 943 jutara i na njima:

66	mladi hrastova	po jut. ili na 943 jut.	62238	stab.
66	mladi bukava	п	62238	"
68	stari bukava	п	64124	"
Ukupno 200	stabala	po jut. ili na 943 jut.	188600	stab.

Ovdje ima i mladih breza, koje ovdje ubrojene nisu.

Osmi district: **Dabar**. Leži kraj sela Ledenika, te sastoji iz dolina: Mala Crna duliba i Cremušljivča draga, a zatvaraju ga brda: Bunar, Vel. Konjsko, Sladovača, Vel. Basača, Alaginac, Lubiško brdo, Ravna metla, Proplanak, Rusovac, Jazmakuša, Kuroseb, Došen plana, Kokir, Kuk kod Golog Brda, Golo Brdo, Budakovo Razvršje, Velinac, Kuk više Staništa, Krivo Korito, Mala Greda, Radeti Napred, Šepinac, Mostina, Budim i opet Bunar. Cijeli district obuhvaća 4852 jut. te ima u njemu:

2	javora	po jut. ili na 4852 jut.	9704	stab.	
90	m. i v. buk.	"	436680	"	
1	jasen	"	4852	"	
80	jelva	II .	388160	m .	
Ukupno 173	stab.	po jut. ili na 4852 jut.	839396	stab.	

Ovdje bi se moralo izkazati više bukovih stabala i mladika, no to nije učinjeno radi toga, što je puno starih stabala zagušeno i što mladik radi bure ne može debljati kako treba, nego ostane tanak.

Deveti district: **Smrčka duliba**, okružena je brdima; Jadača vrh, Ljuti vrh, Lipovac, Karaušovica, Crna kosa sa kućom Matije Matijevića (u nacrtu stoji Martin M., op. pis.), brdom Jasenovac, Došen plana i opet Jadača vrh. Ima 5688¾ jut. i u njemu ima:

10	javora	po jut. ili na 5688¾ jut.	56887	stab.
5	jasena	II	28443	II .
60	m. i v. buk.	II	341325	II .
60	smreka	II	341325	II .
5	ml. smreka	II	28443	II .
60	jela	II	341325	II .
Ukupno 200	stab.	po jut. ili na 5688¾ jut.	1137748	stab.

U tom okružju ima vrlo lijepih smreka, koje bi valjale za jarbole za ratne brodove, a ima i raznovrstnog priraštaja mladog, pomješanog sa starim drvećem pod bregom Poparić i to: 383¾ jutra sa:

68	st. i ml. buk.	po jut. ih na 383¾ jut.	26095	stab.	
60	smreka	п	23025	"	
65	jela	п	24943	II .	
5	javora	п	1918	"	
Ukupno 198	stabala	po jut. ih na 383¾ jut.	75981	stab.	

Blizu gornje i dol. Crne kose i Bužimskog polja te Medvedjaka ima visokog i mladog drveća, ali najviše ie mladika. Ima 1102 jut. i na njemu:

4	hrasta ml. i st.	po jut. ili na 1102 jut.	4408	stab.	
6	javora	"	6612	"	
120	bukava	"	132240	"	
40	graba	11	44040	"	
Ukupno 170	stabala	po jut. ili na 1102 jut.	187300	stab.	_

Deseti district: **Velika crna duliba, Vel. Sundjer i Težakovac** okružen je brdima: Velinac, Budakovo Razvršje, Golo brdo, Kokir, Došen plana, Jasenovac, Laktinac, Vel. Sundjerski vrh, Vel. Šatorina, Deb. vrh, Visibaba, Stražbenica, Meralovac, Diminovac, Kurozeb, Dočka, Jedevica i opet Velinac. Ima 7512½ jut. i na njima:

	9 javora	po jut. ili na	7512½ jut.	67612	stab.	
10	0 bukava	"		751250	"	
6	6 smreka	"		187812	"	
2	5 jelva	"		495825	"	
111 40	0 . 1 1		75401/	4500400	. 1	

Ukupno 190 stabala po jut. ili na 7512½ jut. 1502499 stab.

Iz toga districta može se puno jarbola i drva za križište izvesti, ostalo drvo nije za drugo upotrebljivo, nego za šindru, duge i za ugljen.

Jedanaesti district: **Crni padež, Bakovac, Mali Sundjer i Palež** okružen je brdima: Jasenovac, kućom Martina Matijevića, bregom B., te linijama: Pećina, Crni vrh, Prestriž, Oblaj ili Prosar Golić, kuća Dužić u Crnom padežu, Vel. Šatorina, Vel. Sundjerski vrh, Laktinac i opet Jasenovac. Ima 9335 jut. i u njima:

5	javora	po jut. ili na 9335 jut.	46675	stab.	
70	m.i v. buk.	11	653450	"	
59	smreka	11	550765	"	
66	jelva	11	616110	"	
Illuura a 200	atala ala		10/7000	otob	_

Ukupno 200 stabala po jut. ili na 9335 jut. 1867000 stab.

Svuda se ovdje pokazuje mladika naročito u Vel. Potoku, Crnom padežu i Malom Sundjeru sva sila smreka, a još više ima te vrsti drveća za jarbole i križišta, no težko bi se ista mogla na more dopremiti radi dubokih uvala i kamenitih brda.

Konačno se ima još i **Podgorje**, koje je predjel izmedju najviših vrhunaca Velebita gore i morske obale. Ono je zatvoreno prema iztoku

ležećima brdima Kurozeb, Oštri kuk, Saboina, Šaljev kuk, Toplik, Čopić stan ili zeleno Razkrižje, Bjeljevina, Oštri kuk, Belo Ždrilo, Hrastovac, Tampalovac, Vel. Bunar, Budim, Mostina, Šepinac tad preko karlobažke ceste na Radeti Napred, Mala greda, Krivo korito, Kuk više Staništa, Velinac, Jedevica, Kroz selo Pejakuša Dočka, Kurozeb, Diminovac uz otočku granicu na Punta Koromačina, te morem sve do Trstenice na veneciansku medju i to:

Predjel kod Porobjenika izmeđju Trstenice i Bukovi dolci, koji obsiže 266½ jutra i u njima:

40	hrasta	po jut. ili na 266½ jut.	10660	stab.
10	javora	п	2665	"
20	jasena	п	5330	"
30	graba	п	7995	"
30	makljena	п	7995	"
50	bukava	п	13325	"
10	lipa	n .	2665	II .
Ukupno 190	stabala	po jut. ili na 266½ jut.	51635	stab.

Mladika kod Olovca i Bijelog brega ima 46 jut. i u njima:

80	hrastova	po jutru ili na 46 jutara	3680	stab.	
60	graba	п	2760	"	
40	makljena	п	1840	"	
Ukupno 180	stabala	po jutru ili na 46 jutara	8280	stab.	_

Predjel kod sela Šugarje, izmedju Bukove kose i Toplika do Čopića stana ima 647½ jutara i na njima:

40	hrastova	po jut. ili na $647\frac{1}{2}$ jut.	25900	stab.
10	javora	II	6475	"
30	jasena	"	19425	"
30	makljena	II .	19425	"
30	graba	II .	19425	"
60	bukava	II	38850	"

Ukupno 200 stabala po jut. ili na $647\frac{1}{2}$ jut. 129500 stab.

Mladika kod Pavića Glavice i Razkrižja ima 59 jut. i na njima:

60 hrast	ova 🏻 po jutru ili na 59) jutara 3540 stab.
40 makij	ena "	2360 "
40 grabo	ova "	2360 "
Ukupno 140 staba	la po jutru ili na 59	9 jutara 8260 stab.

Predjel medju selom Lukovo i Karlobažkom cestom ima 133 jut. i na njima:

70	ml. hrastića	po jut. ili na 133 jut.	10640	stab.
20	graba	II .	2660	"
20	makljena	II .	2660	"
Ukupno 110	stabala	po jut. ili na 133 jut.	15960	stab.

Zadnji predjel izmedju Karlobažke ceste i otočke granice od Karlobaga do brda Diminovca te do Porto Koromačina ima na više mjesta 84 jut. a k tomu karlobažka crkvena šumica 63 jut. ukupno 147 jut. i u njima:

60 ł	hrastova	po jutru ili na 147 jut.	8820	stab.
15 j	avora	II .	2205	"
25 j	asena	11	3675	II .
30 r	makljena	11	4410	II .
30 g	graba	II .	4410	II .
40 k	oukava	II	5880	II

Ukupno 200 stabala po jutru ili na 147 jut. 29400 stab.

Kod Gabić i Karaula ima mladika 347 jutara i u njima:

60	hrastova	po jut. ili na 347 jutara	20820	stab.
30	jasena	п	10410	II .
20	graba	п	6940	II .
20	makljena	п	6940	ıı .

Ukupno 130 stabala po jut. ili na 347 jutara 45110 stab.

Moglo bi se misliti, da bi se ovdje u Podgorju, gdje ima tolika površina, a na njoj malo drveća mogla s vremenom odgojiti velika hrastova šuma, koja bi u svoje doba dala silu brodogradje; no ako bi tko tako mislio taj bi se varao, jerbo je u Podgorju zemljište puno puncato kamena i pećina tako, da se nigdje više stabala na njemu posaditi nemože, osim u malim dražicama i onim mjestima, gdje je bujica sanjela zemlje. Pa sve, ako bi se ondje hrašće težkom mukom i zasadilo, to bi silna bura i velika sunčana žega vrlo sprečavale njihov rast i osušila ih, jer nebi imale dostatno potrebnoga životnog soka. No zasadit se ipak mogu od bure i žege zaštićena mjesta, od kojih su njekoja u nacrtu označena sa slovom D, na kojima bi se uspješno mogao podići mladik.

Sumarni izvadak:

Svega prije opisanog i izračunatog drveća iz koga će se vidjeti: koliko ima ukupno i od kojih vrsti drveća u ovim u Primorju ležećim militarskim šumama ličke pukovnije. Ukupno ima drvljem obrasle površine $51433^5/_{12}$ jutara i na njoj stabala:

hrasta	214030	stab.
javora	361535	II .
brijesta	1572	II .
jasena	118398	II .
makljena	93734	II .
graba	148830	II .
bukve	4526400	"
smreke	1131370	"
jelve	3081536	"
lipe	6831	II .
Sve skupa:	9684236	stab.

Ima i breza ali one nisu unešene jer ih ima malo. Lijeske i za obruče sposobnog drva ima puno, no nisu ovamo uračunate jer se nebroje u veliko drveće.

Od svega toga drva upotrebljivo je i već sada sječivo za brodogradju i drugu gradljiku kao i prestaro.

hrastova	13701	stab.
javora	56647	II
brestova	157	II
jasena	15975	II
makljena	13279	II.
grabića	24461	II.
bukava	1258512	II.
smreka	250073	II.
jelva	1106609	II.
lipa	2749	II.

Ukupno dobrog sječivog drva 2742163 stab.

Sig. v. Pierker Ing. Major. III. Najpokornije i najposlušnije izvješće i opširni opis* o c. kr. militar-šumama, ležećima u austrijskom Primorju kako slavne otočke tako i djelomično ogulinske graničarske pukovnije,

u kojem se nalazi opisano ne samo pravo stanje šuma, nego se navadjaju točno i vrsti drveća, koje u tim šumama rastu, kao i broj svih stabala u njima; koje izvješće je sastavljeno na temelju previšnjeg naloga o pregledbi šuma i godine 1765. geometrički snimljenoga nacrta na licu mjesta.

Da bude opis razumljiviji podjeljen je nacrt u 14 dijelova i to na 12 districta, zatim na Podgorje tj. predjel na morskoj obali ležeći pod najvećim bregovima, te konačno na Senjsku dragu.

Prema tomu ću prije, nego se pustim u kazivanje o vrstima drveća i njihovoj množini u pojedinim districtima, reći nješto o položaju i omedjašenju i o pravom stanju spomenutih šuma.

U izvješću o ličkim šumama spomenuo sam, da one na sjeveru graniče sa otočkima, no pošto su šume otočke velike, to moram dodati, da gornje šume graniče s juga sa ličkima šumama i ličkom medjom, prema istoku im je medja turska Bosna, buduć one na dva mjesta tu granicu diraju tj. na velikom brijegu Plešivica i kod jezera Galovac**. Prema sjeveru graniče one djelomice ogul. pukovnijom, a djelomice teritorijem Banco-Deputatije, koji teritorij otočke šume svojim svršetkom, a ogulinske šume svojim početkom skroz i skroz diraju. Prema zapadu graniče one sa jadranskim otocima Rab i Krk, te se protežu kao i ti otoci od jednog kraja do drugoga.

Sada slijedi pravi opis o rastu i stanju tih velikih, vrlo sklopljenih visokih šuma, koje se sasvim točno vide u priležećem nacrtu. Pošto rastenje naravnog pomladka u tamošnjem najoštrijem podneblju i nepristupnom kamenitom silno strmom gorju, kao i strmim dolinama, koje više naliče koničnom kotlu nego dolini, nije baš najbolje, to se ipak u tom predjelu nalazi nebrojeno puno najvećih i najbiranijih stabala svake vrsti drveća zamjerne visine i debljine, kakovih se rijedko kada vidi. Osobito se takova nalaze u onim predjelima, u koje se nije nitko ufao zalaziti radi nezgodnog prilaza, te radi nepristupnih klisura i dubokih uvala; te iz kojih

^{*} Ovaj opis zaprimljen je kod c. kr. dvorskog ratnog vijeća u Beču dne 31. srpnja 1766. pod brojem 829—4. Prepis istoga bio je po sastavljaču Ing.-Majoru Pierkeru dostavljen i karlovačkom sbornom zapovjedničtvu i tršćanskoj trgovačkoj intendaturi. (Op. pisca).

^{**}Tada je medja išla od Plitvičkih jezera na Plješivicu, te hrbtom toga brda dalje; vidi kartu Dr. S. Srkulj: Zemljovid za histor. razvitak Hrvatske. Zagreb 1906. Taj komad je pripao Austriji 1791.

se nije nitko ufao izvoziti brodogradju ni ino gradjevno drvo, niti ga na rogatom blagu izvlačiti, jerbo bi morao bez puteva i cesta drvo prevlačiti preko najstrmijih litica i uz silan trud, što je ali do sada propustio činiti i seljak, taj graničar-vojnik. Stoga i imade tude velika zaliha svakovrstnog drveća.

Naprotiv je na onima mjestima, na koja se lahko prići može, naročito u predjelu kraj mora, sva sila stabala neredovitom i nedozvoljenom sječom oboreno, kroz što je sva šuma tako uništena i iztrebljena, da u njoj samo još nješto malo gradje imade a to samo zato, jerbo je graničarski soldat ili Podgorac po svojoj slobodnoj volji unutra drvo sjekao, pa sad ovdje sad ondje svu silu drva oborio, bez da je od toga kakovu korist imao.

On je drvo, ako mu se nije svidilo ili ako se nije dalo lahko cijepati, pustio ležati, makar da se je ono dalo u kakvu drugu svrhu sasvim dobro upotrebiti. Tako je bez nužde ostavljano drvo da gnjije i da guši sjeme pod sobom, a već je ono i kod obaranja takodjer puno mladika satrlo bilo.

Na taj način mora ne samo ova, nego i svaka druga šuma, pa bila ona i na najboljem tlu, malo po malo nestati, kada se dozvoli neredovito i neprestano u njoj sjeći, a kad se pri tom ne pazi na mlada stabalca. Onda će uzmanjkati valjanog drva i za ogrijev i za gradju naročito u onom predjelu prema moru, koji je kamenit. Bude li se pazilo, te samovoljna sječa drva obustavila i propisao dobar šumski red, po kojem nigdje u šumi bez naročite izdane dozvole i običajne doznake neće smjeti nitko oboriti niti stabalce, tada će ne samo u Podgorju živući graničarski vojnik, koji nepozna zakona osim nužde, u pomanjkanju oranica naći iz šume svoju hranu, nego će se kroz to i šume čuvati i gojiti; one će davati mnogo i svakakvog gradjevnog drva i uz to se odgajati.

Dobro bi bilo i na to pomisliti, da se naročito goje takove lijepe šume, koje su napunjene raznovrstnim lijepim visokim drvećem, jer su takove šume najbolje vrelo bogatstva i nemogu se nikad izcrpsti ako se zavede dobar red glede sječe i pomladbe njihove. Pa ako i ima ovdje puno takvih lijepih šuma od svake vrsti drveća kao hrastovine, javora, bresta, jasena, makljena, bukava, smreka, jelva, bora, jasike, lipe i lijeske i medju tima puno sječiva drva za brodogradju i inu gradju, to se u njima nalazi još skoro veća množina prestarog drveća, koje za ništa više nije nego za pilenje i daske, za vesla za malo i veliko brodovlje, za razne dužice, šindru, za obruče, za pepeljiku i ugljen, kao i za obično gorivo i cjepanice.

Za c. k. milit. erar bio bi veliki probitak, kad bi se to izkorišćivanje kako treba izvadjalo, te drvo u skladišta kraj mora stovarivalo. Tada se nebi imala samo znatna korist od prodaje, nego bi se iz šume iznijelo i

prestaro, za gradju više nesposobno drvo, koje je mladiku vrlo štetno, jer staro drveće vuče svu silu hrane na sebe, a ništa ili je malo ostavlja mladim stabalcima, kroz što ona, ako sasvim i neuginu, a ono toliko oslabe, da nemogu napredovati.

Stoga bi bilo vrlo važno, da se u tima šumama, koje su prenatrpane starim drvećem, najstrožije zabrani pod ma kojom izlikom sjeći mlado drveće, koje je u najboljoj snazi, a da se dozvoli sjeći samo prestaro dozrelo drvo i to samo uz predhodnu doznaku istoga po naročito u tu svrhu postavljenom "Waldbereiteru" koji treba da ga oznakom providi. Tada se još mora postaviti lugar, koji će paziti da se šuma opet pomladjuje, te izsječena mjesta opet mladim drvećem podsadjuje. Na taj način neće nikada uzmanjkati valjanog gradjevnog drveta.

Pošto je prema previšnjem nalogu zadaća mapiranja i pregledbe šuma iznaći, gdje ima za gradju sposobnog drva te paziti, da li ima u šumama prema moru ležećima dovoljna množina za brodogradnju sposobne hrastovine i gdje, kako je gdje dobra i gdje bolje raste, gdje je lakši izvoz i kako je daleko od mora? to gledeć na tu svrhu navadjam to ovdje sasvim jasno i razjašnjujem mapama, u kojima sam povukao districte, te velim, da se u militarskim šumama nalazi ne samo puno hrastovine sposobne za brodogradnju, nego da se u njima nalazi još i koliko se hoće jarbola zamjerne debljine i veličine naročito u Konjskoj dragi, koja je unešena u treći district, gdje ima dosta ravnih hrastovih stabala, Ijepoga uzrasta, koja leže u tamnoj kamenitoj dragi, te se nebi mogla izvući bez puno truda i troška. No kada bi se načinili pravi putevi, dalo bi se tu hrastovinu u dva dana dovući u Sv. Juraj, makar se sad čini, da se nebi dala izvući.

Isto tako nalazi se u četvrtom districtu kod Kosinja, kojega su stari Dalmatinci zvali Bočaj, svakovrstnih velikih hrastova i to na uzvisinama Kosinjske kose i manjim brdašcima uz rijeku Liku. Ovi hrastovi nisu doduše za sada još veliki ali su najljepši mladik, te bi se danas sutra kad odrastu i kad se izgrade putevi, mogli lahko odvažati u Jablanac i sv. Juraj. Nadalje se za veliku i malu brodogradju nalazi svih vrsti hrastova najljepše vrsti kod Kutereva i Strašna i to u petom districtu u dolini Goljak, a i u šestom districtu kod Krasna, koje mjesto se je prije zvalo Civitas speciosa. Dakle po dolovima i brdima ima hrastovine, a dala bi se extrahirati, kada bi se načinili pravi putevi ili takozvane "vláke" i to u Sv. Juraj ili Senj.

Primjećuje se, da najbiranijih smrekava ima u malo prije spomenutom predjelu, no nije ih lahko izvući radi nezgodnog terraina.

Isto tako ima dosta raznoličnih hrastova i u osmom districtu u najvećoj visini Senjskog bila prema Rosotrunu i velikim i malim Melnicam, ali još nisu izuzam malih iznimaka, za sječu zreli, te ih još moramo ubrojiti u pomladak, a ne u stabalje. Kada oni izrastu, bit će i u blizini mora sva sila za brodogradju sposobnog drva. Radi toga se mora ta šuma ostavit netaknuta, dok neodeblja, a ona će odebljati jer je tlo vrlo sposobno, samo ako se neposiječe izmedju njih rastuće drugovrstno drveće, jer bi ih tada svaki sjeveroistočnjak ili bura u rastenju sprečavao ili uništio. I u Podgorju nalazi se dosta grbave hrastovine, pa premda je taj cijeli predjel skoro sav gol i pust, te nema ni drvlja ni zemlje, to ipak ima hrastova, o kojima ću kao i o samom Podgorju posebno izvijestiti.

No prije nego što o tom što govorim moram naglasiti veliku potrebu izgradnje vlaka i izvoznih puteva. Misli li se iz tih šuma, u kojima ima sva sila različitog gradjevnog drva, korist crpiti, moraju se prije načiniti neobhodno potrebne ceste i vlake, da se gradja može nakon valjane doznake iz svih šumskih predjela izvesti na obalu morsku za vanjsku trgovinu prije nego na mjestu sagnijje. Ima doduše u tim predjelima puno puteva, koji bi se mogli uzeti za vlake, ali ti su u tako lošem stanju, da se jedva po njima pješice ići može, a kolima i teretom nebi se ni moglo prolaziti, pa hoće li se na korist zemlje izvažati drvo, to se moraju načiniti njeki novi putevi, a drugi dobro popraviti. Inače će te velike šume malo koristi davati, ako se neće iz njih dobro drvo i za gradju sposobna stabla nepokvarena i neoštećena izvući, nego ako će se pustiti, da se najljepše drvo pokvari i sagnjije. I Comercialwaldmeister Franzoni stavio je doduše predlog o tome, kako je neobhodno nuždno, da se načini njekoliko puteva u tom predjelu, i to u ličkim šumama tri u Porto Kovačicu, Karlobag i Cesaricu a iz otočkih šuma da se načine četiri glavna puta i to prema Porto Stinica, u Sv. Juraj, Senj i u Povile, bez kojih se po njemu procijenjena i u predlog stavljena korist iz tih znatnih šuma inače nebi mogla postići. Radi toga je i pomenuti Comerz. Waldmeister i dao po riječkom zidarskom paliru Kollencu sastaviti troškovnik, koliko bi tih 7 puteva koštalo da se načine, a taj se je izjavio da bi stojali 66029 for. 49 nč., pa usporedi li se taj trošak vidi se, da bi trošak bio vrlo velik. No kako su meni okolnosti vrlo dobro poznate držim, da se ni s tima troškovima ni najnuždniji putevi načiniti, i u dobro stanje postaviti mogli nebi. Pogotovo kad te novce erar daje, gledati će se, da se ceste brzo i ne trajno urede. Neće se kod toga zvati domaći nego strani radnici, koji iz poznatih razloga traže veću nadnicu nego bi ju po običaju tražiti smjeli, a to radi toga, jer ovdje težko žive, buduć u onim mjestima, kuda bi imale prolaziti ceste, nema živeža ni pitke vode, nego se oboje mora iz daleka dobavljati, što radnicima mora biti

težko i smeta ih kod njihova posla. Radi toga moraju troškovi znatno prekoračiti proračun, što će se i vidjeti kad se putevi stave u red.

Pripominjem, da bi se pravljenje tih puteva moglo dati i u zakup, jer tada se nebi ti proračunski troškovi prekoračili, a možda bi i onaj, koji je troškovnik pravio, vrlo rado za taj novac puteve izgradio. On bi možda nastojao ne samo da neprekorači svotu nego i o tom, da načini za proračunatu svotu na oko što ljepše puteve, no on kod toga sjegurno nebi pazio da mu oni budu i trajni. On bi ih samo u toliko dobro naredio, da budu dobri dok ih preda, pa makar se oni već i nakon kratka vremena morali popravljati i makar taj popravak stojao još jedanput toliko, koliko je sama gradnja puteva stajala.

Usporedi li se dakle korist i šteta, što bi se od toga mogla imati vidjet će se, da davanje gradnje puteva u zakup nebi bilo probitačno ni po zemlju ni po erar. Moje je stoga mnijenje, da nebi trebalo praviti suvišnih izdataka, nego da će biti za zemlju i za erar koristnije, ako se pravljenje najnuždnijih puteva prepusti graničarom-soldatom, te da im se poprijeko dade po $1\ \Box^{\circ}\ 10$ nč. uz to orudje, koje bi militarsko graničarska kasa predujmila, dok neunidje korist od prodaje šume.

Na taj način ne samo da će se načiniti najbolji putevi, nego će se oni načiniti i na takovom mjestu, koje najbolje odgovara za put u dotičnom predjelu i koji su najprikladniji za izvoz drva a to stoga, što domaći bolje pozna šume nego stranac. On zna najbolje, kako se u tima šumama živi, pa će se znati ukloniti težkom poslu, dapače će i onima koji posao nadziru pokazati, kuda da sa putem zavinu pokraj strmih pećina, da tako sebi i svojoj marvi izvoz olakšaju. Graničarski soldat će se i sam rado primiti pravljenja puteva kad uvidi, da se počimaju praviti putevi, koji će služiti njemu za dohodak i njegov probitak i da će si život zasladiti boljom hranom. On će radi toga sam od sebe nastojati unaprediti posao i trajne puteve načiniti, da on i njegovi potomci nebudu kasnije morali puteve iz nova graditi i neprestano ih popravljati, nego da budu mogli lagodno za zaslužbom ići.

Ovi bi se putevi još lakše načinili kad bi se graničari morali u skupna sela naseliti. Time bi se poslužilo i zapovjedniku kumpanije, koji bi ih mogao lakše nadzirati, a oduzela bi se kroz to i skrovišta razbojnicima. Pojedinac se nemože braniti od razbojnika, nego im mora dati skrovište, a ovako u hrpi moći će se lakše od njih braniti. U tom slučaju nebi ni putevi propadali, jer bi ih graničari svakog sela morali svaki do svoga sela uzdržavati. No kod toga naseljivanja moralo bi se svagdje, a naročito u Podgorju paziti, da si svaki Podgorac načini cisternu i u nju svede kišnicu

sa krova i dvorišta i da ju mora čisto držati, ili da po više kuća načine za sebe razmjerno velike zajedničke cisterne.

Obzirom na to navesti ću ovdje puteve, koje bi trebalo izgraditi u otočkoj kumpaniji, a koji bi služili za dobro izcrpljivanje šume. Zatim ću navesti kuda bi ti glavni putevi trebali ići, da se može k njima načiniti zgodno i lahko postrane puteve iz uvala i sa bregova i što bi stojali, kad bi graničari dobili po gornjem predlogu 10 nč. po 1 □ hvatu. Prvi put bi morao ići iz Crnog padeža, kako se to i iz nacrta vidi, pod Lulovački vrh (Ljuljevac) kroz dolinu istoga imena na Otšaka brdo (Osoka?) Vrata u predjel Trolokve uzduž novo načinjenog puta u Dušikravu - u Porto Rakovicu, koji put bi bio 1300 hvati dugačak, pa kad bi posvuda bio 9 nogu širok, to bi računajuć 1 hvat □ po 10 novčića stojao 3250 for.

Drugi put iz gor. Kosinja kroz Srakinu dragu pod podnožje brda Kozjaka, tada preko brda Mali Golić kroz predjel Mirovo i Kačarice kroz Stiničku dragu u Porto Stinica. (Ovaj Porto Stinica je sieguran od svakog vjetra, a mogu se u njemu usidriti i najveći brodovi). Duljina mu je 15000 hvati, a stajao bi à 10 nč. 3750 for.

Treći iz Dol. Kosinja kroz dolinu Goljak kraj Bašina brega kroz Palež Dragu u selo Krasno, uzduž Krasnarske Dulibe kroz Plase do podnožja brda Visibabe na Bobovište uz Vječnu vodu (nepresušivo vrelo?), tada ispod bregova Tvrdovac i Bukovac u predjel Volarice i Rača, kroz Glinsku dragu u sjegurnu luku Sv. Jurja. Duljina mu je 19000 hvati a stojao bi po gornjem 4750 for.

Četvrti put iz Kutereva može se prema sv. Jurju svesti u najprvo spomenuti put (da se zaštede troškovi) osim, da bi se načinio još komadić iz Kutereva preko Kosinjskog vrha u Krasno. Duljina bila bi 2000 hvati, a stojao bi 500 for.

Peti put imao bi se načiniti s one strane visokog Senjskog Bila, da se uzmogne i iz onih brda nad Otočcem drvo iscrpljivati. Imao bi se načiniti iz Otočca preko Kompolja i Rosotruna kroz Modruše, Crni Kal, Male i Velike Melnice i Stubalj preko Vratnika kroz Senjsku Dragu u Senj. Duljina mu je 21000 hvati ili u novcu 5250 for. po 10 nč. kvadrathvat računajuć. Ovdje se pripominje, da će, ako će se praviti glavna cesta preko Kapele i Brinja u Senj, odpasti kojih 5100 hvati. Neće li se ta praviti, morat će se graničaru dati za taj put 20 nč. za kvadrathvat, jer će oni na njekim mjestima, osobito na Vratniku i kroz Senjsku dragu, gdje gdje morati praviti dvostruko široku cestu.

Šesta vlaka imala bi se praviti sa visokih šuma brda Kapele i to od podnožja Kapele kod Mokre preko Jezerana, Jelvice, mala Selca, Kamenice, Vodoteča, Tuževića, Ritovca, Mrzli dolca, Krivog puta i sela Krmpote preko predjela Osli (Oslje polje) u Senj, koji je dug 21500 hvati a stajao bi 5375 for. Bude li se ali pravila novo započeta cesta preko Kapele i Brinja u Senj, onda će veliki dio toga puta odpasti, te će se brodogradja i drugo gradj. drvo moći tom glavnom cestom voziti.

Sedmi put predlaže se samo stoga, da se iz crnih šuma nad Krivimputem od male Javornice i Tisovca uzmogne izvući nuždna gradja, a taj bi se imao načiniti iz Krivog puta kraj Crkve sv. Marije snježne preko Krmpota, Crno i Ledenice u zaljev Povile. Duljina mu je 11000 hvati, a troškovi 2750 for.

Ne manje nuždan je osmi i posljednji put u tom otočkom okolišu iz visokih šuma Velika Javornica i Bijele Stene preko Bjeljevine, Mošunja, brega Debelobrdo, Mala gora kroz Pleteno i Lupoglavu u Ledenice, te ga svesti u gore opisani sedmi put u zaljev Povile. Duljina mu je 10000 hvati, a trošak 2500 for.

Iz tog proizlazi, da ovi po meni predloženi putevi, kad bi se još 1500 for. izdalo za orudje i druge pripadke, nebi stojali više od 29625 for. Naproti pako, kada bi zidarski palir sa Rijeke Kollenc po mojoj osnovi puteve pravio, a po njegovoj cijeni od 24 nč. po hvatu, stojali bi ovi putevi 90000 for. bez onih što se još u Lici praviti imadu.

Ja sam ovdje predložio osam najnuždnijih puteva, koji nisu suvišni nego tek dostatni, a uz to će se morati graditi još pokrajni putevi, da se može drvo iscrpsti i iz nutarnjosti šume, gdje je najbolje drvo. No te puteve neka grade oni, koji će drvo izvažati, jer bi se inače moralo praviti puteve iz svake uvale i sa svakog brijega. Stoga ne mogu pojmiti, kako da sedam predloženi puteva u Ličkoj i Otočkoj regimenti budu dostatni za prikladan izvoz drva k moru i od svakuda, kada ih eto treba osam samo u jednoj pukovniji, a niti ti nisu dostatni, da se drvo po njima od svakuda izveze.

Ovdje moram odmah spomenuti i to, da se mora prije dobro razmisliti je li ima u dotičnim zaljevima, u koja će se drvo svažati dosta mjesta, te da li bi se ta mjesta dala prirediti za otvorena skladišta ili da li bi bilo bolje sazidati skupocjena drvna spremišta (magazine).

Moram priznati, da bi magazini bili puno sgodniji za čuvanje drva, nego otvorena skladišta, samo bi magazini morali imati dosta propuha. U takovima se magazinima drvo bolje uzdrži, dočim je u otvorenim skladištima drvo izvrženo kiši i suncu, a po tom i usušenju i gnjiloći. No ako se drvo neprestano prodaje i nedrži na zalihi, onda je bolje, da se

nezidju skupocijena skladišta, koja bi se mogla samo u tom slučaju zidati, kad bi se drvo moralo dugo čuvati. Otvorena su skladišta već stoga prikladnija, što se drvo za prodaju mora u skladištima ovamo onamo prebacivati, pa se mora k njemu lahko i pristupiti moći. Samo se drvo mora tako složiti, da mu kiša neškodi, a to se čini tako, da se metnu podloge i onda tako jedno preko drugoga složi, da ima zrak promaje. Uz to se može drvo pokriti krovom od okoraka, koji se dade opet lahko skinuti. Inače bi se morali užasno veliki magazini praviti. Stoga nebi bilo pametno ista trošiti na ta spremišta.

Nadalje moram odgovoriti i na pitanje: bili bilo sgodno u tom predjelu načiniti pilane obzirom na to, što u njemu ima nebrojena množina stabala, koja bi se prije nego iztrunu mogla uporabiti za daske tim više, što se u ovom kraju puno raznovrstnih dasaka treba i traži, te bi se proizvodnjom istih koristilo ne samo eraru, nego i graničaru ili Podgorcu, a i šumi, koja bi se kroz to očistila od tih već prestarih stabala. No u cijeloj mapi nemogu naći prikladna mjesta sa tekućom vodom, na kojem bi se s uspjehom pila načiniti mogla, osim u okolici kod Otočca na vodi Švici, gdje i onako već odprije njekoje pile postoje. Nu i tu bi se samo malo pila moglo načiniti, jer je ondje u blizini samo malo šuma, a iz daleka je težak privoz, te bi se od pila malo koristi imalo.

Pošto sam do sada opisao visoke šume i njihovo bogatstvo na drvu, te korist, što bi se od njih imati mogla; hoću sada da se obratim k onom vrlo kamenitom pustom predjelu Podgorju i njegovoj plodnosti, te ću i o tamo rastućoj gradji nješto obširnije reći. Naime ovaj uzki i dugački trak zemlje izpod najvećih brda Velebita, što leži uz more zove se Podgorje, a bio je pred kojih 80 god. obrašten najdebljom i najljepšom šumom, ponajviše hrastovinom. Dandanas je taj predjel sasvim pust i gol radi samovoljne i neredovite sječe, radi koje je sasvim nestalo stabalja. K tomu je doprinjeo mnogo i silni sjeveroistočni vjetar, koji u već rijedkoj šumi nije našao nikakve zapreke, nego je i ono drveće, što je bilo ostalo, silom izkorenio. Od žege u prah stvorenu zemlju je bura odpuhala, te cijeli taj predjel opustila tako, da na onim golim šiljastim liticama u obće ništa više rasti nemože.

Neobaziruć se na kamenito zemljište, trebalo bi se poskrbiti, da se barem na onim mjestima, gdje je jaka kiša sanjela zemlju, zasadi hrašće, jer ta vrst drva dobro još uspijeva u kameniiom tlu. Isto tako treba se poskrbiti, da se u dragama zasadi ili zasije žir, pak će na taj način i morska strana Velebita biti s vremenom zelena i davati će gradju. Akoprem to zemljište nemože dati tako brzo i tako dobro stabalje kao druga plodna zemljišta, ipak se nesmije dvojiti, da će se uz dobru pazku ovdje uzgojiti

ako i ne ravno, a ono barem grbavo drveće, koje se za brodogradju silno traži. Kroz to bi se dakle koristilo ne samo brodogradnji, nego i onoj sada pustoj okolici, jer će sa stabalja opadati list i pokriti zemlju, a vjetar će, kad stabla žirom rode, sam od sebe nasijavati one pećine i tako malo po malo opet tu kamenitu pustoš pretvoriti u hrastovu šumu.

Osobita pažnja morala bi se posvetiti koristi gradje i uzdržavanju šuma, da se u tom Podgorju, gdje još ima stabalja, kao i svima ostalima visokim šumama, unaprijedi rast mladika odstranjenjem prestarog stabalja, koje svojim gustim listom guše mladik. Kiša pako nemože od gustoga lista, što leži na zemlji doprijeti do žila, kao ni zrak. Gdje pako list sagnjije od kiše, tu može voda do žilja i zrak, te će sitne žilice vući u sebe hranive soli, kroz to napredovati i debelo drvo postati. Ako li pako mladik nebi mogao niknuti, to se treba pomoći sijanjem i sadnjom sjemena, pa ako je tlo još kako mršavo i neplodno, treba izabrati sjeme od one vrsti drveća, koja je za tu vrst tla prikladna, a lako je znati, koje drvo je za koje tlo, jer to svaki prokušani šumar znade.

Na taj način uspjeti će sadnja, te neće manjkati ni šuma, ni čestite gradje. Osobita pažnja ima se posvetiti Podgorju, te u njemu mnogo žira svake godine zasijati, pa će za kratko vrijeme biti taj predjel pun lijepih hrastovih stabalaca. Osim od vjetra sjevero-iztočnjaka mora se mladik čuvati i od koza, jer jedno i drugo je mladiku vrlo štetno. Hoće li se dakle imati korist od prirašćujućih šuma ili od nasadjenih, te postići iz njih gradja, moraju se koze odstraniti, te seljaku prekobrojno držanje koza zabraniti, buduć one nevjerojatnu štetu mladoj šum nanašaju. One ne samo da brste izbojke i vrhove mladog stabalja, nego i istom iz zemlje niknuta drvca izčupaju.

Pošto moram navesti, gdje raste u Podgorju za gradju sposobna hrastovina i koji su dijelovi Podgorja obrasli i s kakovim vrstima drveća, navadjam sve to u opisu districta "Podgorje", a vidi se to i u mapama*. Sada slijedi:

Opis šume

kojim se kazuje kolika je u njoj množina stabala po vrsti drveća, koje su ustanovljene prigodom povodom previšnje odluke usljedivše pregledbe šuma i to za 12 districta, za tako zvano Podgorje te posebno za Senjsku dragu, koji svi predjeli su i u priležeći nacrt urisani.

^{*} Jedan dio orig. mape nalazi se u kr. zem. arhivu u Zagrebu, dočim se kopija cijele mape nalazi u c. kr. rat. arkivu u Beču, kako je to u uvodu ove razprave spomenuto. Op. pisca.

Prvi district: **Ravni padež**, u kojem su doline Mlinište, Ljuljevac, Ravni Padež, Mirovo i Vrata, a obkoljen je brdima: Diminovac, Meralovac, Stražbenica, Visibaba, Debeli Vrh, Šatorina, Devčićevom kućom u Crnom Padežu, zatim brdom Golić, Javornik, Kozjak, Lomski vrh, Lubenovac, Goli vrh, Njegovanov vrh, Velika Plješivica, Zaprta gora, Mala Plješivica, Borovac, Vratačka kosa, Burnjak, Bukovac i opet Diminovac.

Taj district ima 10195 jut. à 1600 □°, a po vrsti drveća:

2	javora	po jutru ili na 10195 jut.	20390	stab.
1	brest	II .	10195	"
1	jasen	II	10195	II .
90	bukava	II	917550	II .
40	smreka	II	407800	II .
40	jelva	II .	407800	"

Ukupno 174 stabla po jutru ili na 10195 jut. 1773930 stab.

Drugi district: **Srakina duliba ili Kosinjska kosa**. U njemu je jedan dio Srakine dulibe, jedan dio malog Begovca, Lom i Pročarica a zatvaraju ga brda: Golić, Oblaj ili Bocula, Prostrić, Mali Begovac, Apatišan, Struge, Rainac, Lomski vrh, Kozjak, Javornik i opet Golić. Ima 8080 jut. i u njima:

4	javora	po jutru ili na 8080 jut.	32330	stab.
1	brest	"	8080	II .
1	jasen	II.	8080	ıı
100	bukava	II.	808000	ıı
40	smreka	II.	323200	ıı
50	jelva	"	404000	"

Ukupno 196 stabala po jutru ili na 8080 jut. 1583680 stab.

To drvo je sječivo i sposobno za gradju za ratne brodove, za drugu gradju te za šindru, male i velike dužice, ugljen i gorivo.

Treći district: **Begovac**. Sastoji iz jednog dijela Srakine dulibe, tada doline Veliki Begovac, Konjska draga, Kučino, Lisine i mali Begovac. Zatvoren je brdima Prostrić, Crni vrh, Krčmar, Medvedjak, Stol, Runjavica kosa, Konj, Crni vrh, Apatišan, kroz Mali Begovac i opet Prostrić. Ima 7673 jut. i na tom:

2	hrasta	po jut. ili na 7673 jut.	15346	stab.
4	javora	"	30692	II .
2	jasena	"	15346	II .
70	bukava	"	537110	II .
50	smreka	"	383650	II .
70	jelva	"	537110	II .
2	lipe	II	15346	"

Ukupno 200 stabala po jut. ili na 7673 jut. 1534600 stab.

U tom districtu ima dosta hrastove brodogradje sa mnogo pomladka, a ima i dosta smreka i jelva za jarbole i križiće. Bukve su sposobne za ugljen i gradju. Ima nješto bresta, ali tako malo, da ga nije vrijedno ni spomenuti.

Četvrti district: **Kosinj**. Obsiže predjel Gornji Kosinj i jedan dio Dol. Kosinja, a zatvoren je brdima Medvedjak, Rudinski vrh, Negnilovac, Kurlina, Vel. Vrh, Banov vrh, Sušanjska glavica, preko pravosl. crkve Sv. Nicole, a tada uzduž Kosinjske kose preko uzvisine Živovoda, Runjavica kosa, Stol i opet na Medvedjak. Dijeli se u tri dijela po vrstima drveća i površini ovako:

Prvi dio obsiže 950 jut. a na njima ima:

3	hrasta	po jut. ili na 950 jut.	2850	stab.	
40	klenova	п	38000	II .	
40	grabova	п	38000	II .	
40	jelva	п	38000	II .	
40	bukava	п	38000	"	
					-

Ukupno 163 stabla po jut. ili na 950 jut. 154850 stab.

Ima ovdje i nješto jasika ali su još mlade, a nisu i onako za drugo nego za ogrjev.

Drugi dio: obsiže 1089 jut. izračunatih po mjerenju kod Gostraca (Oštrac?) i Gor. Kosinja te ima:

10	hrastova	po jut. ili na 1989 jut.	10890	stab.
5	jasena	II	5445	"
45	klenova	II .	49005	"
45	grabova	п	49005	"

30 bukava	II .	32670	"
2 jasike	II	2178	"
30 jelva	II	32670	"

Ukupno 167 stabala po jut. ili na 1989 jut. 181863 stab.

To je većinom mladik izuzam njekoliko hrastova, koji bi valjali za brodogradju.

Treći dio izračunat je na uzvisinama kod Dol. Kosinja, te ima 764 jut. i na njima:

25	hrastova	po jut. ili na 764 jut.	19100	stab.	
5	jasena	11	3820	"	
30	klenova	11	22920	"	
30	grabova	11	22920	"	
20	bukava	II	15280	"	
Ilkunno 110	stahala	no jut ili na 764 jut	84040	stah	_

Ukupno 110 stabala po jut. ili na 764 jut. 84040

Ovdje je hrašće još mlado, a ostalo drvo nije nego za ogrjev, koji se potroši u okolici.

Peti district: Kuterevo. Obsiže predjele Strašno, Kuterevo, Goljak i jedan dio Dol. Kosinja, a obkoljen je brdima Runjavica kosa, Živovoda, Vel. Vrh, prema Kuterevskoj kosi, Stražno brdo, Senjsko bilo, preko crkve majke božje Krasanske, Božin vrh, Apatišan, Crni vrh, Konj i opet kosa Runjavica. Ima 7604 jutara i na njima:

10	hrastova	po jut. ili na 7604 jut.	76040	stab.
15	javora	11	114060	II .
3	jasena	II .	22812	II .
60	bukava	11	456240	II
35	smreka	11	266141	II
50	jela	11	380200	II

Ukupno 173 stabla po jut. ili na 7604 jut. 1315492

Ovdje su najljepši hrasti za veliku i malu brodogradju, a ima i za jarbole sposobnih smreka i jelva. Sve ostalo sposobno je samo za ogrjev i ugljen.

Šesti district: **Krasno**. Zatvaraju ga brda: Apatišan, Božin vrh, crkva sv. Marije Krasanske, prema Senjskom bilu, Tremošišće (Prenoćišta ili Cremušišće?) Kućiško bilo Ravno Biace (malo bilo), Srednje bilo, Rapin vršak, Rakitsko bilo, Visibabsko bilo, Visibaba, Rupine (Papina?), Božin plan, Snižnjak, Plešivica, Skorupovo bilo, Plešivo bilo, Nadžak bilo, Struge, Biace i opet Apatišan. U tom districtu ima 10653 jut. i na njima:

1	hrast	po jut. ili na 10653 jut.	10653	stab.
5	javora	п	53265	"
80	bukava	II .	852240	"
20	smreka	11	213060	"
90	jelva	п	958770	"

Ukupno 196 stabala po jut. ili na 10653 jut. 2087988 stab.

Primjećuje se, da su jelve i smreke već izsječene, a ove što su ostale valjaju samo za ogrjev i ugljen izuzam na brijegu Meralovo bilo, gdje ima još nješto dobrih stabala. Hrasti su već stari i sječivi, te da ne propadnu morali bi se brzo posjeći i upotrijebiti za brodogradnju.

Ovdje ima i mladika 85 jutara u kojima ima:

40	hrastova	po jutru ili na 85 jut.	3400	stab.	
120	bukava	п	10200	"	
Ukupno 160	stabala	po jutru ili na 85 jut.	13600	stab.	_

Bude li se taj mladik čuvao, biti će s vremenom tude puno dobre brodogradje.

Sedmi district: **Zavižan**. Obsiže predjele Ružano, Jezero, Zavižan, dolina Lubenovac i Lomska draga a obkoljen je brdima: Vel. Plešivica, Debeli breg, Njegovanov vrh, Lubenovac, Lomski vrh, Rainac, Struge, Nadžak bilo, Plešivo bilo, Skorupovo bilo, Plešivica, Snežnjak, Božino bilo, Rupine, (Papina?) Borovi vrh, Kuk Visibaba, Budim, Plančićki vrh, (male plane = plančići, od tuda Plančićki vrh), Kita vrh, Lisački kuk, Zelengrad i opet Vel. Plešivica. Ima 8837 jutara i na njima:

4	javora	po jut. ili na 8837 jut.	35348	stab.	
50	bukava	п	441850	"	
96	smreka	11	848352	"	
50	jelva	II .	441850	"	
Ukupno 200	stabala	po jut. ili na 8837 jut.	1767400	stab.	_

Ovdje ima neopisivo lijepih, naročito smrekovih stabala za jarbole, a i ostalo je drvo dobro za gradju.

Osmi district: **Senjsko bilo**. Sastoji iz predjela: Grozdanići, Modrušan, Rosotrun, Biljeg, Vel. i male Melnice, Prokike, Velika Stubica, Stubalj i Vratnik, a obkoljen je brjegovima: Senjsko bilo, Sekizovac, Vilovrh, Vršeljak, Bergačoval, Veliki Malkovac, Veliki i Mali Brušljan, Rudinak, Bukovi plan, Plan, Tvrdja (Fortezza), Vratnik, kod Gube, Halan, Visibaba, Batinovac, Medvedjak, Rakitsko bilo, Rapin vršak, Srednje bilo, Javorovo bilo, Ravno Biace, Kućiško bilo, Tremušišće (Cremušišće ili Prenoćišta?) i opet Senjsko bilo. Ima 9768 jutara i na njima:

2	hrasta	po jut. ili na 9768 jut.	19536	stab.	
2	javora	"	19536	m .	
100	bukava	"	976800	m .	
30	smreka	"	293040	m .	
60	jelva	II .	586080	"	
					-

Ukupno 194 stabla po jut. ili na 9768 jut. 1894992 stab.

Ako i jest u toj šumi najbolje drvo već izvadjeno, ipak ima još nješto smreke za jarbole, dočim ostalo nije za ništa drugo, nego za dužice, ugljen i ogrjev. Hrast je još većim dijelom mladik.

Visokog mladog hrastovog naraštaja ima i u predjelu Crni kal sve do sela Melnice na raznim brežuljcima i pašnjacima, gdje raste sa ostalim drvećem ukupno 1717 jutara i na njima:

40	hrastova	po jut. ili na 1717 jut.	68680	stab.	
5	javora	п	8585	"	
120	bukava	TI .	206040	"	
Ukupno 165	stabala	po jut. ili na 1717 jut.	283305	stab.	_

Deveti district: **Ritovac**. Obuhvaća predjele: Krmpote, Mrzli Dolci, Mala Brezica, Stubica, Ritovac, Supine, Tuževac, Letišće, Selište, a zatvaraju ga brda: Vratnik, Fortezza (tvrdja), Plan, Bunovi plan, Rudnjak, Vojvoduša, Ivakuša, Skalićka kosa, Bitoraj, Mala Javornica, Bela greda, Tisovac, Rujni vrh, Crni vrh, Kameniti vrh, Alino bilo, Veljunac, Veliki Veljun, preko crkve sv. Mihovila i opet na Vratnik. Ima 11276 jut.

1	javor	po jut. ili na 11276 jut.	11276	stab.	
160	bukava	II	1804160	"	
12	jela	п	135312	"	

Ukupno 173 stabla po jut. ili na 11276 jut. 1950748 stab.

Iz tih šuma je najbolje drvo već izsječeno, pa ima malo unutra čestite gradje. U tom predjelu nema ni pomladka, pa ako se ne bude poskrbilo za pomladbu, to bi mogla cijela šuma ostati gola i neplodna. Osim za nješto gradje dade se upotrijebiti unutra se nalazeće drvo za ugljen, cjepanice, šindru i duge.

Deseti district: **Crnac**. Sadržaje u sebi mjesta: Crnac, Jezerane, Jelvica, Selca, Kamenica i Gostović (Gostovo polje). Okružen je brdima Vojvoduša, Ivakuša, Skalićka kosa, Bitoraj, uzduž stare ogul. granice preko najvećeg vrha Kapele na selo Jezerane, na breg Javorovac, Jurasov vršak, Križovačka kosa (Križ.-poljska), Kamenička kosa, i opet na brijeg Vojvoduša. Ima 7103 jutra.

1	jasen	po jut. ili na 7103 jut.	7103	stab.
10	javora	"	71030	"
110	bukava	"	781330	"
78	jela	"	554034	"

Ukupno 199 stabala po jut. ili na 7103 jut. 1413497 stab.

U tom districtu bilo je u prvo vrijeme lijepih hrastova, koje je ali pojela močvar kod Crnca, no ima ih još njekoliko nevaljani i nješto mladika. Od javora i bukava mogu se praviti vesla i kundaci, a iz jelva jarboli i bordonali. Ostalo nije nego za ugljen i cjepanice, koje bi se dale dobro prodati na tudjince i domaće, osobito ugljen, kojega strani jako traže.

Jedanaesti district: **Kolovrat i Velika duliba**. Zatvaraju ga brda: Bela greda, Tisovac, Rujni vrh, Crni vrh, Kameniti vrh, Malo i Veliko Alino bilo, Rosniakovo bilo, Stivanka, Bukovac, Babićev vrh, Zuvin vrh (Čubrin vrh?), Veliki Crni vrh, Golić od Bila kod Kolovrata, Crni vršak, Kamenita glavica, Malo Bilo, preko Razkrižja na Jelovi vrh, Javorni plan, preko Velike Javornice ili tzv. Jurekina bila opet na Belu gredu. Ima 11125 jutara i na njima:

	2	jasena	po jut. ili n	a 11125 jut.	22250	stab.	
	5	javora		п	55625	"	
-	110	bukava		II .	1223750	"	
	10	smreka		"	111250	"	
	60	jelva		II .	667500	"	
							-

Ukupno 187 stabala po jut. ili na 11125 jut. 2080375 stab.

U tom districtu mogu se smreke i jelve upotrebiti za jarbole i križiće, a javori za vesla i kundake, bukovina takodjer ponješto za kundake no u glavnom za pepeljiku, ugljen i ogrjev.

Dvanaesti district: **Velika duliba**. Obsiže predjele, Mošune, Bačve, Biljevine, Trojbukve, Mlizovi dolci i Javornica plan, obkoljeno je brdima: Crni vršak, Kamenita glavica, Malo bilo, Jelovi vrh, Javorni plan, Velika Javornica ili tzv. Jurekino bilo, uzduž stare ogul. medje, preko Bele Stijene na Pištovito brdo (Pišćeno bilo), Mali Smolnik, Kalić opet na Crni vršak. Ima 6669 jut.

2	jasena	po jut. ili na 6669 jut.	13338	stab.
8	javora	"	53352	"
110	bukva	"	733590	"
10	smreka	II .	66690	II .
70	jelva	11	466830	"

Ukupno 200 stabala po jut. ili na 6669 jut. 1333800 stab.

Smreke i jelve od tuda valjaju za jarbole i križiće a i za svakovrstnu gradju. Javori i bukve valjaju za vesla i kundake ali najviše valjaju za pepeljarenje, ugljen i ogrjev.

Primjećuje se, da je jedan dio šume kraj toga districta koji je velik ali je preporan izmedju Militara i Camerala te jedan i drugi unutra drvo siječe i jedan drugomu ga plijeni. Pošto sad još neznam kamo spada, ja sam ga ubrojio k militaru te ga izračunao.

Taj dio zatvaraju brda: Mali Smolnik, Pištovito brdo, Pištoviti plan, Mali Bitorajac, Veliki Smolnik i opet Mali Smolnik. Ima 1432 jutra:

1	jasen	po jut. ili na 1432 jut.	1432	stab.
2	javora	п	2864	"
140	bukava	п	200480	"

2	smreke	"	2864	"	
45	jelve	II.	64440	"	
Ukupno 190	stabala	po jut. ili na 1432 jut.	272080	stab.	_

Podgorje. Taj predjel prostire se izmedju mora i najvećih vrhova gore Velebita, a zatvaraju ga bregovi Diminovac, Bukovac, Burnjak, Vratačka kosa, Borovac, Mala Plešivica, Zaprta gora, Vel. Plešivica, Zelengrad, Lisački vrh, Kita vrh, Plančićki vrh, Budim, Kuk Visibaba, Borovi vrh, Papina, Visibaba, Rakitsko bilo, Medvedjak, Batinovac, Visibaba, Bilo kod Gube, Vratnik, Vel. Veljun, Veljunac, Malo i Veliko Alino bilo, Rosnjakovo bilo, Stevanka, Bukovac, Babićev vrh, Cuvin vrh, Crni vrh, Kalić, tada uz granicu Bancala i uz morsku obalu i staru granicu ličku opet na Diminovac.

Pošto je taj predjel većinom gol i pust, to su uzeti samo obrašteni dijelovi gdje ima mladika i stabalja i u jutrima obračunati kako slijedi:

U predjelu Karaula, Kurtuča, Trnovo, Bačvice, Razboj i Brize ima njekoliko komadića tla obraštena mladikom i starim drvećem oko 700 jut. i na njima:

45	hrastova	po jut. ili na 700 jut.	31500	stab.
20	jasena	"	14000	"
30	makljena	"	21000	"
40	bukava	"	28000	"
35	grabrova	II	24500	"
Ukupno 170	stabala	po jut. ili na 700 jut.	119000	stab.

U drugom predjelu Trolokve, Kačarice, Karamarkovac, Zla Draga, Mala Brisnica, Peica, Živi Bunari, Stinica, Jablansko polje, Strogirski pod i Dušikrava ima 1376 jut. Mladik i staro drveće:

40	hrastova	po jut. ili na 1376 jut.	55040	stab.
30	jasena	n .	41280	ıı
25	makljena	n .	34400	"
35	bukava	n .	48160	"
40	grabića	п	55940	"
Ukupno 170	stabala	po jut. ili na 1376 jut.	233920	stab.

Treći predjel: Velika Brisnica pod bregom Budimom Visibabom i Borovom ima 307 jutara i na njima mladika i starog drveća:

20	hrastova	po jutru ili na 307 jut.	6140	stab.
15	jasena	11	4605	"
25	makljena	11	7675	"
20	bukava	11	6140	"
30	grabova	11	9210	"
60	borića	II .	18420	"
15	jelva	II	4605	"

Ukupno 185 stabala po jutru ili na 307 jut. 56795 stab.

Osim toga ima u predjelu u blizini pod brdom Budimom, Kuk Visi (Visibaba?) i Borovi vrh dosta debelih i velikih, borovih stabala ali većina ih je navrtana. Ukupno ima 338 jut. i na njima:

30	hrastova	po jutru ili na 338 jut.	10140	stab.
10	bukava	"	3380	"
30	grabova	"	10140	"
100	borića	"	33800	"
10	jelva	"	3380	"
Ukupno 180	stabala	po jutru ili na 338 jut.	60840	stab.

Četvrti predjel nad Sv. Jurjem kod Bilopolja, Rača, Bobovište, Rakita, Tuževac, Ljeskovac, Lubenovac, Veliki i Mali Stolac, Učka (Vlaška?) draga, Grabova i Borova draga, ukupno 730 jutara obraštenih mladikom i starim drvećem u kojima ima:

30	hrastova	po jutru ili na 730 jut.	21900	stab.
20	jasena	п	14600	II .
20	grabova	п	14600	II .
100	borova	п	73000	"
10	jela	п	7300	II .
Ukupno 180	stabala	po jutru ili na 730 jut.	131400	stab.

Peti i posljednji obrašteni predjel u otočkoj pukovniji je Krmpote, Belo i Crno. Ima 747 jut. i na njima:

40	hrastova	po jutru ili na 747 jut.	29880	stab.
30	jasena	"	22410	"
15	javora	II .	11205	"
30	bukava	II .	22410	"
40	grabova	II	29880	II .
10	jelva	II	7470	"

Ukupno 165 stabala po jutru ili na 747 jut. 123255 stab.

Mislio bi čovjek da u tako velikom predjelu ima više drva i da bi se moglo još puno hrastovine uzgojili za brodogradju i erar. Ali nije tako nego je baš protivno, ondje je zemljište skroz i skroz kamenito i bez zemlje, te se drveće nigdje nemože s uspjehom saditi osim u dragama, gdje je kiša zemlju sanjela, no i to bi se moglo samo u dragama zaklonjenima od bure, koja ondje silno puše, te koja bi ne samo mlado stabalje izkorjenila, nego i od žege izgorenu zemlju odpuhala. U ostalom nebi se ondje dalo drveće zasaditi ni stoga, što mlado stabalje nemože u rahloj zemlji žile uhvatiti. Gdje pako nema bure, tamo je nade, da će se s vremenom podići najljepše stabalje, koje će buru zadržavati, a mladik pod sobom štititi, koji će uslijed te zaštite moći napredovati.

Senjska draga, koja je za sada preporna izmedju Militara i grada Senja, zatvorena je bregovima Pišarola (vrelo kod groblja), Rujna glava, Lubenska kosa, Mali Stolac, Halan, Kod Gube, Vratnik, Veliki i Mali Veljun, Ostrulak, Bisernjak, Bunjak tada na Senj i opet na Pišarolu. Ima 1088 jut. šume i u njoj:

40	hrastova	po jutru ili na 1088 jut.	43520	stab.	
5	makljena	11	5440	"	
100	bukava	11	108800	"	
10	grabova	11	10880	"	
10	borova	11	10880	"	
Ukupno 165	stabala	po jutru ili na 1088 jut.	179520	stab.	_

Primjećuje se, da u cijeloj Senjskoj dragi nema ni jednog velikog drveta, ali za to je u njoj posvuda ponajljepši hrastov mladik, koji će, bude li se čuvao i gojio, dati najljepše hrašće:

Sumarni izvadak

svega izračunatoga drva iz kog se vidi ne samo koliko stabala nego i od koje vrsti drveća imade u tima militar. Šumama slavne otočke pukovnije.

hrastova	424.615	stab.
javora	519.548	II .
brestova	18.275	"
jasena	206.716	II .
klenova (makljena)	178.440	"
grabova	264.175	"
bukava	10,252.180	"
borova	136.100	"
smreka	2,916.046	"
jela	5,697.351	"
lipa	15.346	"
jasika	2.178	"
Svega	20,630.970	stab.

osim toga ima i lijeske, koja nije izkazana, jer ne spada medju visoko drveće.

Extract sječivih stabala

koji nam pokazuje koliko ima za brodogradju sječivih stabala i koliko ih se u druge svrhe uporabiti može i prodati dade.

hrastova	44.018	stab.
javora	134.851	"
brestova	3.894	"
jasena	23.477	"
klenova i makljena	32.444	"
grabova	42.023	"
bukava	2,407.692	"
borova	67.630	"
smrekova	835.335	"
jelva	1,780.277	"

lipa	3.836	"
jasika	544	II .
Svega	5,376.021	stab.

Sada slijedi predlog o iztraženom dijelu slavne ogulinske graničarske pukovnije, koji je podijeljen u 4 districta i to:

Prvi district: Predjel sela **Drežnica**, koji je zatvoren bregovima: Velika Javornica, Jurekino Bilo, Bela Greda, zatim pokraj Male Javornice uzduž stare otočke medje na brijeg Bitoraj, Birgomila, tada na najveći vrh Kapele, na brdo Kormesač, Crni vrh Sopalj, Struge, Bilo, Lisac, Debeli vrh, Grčka kosa, te opet na Veliku Javornicu. Taj district ima 18055 jutara i u njima:

1	hrast	po jut. ili na 18055 jut.	18055	stab.
25	javora	II .	451375	"
100	bukava	n .	1805500	II .
10	smreka	n .	180550	II .
40	jelva	n .	722200	II .
4	lipe	11	72220	"
10	jasena	п	180550	II .

Ukupno 190 stabala po jut. ili na 18055 jut. 3430450 stab.

U tom districtu je šuma skroz na skroz podpuna, te ima najbiranije drvo za brodogradju i drugu gradju za tesanje, ali bi ga neizmjerno težko bilo izvući i dopremiti na obalu morsku, osim da se načini valjan put, kojega bi ali izgradnja bila preskupa.

Drugi district: **Zagorje**, koji u sebi sadržava predjele: Zagorje, Modruš, Bresnova Knia, te je okružen brdima: Struge, Sopalj, Crni vrh, Kormesač, duž visoke Kapele i duž jednog dijela stare ogulinske medje na brijeg: Vel. Makovnik, zatim na Gvozdac od tuda na izvor rijeke Munjave, te uz vodu Munjavu sve dok ju ne presiječe karlovačka cesta, a onda na brijeg Stožac, na kapetanski stan u Otoku, na gradinu Ogulinsku, kao i na staru gradinu Vitunj, brijeg Klek, Skrobotnik, Golić, te opet na Struge. U njemu ima 15008 jutara šume te u njoj:

2	hrasta	po jut. ili na 15008 jut.	30016	stab.
2	javora	п	30016	"

90 bukava	"	1350720	"
50 jelva	II .	750400	"
40 smreka	"	600320	"

Ukupno 184 stabla po jut. ili na 15008 jut. 2761472 stab.

Ta šuma je neobično lijepa, ima najizabranije stabalje za gradju, koje se sada troši samo u okolici, jer je izvoz do mora težak i dalek. Bude li se načinila kada glavna cesta preko Kapele, moći će se ne samo iz toga kraja, nego i iz drugih predjela za brodogradju sposobno drvo lahko odpremati na more.

Treći district: **Brezno i Jasenak** okružen je bregovima Vel. Javornica, Grčka kosa, Lisac, Bilo, Struge, Skrobotnik, KIek, Šimungrad, uzduž najvećeg vrha Belolasice, Mala Lasica i opet Vel. Javornica. Ima 13571 jut.

10	javora	po jut. ili na 13571 jut.	135710	stab.	
120	bukava	п	1628520	II	
20	smreka	n .	271420	"	
40	jelva	11	542840	II	
10	jasena	п	135710	II .	

Ukupno 200 stabala po jut. ili na 13571 jut. 2714200 stab

Tu nema ni puta kojim bi se vozilo. Stoga se nemože stabalje iznašati, nego samo šimla, dužice, ugalj i pepeljaču na tovarima.

Četvrti district: **Mrkopalj**. Ograničen je bregovima Vel. Javornica, Mala Javornica, Vosilovac, Mala Lasica, tada vijencem Belolasice, više prema uzvisini nad Moravičkom poljanom, od tuda na Višnjevicu i sa tog brega na cestu Karlovačku, tada prema Bankal-granici uz koju ide sve do Malog Bitorajca kraj Pištovitog plana na Bele stijene na staru otočku medju i opet na Vel. Javornicu. Ima 13979 jut. i u njima:

2	bresta	po jut. ili na 13979 jut.	27958	stab.	
110	bukava	11	1537690	"	
50	jelva	11	698950	"	
30	smreka	11	419370	"	
5	javora	11	69895	"	
3	jasena	11	41937	ıı	_
Ukupno 200	stabala	po jut. ili na 13979 jut.	2795800	stab.	

U tom okružju moralo bi se drvo izvažati preko Mrkopalja k glavnoj zemaljskoj cesti kroz Bankal-teritorij. Prema moru ga je inače nemoguće dovući radi vrlo visokih, za provažanje drva neprikladnih brdina i dolova, dočim po zemaljskim putevima bilo bi predaleko, pa se nebi izplatilo. Po tom nemože se ta šuma inače izkoristiti nego za pepeljiku, ugljen, šimlu i duge, koji se proizvodi dadu na ljudima iznesti. Inače nema ništa osobita spomenuti kod sva četiri ogul. districta, nego ću navesti samo "Extract" o svima vrstima drveća toga predjela:

Extract

svih stabala po vrstima drveća u četiri šumska districta ogul. granič. pukovnije.

hrastova	48071	stab.
javora	686991	II .
brestova	27958	"
bukova	6322430	"
smreka	1471660	"
jelva	2714390	"
lipa	72220	"
jasena	358197	"
Svega	11701922	stab.

Ovdje neću spominjati za koje se sve vrsti brodogradje upotrebljava sječivo hrastovo stabalje, koliko ga godišnje zato treba, kako se manipulira sa drvom za prodaju opredjeljenim i kako se mora držati red u šumi, nego prepuštam to Comercial-Waldmeisteru Franzoniu.

Sig. v. Pierker

Ingenieur et. Major od Ing. Corps-a.

IV. Medjutimni šumski red za sve šume karlovačkog generalata.*

Šume karlovačkoga generalata nalaze se danas u tako lošem stanju, da će graničari radi pomanjkanja drva doskora morati ostaviti svoja ognjišta, ako šume u buduće nebudu što brižnije čuvane.

Obnalazim stoga za shodno za sve šume karlovačkoga generalata propisati slijedeći privremeni šumski red (Interimalwaldordnung), koji će vrijediti za vrijeme dok nebude ustanovljeno stanje svih šuma karlovačkoga generalata:

Prvo: Pod pretnjom najteže odgovornosti dotičnog kr. pukovnijskog zapovjednika nesmije se od sada — kako je to i za primorske šume jur odredjeno — nijedno živo stablo ni posjeći ni izkrčiti, bilo ono maleno ili veliko i bud koje vrsti drveća, a bilo ono iz ces. kralj. šuma i visokih brda ili pako iz šuma spadajućih selima (comunitetima) ili graničarima; a nesmije se niti inače živo stablo niti oguliti, niti po pastirima podpaliti, prevršiti, niti u obće inače ozlediti. Naprotiv dozvoljava se

Drugo: graničarom izvažati samo izvale i leževinu te ih uporabiti za gorivo.

Treće: Graničari iz primorskih gradova Senja i Baga smiju za vlastitu porabu za gorivo izvlačiti jedino te izvale a nipošto ih nesmiju uporabiti u koju drugu svrhu. To je radi toga, što je strancima i onako zabranjeno ulaziti u šume generalata, te što je odredjeno, da ako se ipak zateku da sijeku, pa bilo ma kakvo drveće, da se imadu uhititi i predati zapovjedniku regemente.

Četvrto: Prema gornjim mjerama ne samo da svaka obćina (selo, Comnuitet) imade dužnost da budno pazi na pripadajuće im obćinske šume i na sve u njima se nalazeće živo drveće nego i

Peto: imade osim jur namještenih šumskih vojvoda, harambaša i serežana odmah namjestiti još i tolik broj zaprisegnutih šumskih čuvara, koliko ih je prema veličini šuma potrebno. Svakomu lugaru ima se dodijeliti jedan srez (district), za kojega će on pod pretnjom najstrože kazne jamčiti, da u njemu neće biti oboreno niti oštećeno niti jedno svježe

^{**} Ovaj šumski red izdao je, kako ćemo kasnije vidjeti iz raspravnog zapisnika o sastavu definitivnog šumskog reda za karlovački generalat, karlovački general baron pl. Beck, te nosi oznaku arhiva: Broj: 316.1.11.1764. Beck. To bi imao biti, koliko nam je poznato prvi šumski red za šume gornje Krajine, a čini se, da je sastavljen prema šum. redu za Goricu i Gradišku od god. 1732. jer se u zapisniku od 22. VI. 1762. spominje, da je dvorski savjetnik od Comercienrata Mygine preporučio, da se taj šum. red uzme za uzor kod sastava šum. reda za austrijsko Primorje i za Hrvatsku. Ovaj medjut. šum. red nije bio ni tiskan nego samo pisan. Po kakovima se je propisima prije izdanja ovog šum. reda gospodarilo nije nam točno poznato, ali ćemo nastojati drugom sgodom, koliko bude moguće, cijenjenim čitateljima prikazati barem one propise, koji su nam poznati.

stablo, nego da će se u njemu, kako je naprvo spomenuto, vaditi samo vjetrolomi i suhari i proredom vaditi stabla, da mladik može bolje rasti.

Svaki prekršaj šum. reda ima lugar bezodvlačno prijaviti zapovjedniku kumpanije. Osim toga:

Šesto: U svakoj kumpaniji imade svakoga mjeseca jedan častnik sa dotičnim čuvarom pregledati sve šume i o toj pregledbi pukovnijsko zapovjedničtvo obširno izvjestiti. Taj posao imadu častnici izmjenično obavljati već prema tomu, kako koji dodje na red.

Častnici nesmiju nikada dozvoljavati, da jedna obćina (selo) dira u šume druge obćine, koje su za tu drugu obćinu izlučene.

Sedmo: Ako bi nastala potreba, da se obori koje živo stablo za koju carsku sgradu ili koji častnički stan, ili za zgradu kojeg graničara, to će morati pukovnijsko zapovjedničtvo zatražiti od generalskog nadzapovjedničtva za to predhodnu dozvolu, a onda će se stablo po stablo doznačiti po čuvaru šume u prisutnosti jednog častnika.

Traži li se dozvola za doznaku drva za častnički stan ili za carsku zgradu, mora se izviješću priklopiti gradjevni nacrt dotične sgrade. Kod doznačivanja mora se paziti, da se gradja nedoznačuje u šumama uz tursku granicu, i u šumama uz morsku obalu, jer one služe u ratno vrijeme kao zaštita, te je njihovo očuvanje za tu svrhu neobhodno nuždno.

Osmo: Tko svoju ogradu oko vrtova i polja nečuva, nego ju kako se često dogadja u zimi potrga i za gorivo upotrebi, imade se exemplarno kazniti. Uništavanjem bo ograde nastaje potreba ogradjivanja iz nova, a time se uništuje i tamani mlada šuma.

Deveto: Pošto graničari pale vatru na otvorenim ognjištima, na kojima nikad goriti neprestaje i spale tim načinom četiri puta više ogrjeva, nego u zatvorenima pećima, imati će zapovjednik pukovnije i častnici uputiti narod na veliku korist što će ju imati, ako si načine valjane sobne peći, kako ih već imadu drugi napredni narodi.

Deseto: Pošto se je u jednu ruku pokazalo uspješnim sredstvo, što je opetovanim naredbama zabranjeno držanje koza, koje vrlo škode mladoj šumi, a pošto bi u drugu ruku opet bilo vrlo težko siromašnim graničarima podnijeti gubitak, ako bi im se naprečac otelo mlijeko, što ga od kozah imadu, to se ustanovljuje rok od 6 godina, u kom se imadu po cijelom generalatu sve koze iztrijebiti. Častnici imadu u tom prostom puku prednjačiti, te sami najprije svoje koze potamaniti.

No i unutar toga roka, nesmiju se koze puštati u šume, nego se smiju jedino poput ovaca tjerati na pašnjake.

Pod pretnjom najstrožije kazni neka se nepostupi nitko za hranu koza kresati mlada stabla ili prevršivati ih, kako je to do sada običajno bilo.

Jedanaesto: Pošto stanovi i torovi, koji su sagrađjeni u šumama ili blizu njih, služe samo za to, da se sa kozama lakše u šumu dodje i tamani mlado drveće, te pošto ti stanovi služe za skrovište kojekakovim zlikovcima, nesmije se više nikomu dozvoliti, da gradi stan u šumi ili blizu nje, pogotovo ne u šumama blizu turske granice, koje služe kao bedem proti njoj. Dapače imade se nastojati, da se sa te granice ako je ikako moguće odstrane već i od prije postojeći stanovi.

Dvanaesto: Da se predusretne nestašici drva u budućnosti, da se na kraj stane devastaciji i da se opet šumom zazelene njeke već sasvim gole površine, to imadu cesarski pukovnijski i kumpanijski zapovjednici skrbiti za to, da se neobraštene površine u jesen zasiju žirom i bukvicom, i da se mlade biljke iz zaraštenih i pregustih šuma izvade i presade na obć. zemljišta. Ujedno imadu nastojati, da si graničari okolo kuća zasade pitomo voće i divljake. Isti zapovjednici imadu pod vlastitom odgovornošću skrbiti i za to, da još ove godine s proljeća ili u jesen svaka graničarska kuća zasadi ukraj livada i oranica toliko puta po 50 vrbovih stabala, koliko za službu sposobnih muških glava imade. Ta stabla imadu se saditi za vlastiti ogrjev dotičnih kuća. Ovaj medjutim šumski red imadu svi ces. pukovnijski zapovjednici u podčinjenih si kumpanija svestrano razglasiti, a kako je naprvo spomenuto, biti će oni odgovorni za točno vršenje u njemu sadržanih propisa

Karlovac 1. II. 1764.

B. de Beck.

V. Prvi definitivni šumski red za šume karlovačkog generalata i njegov postanak.

Godine 1762. zabranila je odpisom svojim od 16. siječnja carica i kraljica Marija Theresia svaki izvoz hrastovine iz Kranjske, Istre, Furlandske i primorske vojne Krajine, te je podjedno tim odpisom pozvala trgovačku intendaturu u Trstu, da joj, prema njezinoj već od prvo izraženoj, ali sbog raznih prilika neostvarenoj želji, stavi predloge glede zabrane izvoza brodogradje iz tih zemalja u obće i glede preprečenja pustošenja šuma u njima.

Tršćanska je intendantura, nakon što se je u smislu toga previšnjega odpisa glede kranjskih šuma stavila u sporazum sa Reprezentacijom za Kranjsku glede furlanskih i bakarskih šuma sa Bancal-Administracijom u Ljubljani, te glede šuma u krajiškom Primorju sa karlovačkim generalatom, podastrla svoje predloge, koji predlozi su uslijed previšnjeg odpisa od 5. lipnja 1762. imali biti pretrešeni po izaslanicima raznih dvorskih oblasti.

Izaslanici tih oblasti sastali su se dne 22. lipnja 1762., te o tom svom vijećanju spisali slijedeći zapisnik:

Concertationsprotocol:

Vaše c. i kr. Apošt. Velič. naložilo je previšnjim odpisom od 5. lipnja t. g. da se dalnjim vijećanjem izmedju dvorskog trgovačkog vijeća (Comerciumrath), češke dvorske kancelarije, dvorskog ratnog vijeća (Hofkriegsrath), Banco-deputacije i Komore (Hof-Camer) razpravi, kako bi se dalo najlakše pregledati šume u Primorju i za njih uvesti valjan šumski red, a podjedno da se naznači, od kuda da se za to uzmu potrebni troškovi.

Povodom te odredbe bile su pozvane sve gore spomenute dvorske oblasti, da kod tog važnog vijećanja sudjeluju kroz svoje izaslanike, te je tom prigodom od strane dvorskog trgovačkog vijeća prisutni izaslanik dvorski savjetnik Mygine izjavio, da je očuvanje šuma u austr. Primorju vrlo važna stvar, te da je radi toga očuvanja šuma nuždno poprimiti slijedeće mjere:

- 1. Izdana zabrana o izvozu za brodogradju sposobne hrastovine neka se u cijelosti obdržava po svima oblastima, izuzam oblasti c. kr. ministerijalne Banco-Deputacije, te neka se hrastovina bez dozvolnice izdane po c. kr. trgovačkom vijeću nedopusti izvažati u strane države.
- 2. Bilo bi nuždno da se u Furlanskoj, Istri, Kranjskoj i Hrvatskoj moru najbliže ležeće šume ne samo vladaru spadajuće, nego i šume

privatnika valjano opišu i u nacrte urišu, da se bude znao njihov položaj, veličina i izgled, da se bude približno znalo koliko ima u njima se nalazećeg drveća sječivog i nesječivog, te za koliko isto prirašćuje.

- 3. Bilo bi nuždno sastaviti i u obliku patenta izdati šumski red za šume kraj mora ležeće po uzoru šum. reda, koji je dne 30. siječnja 1732. izdan za šume grofovije Goričke i Gradiške i za ostalo austr. Primorje, koji se ali obdržavao nije, te ga svestrano u domaćem jeziku proglasiti u Furlanskoj, Kranjskoj i Hrvatskoj;
- 4. Da se svima oblastima naloži, da imadu taj šum. red obdržavati i provadjati.
- 5. Trebalo bi spomenute oblasti uputiti, da imadu za svako okružje postavljenom šumarskom osoblju i šumar. nadčinovnicima prigodom njegova službovanja na ruke ići, davati im patrolce i iste podučiti u njihovim dužnostima.
- 6. Šumarsko osoblje neka predlaže trgovačka intendatura u Trstu, s kojom oblasti moraju podržavati dobre odnošaje ter paziti, da se bez dozvole spomenute intendature nesiječe za brodogradju sposobno drvo, a naročito da se kako je to žalibože do sada bivalo ne siječe mlado hrašće.

Naročito pako trebalo bi odrediti, da se bez dozvole trgovačkog vijeća nebi izvažalo drvo za brodogradju u tudje zemlje.

7. Naprotiv pako neka se nastoji podići gradnju brodova ne samo za sve više rastuću mornaricu nego i za prodaju. Zrelo sječivo suvišno drvo neka se ne prodaje kao do sada ponajviše u Mletke, nego neka se prodaje u takove zemlje, od kojih će naša trgovina imati najviše koristi.

Ovo je nuždno s toga, što se ne može trpiti da Mletčani i drugi tudjinci zalaze slobodno u austrijske šume, te po njima sijeku zrelo i nezrelo stabalje i šumu pustoše, kao što se je dogodilo prije njekoliko godina kad su Mletčani u kranjskim i furlanskim šumama posjekli 15000 jedva kao ruka debelih hrastića i upotrebili ih.

Dvorski savjetnik pl. Traunpaner kao izaslanik dvorskog ratnog vijeća priobćio je, da je na poticaj obstojavšeg Comercium-directoriuma bio karlovački komandirajući general, feldmaršal-lajtnant grof pl. Petazzi po c. kr. dvorskom ratnom vijeću pozvan na odgovornost radi toga, što se je u šumama karlovačkoga generalata neredovito sjekla gradja sposobna za brodove i što je iz njih bila izvažana hrastovina.

No iz opravdanja Petazzijevog izpostavilo se je, da on ne samo da nije kriv, nego dapače, da je on izvoz drva iz šuma karlovačkog generalata tako ograničio, da su se radi toga proti njemu pritužili gradovi Senj i Bag.

Osim toga vidi se iz odluke toga komandanta, što ju je izdao obadvima primorskima pukovnijama ličkoj i otočkoj, da on brani graničarima sjeći i mehko drvo, koje im je inače prijeko potrebno, te da se od doba izdanja te njegove odredbe u otočkim šumama ne ruši nikakovo drugo drvo za brodogradju nego samo ono, što ga Senjanima dozvoli sam grof Petazzi.

Po mnijenju Petazzijevom ne može se toliko ni prigovarati graničarom iz ona dva bataljuna otočke pukovnije, što se bave trgovinom drva, jer je sasma naravno, da su oni sbog pomanjkanja plodnog zemljišta a po tom i žitka upućeni na graničarske šume, koje su im tako blizu. Oni nebi toliko sjekli u tim šumama, da im se drvo primjereno plaća, ali senjski trgovci ne daju im u ime kupovnine gotov novac nego robu, koju im ali tako skupo računaju, da im je tom robom jedva plaćena muka i trud oko sječe i vožnje, pa su onda prisiljeni sjeći što više, samo da si za svoje potrebe potrebne troškove pribave.

Radi tih prilika neće se trgovina izmedju Senjana i Graničara poboljšati sve dotle, dok se god neurede drvna skladišta i neuvedu primjerene cijene za sve vrsti drva.

Od strane Ministarske Banco-deputacije izjavio je prisutni savjetnik Quinz, da se od kad god Banco ima posla sa dohodcima nutarnje Austrije, nije iz Banco šuma nijedan komad drveta, sposobnog za brodogradju, prodao u strane zemlje, nego da se je svekoliko drvo reserviralo za domaću brodogradnju.

Prema tome veli, da nije potrebno naredbu o zabrani izvoza brodogradnje protezati i na Banco-šume, nego da bi istu trebalo protegnuti samo na šume privatnih vlastnika u Banco-području. (Vidi naprvo spomenuti istovjetni predlog pod toč. 1. savjetnika Mygine-a).

Nadalje je priobćio izaslanik Quinz, da u bakarskim šumama niti neima hrastovine osim nješto oko Novoga, koja ali nije sposobna za brodogradju. U Vinodolu, veli, da je bilo stare hrastovine, koja je Senjanima prodavana, i jako izsječena, ali da je iz nova ondje hrastovina zasadjena.

U Rijeci je šuma Pletno pravi dragulj, iz koje su Riječani i Bakrani dobivali potrebitu im brodogradju.

Zatim je izvijestio, da su Bancal-šume jur godine 1754. po posebnom povjerenstvu opisane i da se od tog doba dobro čuvaju. Iz njih bi se bez uštrba po šumu moglo godimice izvaditi oko 300 stabala.

Šume Goričke Panovic i Lok, koje su trpile od orijentalne Compagnie ostale su potpuno uzdržane. Šume pako Crnica i Caminacella, u kojima imadu gradovi samo pravo uživanja drva, nisu od nikakove važnosti.

U šumama Gradiške raste hrašće kao grmeč, a ima i nješto starijeg hrašća, koje nije moglo odebljati ni odrasti radi močvarnog tla. Bilo bi štetno i po erar i po žiteljstvo, ako bi se izkorišćivanje toga drveća zabranilo, jer će to drveće i onako iztrunuti.

Ponovni opis tih šuma bio bi po tom suvišan i skopčan sa velikim troškom kad već ima jedan opis za koga je izdano njekoliko hiljada forinti.

Za Banco šume postoje već posebni šumski redovi, koji se strogo obdržavaju a za sva okružja namješteni su već "Waldmeisteri" i šumari uz plaću i izdane im službene instrukcije.

Isti izaslanik naveo je, da je bilo zabranjeno takodjer i iz privatnih šuma u Banco-području izvažati brodogradju, te su Banco-mitnice imale paziti, da se gradja takova nebi provažala.

Nadalje je taj izaslanik upozorio, da šume trebaju njege i čišćenja, a da drvo, što u šumama gnjije, smeta pomladku i prirašćivanju drveća, te je konačno pripomenuo, da je prodaja drveta nuždna stvar, jer bi se od strane erara moralo poskrbiti zato, da se prodajom namaknu troškovi za plaće uredskog osoblja i ostali troškovi šumske uprave.

Ex parte camera aulica (sa strane dvorske komore) izjavio je dvorski savjetnik barun pl. Kempf, da bi bilo nuždno preduzeti pregledbu šuma po dvorskom izaslaniku, koji znade zemaljski jezik, a kojemu bi trebalo dodijeliti u pomoć šumarskog stručnjaka iz Kranjske ili iz Primorja, kojeg bi si on sam odabrao. Radi jeftinije i što brže obave toga posla bilo bi nuždno tomu izaslaniku dati nacrt, ako takav postoji ili opis ondašnjih šuma. Kasnije bi mogao glavni nacrt tih šuma sastaviti rudarski mjernik Mrak, koji služi u nadrudarskom uredu u Idriji u Kranjskoj, a koji je tome poslu veoma vješt.

Za c. kr. šume u Kranjskoj, Furlaniji i u Primorju postoje već od prije vrlo dobro sastavljeni stari i novi šumski redovi, ali ne postoje šumski redovi i za privatne šume, čega radi trebalo bi i za tu kategoriju šuma izdati šumske redove na njemačkom i na ilirskom jeziku.

Što se pako tiče po trgovačkom vijeću predloženih mjera za očuvanje šuma u budućnosti, po kojima se:

- 1. bez znanja i prisutnosti jednoga po trgovačkom vijeću ili po Intendaturi u tu svrhu postavljenog stručnjaka u šumskim i brodograditeljskim stvarima nebi smjelo nijedno hrastovo i za brodogradju sposobno stablo oboriti i
- 2. da se i dozvolom oboreno drvo nebi smjelo bez po sebne izvoznice (Comercial-pašuš) izvesti izvan zemlje, izjavljuje taj izaslanik, da bi takove odredbe bile same po sebi sasvim dobro sredstvo za očuvanje šuma, ali pošto u onako prostranim šumama, kao što su one u Krajini, ima dosta za brodogradju i nesposobnog gnjilog hrastovog drveta, drži on, da se prodaja istoga nebi trebala braniti, jer prodaja istoga nebi škodila šumi, a od nje bi imali koristi gospodari šuma i njihovi podanici.

Isto tako drži on, da nebi bili pravedno braniti gospodarima šuma i njihovim podanicima, da sijeku ono hrašće, što ga trebaju za popravak svojih kuća.

Glede troškova spomenutog povjerenstva, koje bi imalo pregledati šume, drži dvorska komora, da ti troškovi neće biti veliki i da bi ih trebala predujmiti uprava General-Casse, dok se nebudu mogli s vremenom istoj povratiti iz dohodka šuma.

Taj izaslanik primjećuje nadalje, da je dvorska komora za unapredjivanje šuma potrebnih za rudare i talionice (fužine) u Kranjskoj postavila posebne činovnike. U tima šumama, veli on, ima dosta hrastovine, ali su one predaleko od mora, a da bi se izvažanje hrastovine iz njih k moru izplatilo.

Prisutni predsjednik dvorske komore drži, da bi bilo nuždno i po šume koristno prvo: da se prema jur izdanim strogim odredbama i po šum. redu iz šuma čim prije odstrane koze, jer one vrlo škode mladom šumskom priraštaju, drugo: da se što prije počme u Trstu graditi spremište (magazin) za drvo, iz kog će se za brodogradju sposobno drvo prodavati po proportionalnoj cijeni. To drvo veli, morati će se, da bude za brodogradju što sposobnije metati u vodu, da u njoj leži.

Provede li se to, biti će udovoljeno previšnjoj namisli koja ide za tim, da se što više grade vlastiti brodovi ili da se brodogradja prodaje prijateljskim državama, čime će se povećati fundus comercialis.

Zaključak: Na te, po izaslanicima dvorskog ratnog vijeća, dvorske komore i trgovačkom vijeću stavljene predloge, zaključeno je nakon vijećanja:

Da se na tobožnje pogreške karlovačkog generala glede šuma u vojnoj Krajini netreba niti obazirati, jerbo je taj general upravo protivno dokazao od onoga, što mu je trgovačko vijeće u grijeh upisalo bilo. Istom, kada bi trgovačko vijeće moglo tomu generalu krivnju dokazati, moglo bi se proti njemu postupati. U ostalom krivnja ili nekrivnja toga generala nemože imati upliva na izdanje nuždnih odredaba glede šuma, koje odredbe će biti kadre sada i u buduće spriječiti slične pogrješke.

Svakako je nuždno, da se nadje pravi način i sredstva, kojima će se već sada dati odvratiti šteta od Comerciala, te da se shodnim uredbama omogući, da se u buduće u Primorju i Kranjskoj uvede pravi red u šumama i da se one sačuvaju.

Pripominje se, da glavni upliv na šume pripada Comercialu, a politička oblast ima samo nad njima vršiti nadzor.

Što se tiče nuždnih mjera za očuvanje šuma u sadašnjosti, postoji po namisli trgov. vijeća izdana odredba, da se nijedno za brodogradju sposobno drvo nesnije bez Comercialne izvoznice izvesti izvan zemlje, a ta odredba neka se zadrži u krijeposti i u buduće.

No trgovačko vijeće neka neodbija baš svaku molbu, ako bi tko htjeo takovo drvo izvan zemlje izvesti, jerbo bi uzkratom izvoznica bili vlastnici šuma ograničeni u pravu uživanja svojih vlastitih šuma.

Ako naime vlastnici šuma šume racionalno goje i sijeku, te nemogu tako dobiveno drvo unutar zemlje prodati, to bi im morao ili Comerciale to drvo po običajnoj cijeni odkupiti ili bi im morao dati dozvolu, da ga mogu izvesti i prodati izvan zemlje.

Predlog trgovačkog vijeća, da bi se izdala odredba, po kojoj se bez znanja i dozvole trgovačke intendature u Trstu nebi smjelo sjeći niti mlado stabalje niti za brodogradju sposobno stabalje u obće, neusvaja se, jer prvo neima tršćanska trgov. intendatura toliko stručnog osoblja, da bi ono moglo u onim prostranim šumama, u kojima se u jedno te isto vrijeme na mnogo mjesta siječe, dospjeti pregledati drveće, bili se za njega mogla izdati dozvola za sječu ili ne, a drugo, gospodari šuma trebaju za sebe i za svoje podanike hrastovine, pa im se nebi smjelo braniti posjeći ju i za sebe upotrebiti, pa makar ona bila sposobna i za brodogradju.

Kako pako da se sama sječa stabala izvede i uz koje mjere opreznosti, treba propisati u šumskom redu, o čem će kasnije biti govora.

Na to se je prešlo na vijećanje o tome, što bi sve bilo nuždno provesti, da u šumskom gospodarstvu nastane valjan poredak, te je zaključeno da bi k tome trebalo troje: 1. točan opis šuma, 2. odgovarajući

šumski red, i 3. da se oživotvore takove uredbe, koje će omogućiti, da se šumski red bude mogao nepromijenjen održati i podpuno obdržavati.

Da se pako to postigne nuždno je:

Ad 1. Da se kroz Reprezentaciju u Kranjskoj proglasi "Patent" kojim se odredjuje, da svi šumovlastnici imadu unutar stanovitog roka, što će ga reprezentacija ustanoviti, svoje šume opisati i te opise predložiti reprezentaciji.

Opis taj neka sadržava specificirano stanje šume, položaj, površinu, popriličnu količinu sječivog i nesječivog drveća kao i zbiljni prirast i prirast što će u šumi nastati uslijed sadnje.

Ti podatci morali bi biti točni, a onaj, kod koga se ustanovi, da je što god zatajio, neka se strogo kazni.

Isto takav propis o opisivanju šuma neka izda dvorsko ratno vijeće i za šume u vojnoj Krajini.

Šume komorske (kameralne) i Bancal- šume netreba na novo opisivati, jer su jur opširno opisane.

Bude li temeljite sumnje, da koji opis nije vijerno sastavljen, neka se odmah odredi pregledba dotične šume, čim opis stigne.

U tu svrhu neka se imenuje posebni povjerenik i njemu dodijeli kod nadrudarskog ureda u Idriji namješteni rudarski mijernik Mrak, koji se vrlo dobro razumije u šumske stvari.

Ova dva namještenika mogli bi preduzeti i pregledbu šuma onih predjela Bancal- i Cameral- šuma, u kojima ima brodogradje, odnosno, gdje bi se takvog uzgojiti dalo, ako takovu pregledbu smatra potrebnom trgovačko vijeće.

Spomenutom mijerniku Mraku treba naložiti da nacrte o pregledanim šumama u red spravi, te ako ih nema, da ih načini, dočim da o šumama u Kranjskoj i o šumama karlovačkog Generalata da sačini jedan glavni nacrt.

Pregledbu samu netreba obavljati prije, nego što stignu opisi šuma, a kad ovi prispiju, treba ih dostaviti mijerniku Mraku skupa sa nacrtom, da ih prouči i pregledbu obavi.

Pripravi li se na taj način sve za pregledbu, neće ona puno stajati.

Za povjerenike moglo bi Vaše c. kr. Ap. Velič. imenovati dvorskog tajnika Satzfelda i kao takovome dati kakov doplatak. On dobro pozna šume u Kranjskoj i šume u Primorju kao i tamošnje razne zemaljske jezike.

No makar da bi se na taj način pregledba šuma najgospodarnije obavila, prouzročila bi ona ipak troškova, za koje neznamo kazati od kuda da se pokriju, te neće preostati druge, nego da ih podmiri uprava General-Casse.

Ad 2. Glede druge točke, tj. glede nuždnih uredaba za buduće ili glede šumskog reda, koji bi se imao sastaviti, moralo bi se imati u prvom redu pred očima samo graničarske i privatne šume, a ne i Bancal i Cameral- šume, jerbo za potonje, kako je spomenuto, postoji već šumski red, kojega netreba mijenjati, nego treba jedino paziti, da se vrši.

Za potonje šume trebati će jedino nakon njihove pregledbe izdati tek specijalnu odredbu glede u njima se nalazećeg drveća za brodogradju i glede uzgoja brodogradje.

Kako se iz predspisa vidi, prikazao je nadrudarski sudac i Waldmeisteradjunkt u Kranjskoj Anton pl. Steinberg, kako bi se dao i za druge šume zavesti dobar šumski red i što bi sve trebalo urediti u šumama zemaljskog gospodara (Landesfürst).

Taj njegov predlog bio je po kranjskoj reprezentaciji ovamo podastrt i pronadjen dobrim, a priložene su mu i njeke opaske baruna Gusića, bivšeg okružnog kapetana u nutarnjoj Kranjskoj.

Ovo oboje daje dobar temelj za sastav valjanog šumskog reda, te bi bilo dobro taj Sternbergov predlog skupa sa Gusićevim opaskama dostaviti na proučavanje dvorskom ratnom vijeću i trgovačkom vijeću (dvorskoj komori netreba ga dostavljati, jer ona ima već jedan drugi), a onda ga razpraviti, te nakon odobrenja istog po previšnjem vladaru prevest ga dati na tamo običajne razne jezike i običajnim ga načinom proglasiti.

Što se tiče po predsjedniku dvorske komore stavljenih nazora glede zabrane utjerivanja koza u šume i glede osnutka jednog spremišta za drvo u Trstu zaključeno je, da je prvo nuždno, a drugo da je poželjno.

Pošto već glede zabrane ugona koza u šume postoje odredbe, nebi trebalo ništa drugo, nego naložiti reprezentaciji u Kranjskoj da ih strogo provadja i prekršitelje strogo kažnjiva. Te odredbe trebalo bi, kako to i Steinberg kaže, umetnuti i u šumski red.

Predmet pako o osnutku drvnog spremišta u Trstu spada na Comerciale, te bi stoga trgovačko vijeće (Comercien-rath) moralo brigu voditi o tom, da se oživotvori osnutak toga spremišta.

Kad se bude vijećalo o šumskom redu, neka se ustanovi pristojba za odkupljivanje drva, što će se u drvno spremište svažati.

Napokon je glede pitanja: što bi bilo sve nuždno zavesti, da se šumski red bude točno obdržavati mogao? zaključeno, da je u tu svrhu najzgodnije postaviti osoblje, koje se u šumske stvari razumije. To osoblje neka od vremena do vremena šume pregledava i kontrolira, da li se šumski red vrši, a prekršitelje istoga neka odmah prijavljuje. Bez šumarskog osoblja biti će i najbolji šum. red bez svrhe.

Pošto je naročito Comercialu mnogo stalo do toga, da se u Primorju i u blizini istog šume goje i čuvaju, to bi bilo najbolje, da se glede namjestit se imajućeg osoblja, kao i glede njihovih beriva zatraži predlog od Intendenze u Trstu.

Resolutio Caesareo-Regia: Kod ovoga predmeta treba promotriti prošlost, sadašnjost i budućnost.

Na prošlost se netreba obazirati, jerbo se ono što je bilo i onako nemože više stignuti.

Glede sadašnjosti bilo bi sa zabranom o izvozu za brodogradju sposobnog drva, kao i sa daljnjim propisom, da se od te zabrane nesmije odstupiti osim dozvolom trgovačkog vijeća samo djelomice, ali ne sasvim pomoženo namisli, da se brodogradja uzdrži za vlastitu porabu.

Svakako se, kako je to i u zapisniku o vijećanju spomenuto, mora na to gledati, da se spomenutom zabranom neograničuje privatnikom uživanje njihovih šuma, te da im se omogući da oni ono drvo, koje se bez uštrba po obstanak šuma iz njih izvaditi može, mogu i smiju prodati u vlastitoj zemlji. Toga radi biti će potrebno:

- 1. da se domaće, za brodogradju sposobno drvo od vlastnika cijeni primjereno odkupi; zatim
- 2. da se ustanovi primjerena cijena, uz koju će se drvo za skladište kupovati,
- 3. da se ponajprije počine sa šumama vojne Krajine, koje su do sada imale najmanju cijenu, a iz kojih se je najviše drva izvažalo, a iza toga, da se isto provede za Bancal, te za privatne šume.
- 4. U tu svrhu potrebna glavnica neka se uzme iz Comercial-Casse, ali prije toga neka se organizuje društvo, koje će paziti da se drvo neraztepa kao do sada, nego da se njime pametno trguje tako, da se bude tim drvom u prvom redu podizalo domaće brodarstvo. Društvo, koje se prihvati brodogradnje htjeti će se bezdvojbeno prihvatiti i toga drvnoga spremišta.

U opće se ima naročito na to paziti, da vlastnici privatnih šuma neupotrebljuju za gradnju brodova sposobno drvo iz njih za sebe i svoje podanike, nego da to veliko stabalje rezerviraju jedino za brodogradju.

Tu zabranu zahtjeva opća korist, a takova zabrana postoji i u drugim zemljama. Vlastniku se tom zabranom, ne čini krivo, jer će mu se drvo primjereno platiti, a bila bi upravo zloporaba, kad bi se za brodogradju sposobno drvo upotrebilo za kakovu god nuzgrednu svrhu, za koju se može upotrebiti i slabije drvo. Intendenza u Trstu ima dakle svoj nadzor na to upraviti, da za brodogradju sposobno drvo dade obilježiti i da pazi, da se ono nebi upotrebilo u nikoju drugu svrhu osim za brodogradju.

Što se tiče budućnosti, ima se naložiti svima šumovlastnicima (izuzam šuma vojne Krajine) da predlože njihov opis i nacrt, ako ga imadu. U tom opisu treba da bude naznačena površina i stanje šuma, zatim da budu navedene vrsti drveća u njoj, u koliko godina na kojoj stojbini, koja vrst drveća postigne potpunu sječivost, za koje svrhe se drvo iz koje šume rabi, koliko ga godišnje treba za vlastitu porabu, da li je drvo dosada prodavano, kuda i uz koju cijenu, da li je i kakav je red za njih dosada propisan bio, kakove su štete do sada u toj šumi opažane i kako bi se iste dale prepriječiti.

Kad ti opisi stignu ima uslijediti pregledba šuma, te se one imadu valjano mapovati.

Što se naposeb tiče šuma u vojnoj Krajini, treba Petazziu (karlovačkom komandirajućem generalu) naložiti, da ih imade kroz svoje inžinire mapovati i na gornja pitanja odgovoriti.

Uz to se imade i jedan povjerenik izaslati na pregledbu i to Satzfeld ili koji drugi sa rudarskim mjernikom Mrakom, koji će u spomenutom roku procijeniti vrsti drveća, te o tom izvijestiti skupa sa izvještajem trgovačkog vijeća o preuzimanju i odkupljivanju toga drva.

Nadalje odobravam savjet, da se u neprekoračivom roku od 2 mjeseca za sve privatne šume sastavi šumski red, kako je to za Bancal i Cameral- šume jur učinjeno uz opazku, što sve treba da se u svakoj šumi poboljša.

Pošto se veliki dio Bancal šuma, kao i šume Gradiške radi močvarnog tla upotrebljuju samo za nizko šumarenje, treba dati iztražiti po mijerniku Fremantu, nebi li se dale te šume odvodniti i tako za odgoj gradljike prikladnima učiniti.

Za nadzor nad vršenjem šum. reda i za prijavljivanje šum. prekršaja treba postaviti osoblje, koje se u šumarske poslove razumije. To osoblje treba podložiti Intendenci u Trstu i Fiscalnom uredu, jerbo su te oblasti zvane, da vode nadzor nad vršenjem šumskog reda.

Pošto je konačno opaženo, da cameralska pilana u Fužini nedaleko Senja samo kratke daske reže, a to stoga, što nevalja put iz Fužine do Senja, te se mogu rezati samo takove daske, koje se na samaru goniti mogu, to se ima najbrižnije paziti, da se ta manjkavost odstrani i da se još pilana sagradi, buduć je trgovina dasaka sa levantom (istokom) vrlo jaka.

Maria Theresia.

Na temelju toga vijećničkog zapisnika izdala je car. i kraljica Marija Theresia dne 26. listopada 1762. na trgovačku intendaturu (Comerzial-Hauptintendenza) u Trstu slijedeći odpis:

Marija Theresia. Pošto smo zrelim razmišljavanjem već davno došli do uvjerenja, da se šume u Primorju i one ležeće u blizini Primorja, nebi smjele zanemarivati kao do sada i da se nebi smjele pustošiti, zatim, da bi se već jednom moralo nješto učiniti za uzdržanje već i onako dosta rijedkog hrastovog drveta, te konačno, pošto nam je dobro poznato, kako su stanovite strane države iz tih šuma dobavljale si hrastovinu, dapače i takovu, koja je premlada bila, to odobravamo vaše pohvalno zauzimanje, da bi se to sprečilo, čega radi smo na Vaše opetovane pismene predstavke i zabranili izvoz hrastovine iz Primorja u tudje zemlje, te vam jur 16. siječnja ove godine o tom izdali našu rješitbu.

Ta zabrana ima i dalje ostati na snazi, te se bez znanja i dozvole našeg trgovačkog vijeća ne smije u tome praviti nikakove iznimke niti se bez njegove dozvole i po njemu izdane dozvolnice smije hrastovina izvažati u tudje države.

Da se pako vlastnicima šuma ne samo neoduzme korist od njihovog drveta, koja ih podpunim pravom pripada, nego dapače, da im se omogući, da mogu ono drvo što se može iz njihovih šuma bez uštrba na njihovo sućanstvo posjeći u nutrašnjosti zemlje i prodati, odlučili smo:

- 1. da je najbolje, da se od dotičnih šumoposjednika za brodogradju sposobno drvo cijeni primjereno odkupi,
- 2. da se tako odkupljeno drvo pohrani u prikladna drvna spremišta, te da se od tuda ili upotrebi za našu vlastitu brodogradnju ili pako da se stranim državama proda. To će podići domaću mornaricu, a s tim se ima započeti najprije u šumama vojne Krajine i tada nastaviti u Bancal i privatnim šumama.

3. Za te svrhe potrebnu glavnicu, koje visinu će te vi opredjeliti, doznačit ćemo iz naše Comercium-Casse.

Vaša će biti zadaća naći društvo (Companiju) koje će se primiti drvnog spremišta i voditi u njemu kako valja trgovinu, a ujedno poduzimati i gradnju brodova.

O tim trima točkama imate nam staviti izvjestan predlog kao i glede visine cijene uz koju će se drvo u spremišta nabavljati i opet uz koju će se dalje prodavati. Pošto smo podjedno odlučili, da vama povjerimo vrhovni nadzor nad šumama u Furlanskoj, Kranjskoj, Istri, te nad krajiškim šumama u Hrvatskoj, nad Bancal šumama i šumama privatnika, to imate taj nadzor vršiti i paziti, da za brodogradju sposobno hrastovo drvo bude obilježeno i da se nebi upotrebilo za kakove druge svrhe osim za gradnju brodova.

Da vam bude taj posao lakše provadjati odredili smo, da svi vlastnici šuma imadu predložiti opise istih, te nacrte ako ih imadu, u kojima opisima treba da bude izkazano kakova je šuma, kojih vrsti drveća ima u njoj, koliko treba vremena, da u njoj obzirom na stojbinu i vrsti drveća stabalje doraste do sječe, koliko se drva može u njoj sjeći, koliko ga treba godimice za vlastitu porabu, uz koju cijenu je drvo koje vrsti do sada prodavano, je li za šume bio propisan kakav šumski red, kakove su bile možebitne mane toga šum. reda i kako bi se eventualno dale odstraniti.

Kada ti opisi stignu odrediti ćemo obću pregledbu šuma i valjano mapovanje istih, te sastav podpunog šum. reda za privatne šume (dočim je za Bancal i Cameral-šume već izdan šumski red).

Konačno se ima postaviti osoblje, koje se u šumarske poslove razumije a koje će imati paziti, da se šum. red vrši. Ono će imati od vremena do vremena šume pregledati i opažene nedostatke prijavljivati da se kazne.

Pošto smo odlučili vama povjeriti brigu nad obdržavanjem tog šumskog reda, odlučili smo vama podložiti i spomenuto šumarsko osoblje, pak vas s toga pozivamo, da ovamo predložite službenu instrukciju za to osoblje.

Kada su stigli svi potrebni izvještaji i predlozi bila je sazvana u Karlovac sjednica mješovitog povjerenstva u kojoj su prisustvovali pod predsjedanjem General-Feld-Zeug-meistera preuzv. gosp. Barona pl. Becka: General-Feldmaršallieutenant Baron pl. Preiss, Generalmajor pl. Mikašinović, kapetan upravitelj ureda Baron pl. Gusić, Oberstlieutenant pl. Klöbeck, Ingenieur Major pl. Pirker, Oberstwachtmeisteri: pl. Silly, pl.

Rüsten, pl. Wallisch i pl. Dankelmann, Feld-Kriegs-Comisär pl. Eichinger, Ingenieur-kapetan pl. Langer, Waldmeister Franzoni, i Feldkriegssecretä. pl. Razeburg.

O toj sjednici sastavljen je slijedeći zapisnik:

Protocollum comissionis mixtae habita et continuata Carlostadii 11., 16. et 23. februarii 1765.

Regulacija šumskog reda i vlâka, namještenje Waldbereitera i Forstknechta* u ces. kralj. šumama karlovačkog Generalata, zatim ustanovljenje takse za drvo, što se doveze u Comercial-Magazine i najzad interimalno umirenje senjskih teritorialnih sporova.

Na predloge stavljene joj dne 4. VI., 12. X. i 16. XI. prošle godine po dvorskom ratnom vijeću i po trgovačkom vijeću udostojala je Nj. c. kr. ap. Veličanstvo odrediti, da u buduće ima upravu šuma karlovačkog Generalata voditi General-Comanda u Karlovcu, te namiještati šumare (Waldbereitere) i lugare (Forstknechte) zatim, da će nadzor nad tima šumama voditi Waldmeister Franzoni čega radi je potonji i dodijeljen karlovačkoj General-Comandi; nadalje je priobćeno, da je po ovom Waldmeisteru sastavljen nacrt šumskog reda, koji sadržava sve važne za šumu potrebne propise, te konačno odredjeno je, da se imadu sporazumno utanačiti cijene, uz koje će se kupovati drvo u comercialna drvna skladišta u Senju i Bagu te ustanoviti cijena drva na panju, koja pripada Filialmilitar-Cassi, kao i cijena za obaranje, izradbu i izvoz drva i napokon, da se imadu sporazumno izgladiti senjske teritorijalne prepirke izmedju c. kr. glavne trgovačke intendature u Trstu i karlovačke General-Comande.

Nakon što su k ovom zajedničkom vijećanju prizvani i senjski kapetan-upravitelj pl. Gussich, ingenieur-major pl. Pirker i Waldmeister Franzoni, koja su potonja dvojica doprinjela nacrte i opise spomenutih šuma, zaključeno je o gornjim predmetima slijedeće:

Prvo: Glede razmještenja šumara i lugara na temelju razpoložbe Waldmeistera Franzonija, da se od trojice uzetih šumara postavi jedan za šume cijele ličke pukovnije i to u središtu njihovu u Oštarijama na karlobažkoj cesti, drugi da se postavi nad otočkim šumama i nad drežničkom šumom ogul. pukovnije sa sjedištem u Krasnu nad sv. Jurjem blizu Kutereva i Crnog Kala, te napokon nad ostalima šumama Generalata u ogulinskoj i slunjskoj pukovniji i to u šumi Petrovagora. Prvome šumaru moglo bi se obzirom na njegov lički kotar dodijeliti 2 strana i 6 domaćih

^{*} Šumara i lugara.

lugara, otočkome šumaru obzirom na njegov veći kotar 4 strana i 8 domaćih, te mu osim toga dodijeliti za predaleko od sjedišta mu u Krasnom odaljene drežničke šume najboljeg šumara — lovca kao pristava, te ovome osim njegove plaće dati još njeki primjereni doplatak.

Konačno bi trebalo trećem šumaru u Petrovoj gori dodijeliti 1 stranog i 4 domaća lugara.

Pošto je već svakom šumaru doznačena plaća od godišnjih 450 for. a za svakog lugara mjesečno 10 for. trebalo bi još po predlogu Franzonija svakome od njih dati i stan u šumi, koja njihovu nadzoru podpada ili blizu nje, ili pako doznačiti im primjerenu stanarinu.

Waldmeister Franzoni je za spomenute šumare sastavio priležeći nacrt instrukcije (naputak) po kojoj će oni biti dužni podučavati dalje svoje podčinjene lugare i

Drugo: Sastavio je pod % priležeći nacrt šumskog reda (vidi dalje sadržaj tog naputka i šumskog reda), koji nacrti se po ovom povjerenstvu predlažu višima oblastima na milostivo odobrenje. Pošto je nadalje

Treće: rečeni Waldmeister upozorio, da se tako dugo, dok se ne budu nove vlake do mora načinile i stare vlake djelomice popravile, nebude moglo računati na izdašniji izvoz gradjevnog drva i brodogradje, jer se ni jedan trupac neće moći izvesti bez znatnijeg oštećenja, to je on predočio povjerenstvu, koje bi vlake trebalo izgraditi i to u ličkoj pukovniji:

- 1. Jedan novi put na venetianskoj medji iz Velikog i Malog Samarskog, tada Velike i Male Stolske dulibe sve do Porto Kovačica u duljini od 3½ sata.
- 2. Cestu iz Gospića u Bag, koju je dužan uzdržavati Bancal, a koja cesta na 18 mjesta ima tako oštre zavoje, da se na njima nemože proći s duljim drvom od 5 hvati duljine.
- 3. Stari slabi put u Porto Cesarica.

Zatim u otočkoj pukovniji:

- 1. Sadanja vlaka na Stinicu.
- 2. Vlaka na Porto Lukovo.
- 3. Stari put prema Sv. Jurju.
- 4. Novi put iz Konjske drage nad Donjim Kosinjem, gdje ima najljepših stabala prema Krasnu i od tuda ravno na Sv. Juraj.

- 5. Već predložena cesta u Senj.
- 6. Iz ogulinskog districta Drežnica preko Krmpota takodjer na Senj radi vesala i dužica, te konačno:
- 7. Stari put u Porto Povile.

Naprotiv pako imadu se osim tih puteva i cesta, koje treba što popraviti što na novo načiniti, svi ostali postrani putevi, koji vode k moru zatvoriti i svakako ih suhozidom pregraditi, da može lugar, nadje li zid razvaljen, kriomčarenje lahko opaziti i za kriomčarima tragati.

Povjerenstvo, oslanjajuć se na mnijenje Waldmeistera Franzonia, koji je sam sve izvidio, jest kao i sam Franzoni nemjerodavnoga mnijenja, da bi za vlake bila dovoljna širina od 1½ hvati, samo neka se dovoljno razšire zavoji već prema tome, koliko se parova tegleće marve pred teret upreže i koliko prema tome na okretu za nju treba mjesta.

Troškovi za pravljenje tih puteva nebi se po mnijenju povjerenstva dali drugačije odmjeriti osim izvidom na licu mjesta, obzirom na stanje njihovo, pri čemu bi trebalo proučiti i pitanje, u koliko bi se htjeli sami graničari natjecati za poduzimanje popravka puteva i koliko bi im pri tom trebalo priskočiti u pomoć barutom i izvježbanima klesarima te alatom, a trebalo bi proučiti i pitanje: odkuda da se u tom slučaju uzme novac za to i da li neće ti troškovi prekoračiti dobit, koja bi se od tog svega posla mogla imati.

Pošto je na to: četvrto: Major pl. Pirker izjavio, da bi po njegovu mnijenju samo spomenuti put iz Konjske drage do Sv. Jurja koji je dugačak 3 milje stajao 12.000 forinti izjavljuje Waldmeister Franzoni, da bi se u prvim godinama imalo od toga malo koristi, jer vlada kuga u Levantu i Dalmaciji, radi koje su izdane sanitetske odredbe, koje ili nedozvoljavaju ili barem otežčavaju trgovinu sa rečenim zemljama, tako, da bi se jedino nješto više dobitka imalo od prodaje brodogradje i od dužica. On to sudi po tome, što je i u bakarskom šumskom uredu za vrijeme ovog zatvorenja granice puno manje drveta prodano. No kad prodje pogibelj od kuge i kad se jednom počmu šume bolje njegovati, biti će po njegovu mnijenju korist od tih šuma vrlo znatna.

Već sada bi se moglo veliku količinu bukava, koje samo zauzimlju mjesto za gradju i brodogradju uporabljivom drveću, izvesti kao ogrjevno drvo, a ima po njegovu kazivanju već i sada oko 10.000 što prezrelih, a što maćavih hrastova, koje bi trebalo iskoristiti, jer će se inače osušiti i propasti.

Tada se je prešlo na peto: na vijećanje o cijeni uz koju bi se imali razni sortimenti raznih vrsti drveća kupovati u komercijalna skladišta uračunav u istu i trošak sječe i izvoza.

Pošto smo kao i Baron pl. Gussich i Waldmeister Franzoni o tome složni, da se cijena, što bi se imala graničarima plaćati iz skladištne kase za dovoz, neda točno ustanoviti, jer ona ovisi o udaljenosti dotičnog šumskog predjela od mora, o potežkoći izvoza samoga preko brda i uvala i jer će se i onako putevi i vlake popraviti uslijed česa će se i cijene izvoza promijeniti, to držimo da će biti najbolje, ako se glede tih izvoznih cijena pogodi skladištar sa vozačima. Jedino u slučaju ne budu li se mogli pogoditi, neka se po Militaru i šumskom uredu stvar ispita i izvozni trošak pravedno odmjeri.

Trošak za izvoz ima se razlučiti od zaslužbe za obaranje i izradbu stabala, jer će si obaranjem i izradbom drva kruh služiti oni siromašni graničari, koji nemaju voznoga blaga.

Dok se ta stvar neuredi u svakoj pukovniji sama po sebi držimo, da će biti dovoljno, da se za obaranje plati za svako stablo po jednoj nogi oboda (Circumferenz) 24 novč. jer će se i tako predložiti, da se tima ljudima za obaranje drva nabave pile iz Donje Austrije i da ih se u tom poslu dade podučavati po izvježbanim radnicima iz bakarskog kraja.

Konačno se razpravlja o pet osnova sastavljenih po Waldmeisteru Franzoniju, koje rade o tome, koliko da od svakoga stabla i od koje vrsti drveća pripadne ovdašnjoj Filial-Militar-Casi, t. j., koliko da se računa za isto cijena na panju (Taxa des Waldrecht oder Stammgeldes).

Premda se u bakarskim šumama plaća veća taksa od ove po Franzoniju predložene, koji veli, da je u većoj taksi za drvo iz bakarskih šuma uračunata i carina (Daz), to se ipak od strane Militara i od strane prisutnog Feldgriegs-Comesara pl. Eichingera nije pronašlo za shodno predloženu taksu povisivati već ni radi toga, jer je Franzoni obrazložio, da je iz ovdašnjih šuma izvoz drva daleko teži, a po tom i skuplji, pa da bi usljed toga i prodajna cijena drveta u magazinima morala biti nerazmjerno visoka, što bi otežčalo prodaju njegovu, a nije pronašlo za shodno taksu povisiti ni radi toga, što bi se time snizio dobitak Comercial-magazina (drvnih skladišta), koji i onako ide kao i sam utržak za drvo na panju u istu erarsku kasu.

Da se pako što sjegurnije prepriječi graničarima kriomčarenje sa hrastovim drvom, kojega je izvažanje zabranjeno, a s kojim bi oni kriomčarili, kada bi im se dozvolilo privatno trgovati i sa gradjom ostalih vrsti drveća, zaključeno je, da se iz šuma karlovačkog Generalata osim

ogrjevnog drva, o kojem će dolje niže još biti govora, sve ostalo gradjevno drvo i drvo za brodogradju ne samo od hrastovine nego i od ostalih vrsti drveća nesmije nikuda druguda izručivati, osim jedino u Comercialna spremišta, i od onuda dalje prodavati. Zaključeno je dakle, da se sa takovim drvom nesmije tjerati privatna trgovina, a osim toga, da se prepriječi to kriomčarenje zaključeno je, da se graničarima nedozvoli na mletačke otoke izvažati ni prodavati ni ogrjevno drvo.

Naprotiv pako biti će rečenim graničarom slobodno, bez da će se time ogriješiti o šumski red, gorivo drvo dovažati u Senj i Bag i tamo ga po miloj volji prodavati privatnicima, bez da za njega trebaju platiti kakovu pristojbu u militarsku kasu. Da nebi graničari glede cijene ogrjeva bili izrabljivani, nego da za njega dobiju primjerenu cijenu i onda, ako ga nebi mogli prodati onako, kako su mislili, zaključeno je, neka se previšnjom zapovjedi odredi, da će se i takov ogrjev uz stanovitu pristojbu, koja će se u gotovu isplaćivati, prekupiti za comercijalna skladišta.

Zatim je predložio češće spomenuti Waldmeister Franzoni, da bi trebalo graničarom propisati, da u buduće neprave nikakove druge cjepanice osim od 3 noge duljine i da prodavaju ogrjev po hvatovima.

Pošto se je do sada običajna t. zv. Caro-mjera tvrdog ogrjevnog drva, koja je jedva sadržavala ¼ bečkog hvata i sastojala se od cjepanica 1½ noge dugačkih, prodavala u Bagu i Senju po 17—21 nč., to bi se u buduće mogao jedan Caro složen od još jedanput tako dugih cjepanica računati po 34 nč., a po tom 1 bečki hvat po 1 for. 42 novč., a mehko drvo za polovicu toga t. j. po 51 novč., i uz tu cijenu od graničara prekupljivati za skladišta a poslije, dakako nješto skuplje, prodavati trgovcima.

Tom prigodom je šesto: u svrhu, da se već jedanput utišaju razmirice izmedju karlovačkog Generalata grada Senja glede teritorija potonjega, na temelju Nj. c. i kr. Ap. Velič. stavljenoga a uvodno spomenutoga predloga od 12. oktobra prošle godine i o tom priobćenog previšnjeg mišljenja, za privremeno utanačeno izmedju karlovačkog General-Ober-Comande i Barona pl. Gussicha, da grad Senj može izvršivati pravo jurisdikcije pol sata u okrugu od grada, kako to i priležeća mapa pokazuje*, i da smije tako daleko uživati i teritorij, no da se tim privremenim utanačenjem neosporava pravo ni Generalata ni grada Senja na njihove prijašnje zahtjeve, nego da će ono vrijediti samo dotle, dok Njegovo Veličanstvo neodredi povjerenstvo, koje će na licu mjesta te zahtjeve ispitati.

Stoga će se odrediti, da major pl. Winkelmann ima sa njekoliko izaslanika grada Senja ovu privremenu liniju o obsegu jurisdikcije grada

^{*} Ovu zanimivu mapu nismo mogli dobiti, valjda je već nestala. Op. pisca.

Senja na više mjesta znakovima providiti u svrhu, da dotični Militar-Comandanti budu mogli svoje greničarske straže na tu liniju povući, i neprekoračivati ju. Osim toga biti će naročito naloženo, da se te straže imadu najbolje paziti sa gradjanima grada Senja.

Podjedno se sedmo; zajamčuje gosp. Baronu pl. Gussichu, da stanovnici grada Senja usljed previšnje rezolucije intimirane 20. rujna 1764. od svojih na moru postavljenih tunera neće trebati eraru plaćati više od desetine u ovdašnju militar kasu.

To je po Gussichu primito sa zadovoljstvom do znanja kao i sve ostalo, što je sporazumno utanačeno, dok nebude po previšnjem mjestu odobreno.

(Slijede podpisi).

Instrukcija

za šumare* (Waldbereitere) svih c. kr. militarskih šuma u karlovačkom generalatu.

- 1. Šumar se ima vazda sjećati svojih prisegom si nametnutih dužnosti, te ima po svojem najboljem znanju i savijesti revnim i marljivim vršenjem svoje službe na svaki mogući način nastojati promicati korist previšnjeg erara i od njega odvraćati svaku štetu.
- 2. On ima u svemu slušati c. kr. General-Ober-Comandu i dotičnog Comercial-Waldmeistera, te se prema tome ima i vladati, o svima dogadjajima podnašati prijave, uslijedivše odredbe pokorno primati, te ako je nuždno na njih podnašati izviješće spomenutoj General-Ober-Cdi i šumskom uredu.
- 3. On se ima osobito strogo držati podjedno sada izdanog šum. reda, krijepošću kojeg ima on skupa sa zapovjednicima pukovnije i kumpanije nastojati oko reda i unapredjenja šuma, dakle kroz to i oko koristi erara, te se ima klonuti zadjevica i posebnih težnja u svrhu, da se mogu zajedničkom slogom jednodušno provadjati previšnje zapovijedi i izvršivati služba.
- 4. Šumar mora provadjati sve, što je naredjeno u relaciji o procjeni i opisu šuma, što ju je nakon preduzetog očevida na licu mjesta sastavio Waldmeister Johan Carl Franzoni, u koliko nisu propisi te relacije u protuslovju sa spomenutim novim šumskim redom. S toga ima šumar relaciju i šumski red proučiti, da bude mogao prema njima odredjivati što je nuždno i koristno.
- 5. Šumar se ne smije baviti trgovinom drva i to niti sam niti u društvu, niti pod nikakvom izlikom, jer će inače biti strogo potegnut na odgovornost.
- 6. Sječa stabala ima se obaviti u doba godine propisano šumskim redom. Šumar ima sve tako spretno udesiti, da se u predjelima, u kojima se radi velikog snijega ne mogu sječine izcrpiti, a i inače koliko je god moguće čuvaju svježa stabla, a da se izrade i izvezu vjetrolomi, suhari i ina oštećena stabla da nepropanu i nesagnjiju. Zatim ima nastojati, da se na sječinama ostavi dovoljan broj sjemenjaka. Veći broj sjemenjaka ima se

^{*} Poznati u Krajini pod nazivom "Beriktan" ili "Berikter", nisu bili izobraženi šumari po današnjem smislu riječi, šumar, nego su bili neka vrst nadlugara, koji su vršili poslove revirnih šumara, dakle nješto poput i današnjih revirnih šumara bez prave šumarske naobrazbe namještenih kod vlastelinstva kod nas i u drugim zemljama.

naročito ostaviti na mekanom zemljištu i uzvisinama, gdje, kako je poznato, vjetar ima maha i štetu pravi, a gdje je tvrda zemlja i gdje vjetar nema velikog maha, imadu se sjemenjaci ostavljati na 50 do 60 koraka razmaka, te k tomu nastojati, da se ti sjemenjaci pravovremeno izsjeku čim bude dovoljno pomladka.

- 7. Što se tiče kvantuma drva, koji će se godimice izvaditi, to je predvidjeno u spomenutom opisu i procjeni šuma i toga se ima držati, te se ne smiju šume preko njihovih sila uživati. Pošto pako maćavo drvo smeta pod njim se nalazećem podmladku, mora se u prvom redu nastojati, da se to drvo odstrani, a inače se ima u tom pogledu postupati prema stanju dotične šume.
- 8. Radi napredka šume neka se ne siječe na jedanput na više niti na previše mijesta, nego neka se radje više sječe u malo districta, jerbo je onda puno lakše paziti na vozare i lakše je paziti na kulture, a mladik bude jednoličniji.
- 9. Kano što je za šume koristno, ako se u njima vode jednake sječine, tako isto je nuždno, da se pomladbi i odgoju mladika posveti što moguće veća briga i mar. S toga je nuždno, da se odmah u početku u mladiku se nalazeće staro i kržljavo drveće koliko god moguće oprezno izvadi, da se nebi rušenjem i izvažanjem načinila veća šteta mladiku, nego je šteta, koja bi bila, da je drvo ostalo u njemu. Ono se ima čim prije izraditi i izvesti, da mladik bude čim prije u miru i da bude jednolična rasta. Takovo vadjenje starog drveća najbolje da se izvede pomoću velike pile. Gdje ali ni to nebi bilo moguće bez velike štete po mladik, ima se staro drveće podbijeliti i tako prisiliti, da se osuši.
- 10. Iz šuma ima se koliko je god moguće odstraniti i kojekakvo grmlje. Isto ne smiju se pustiti ležati suhari, ovršine u sječinama i ino drveće, koje se dade uporabiti, jer ostavljanjem istoga u šumi gubi erar svoju korist, a mladik trpi štetu.

Toga radi ne smije se na sječinama ostavljati granje i kiće da okolo razbacano leži, nego se mora skupiti na hrpe ili poslagati na panjeve.

11. Šumari i lugari ne smiju si pod pretnjom stroge kazne pod nikakovom izlikom prisvojiti ni ogranke ni ovršine, nego imadu i s tima odpadcima gospodariti u korist erara.

Toga radi ne smije se lugarima dati za njihovu potrebu nikakovo drugo drvo nego samo ono, koje nije za prodaju sposobno.

12. Neplodne pustošine unutar šuma i izvan njih, naročito u predjelu kraj mora zvanom Podgorje, imadu se zasijati odgovarajućom količinom

žira i zasaditi smrekom itd., da se tako poskrbi za valjan pomladak, a gdje se to ima činiti kazuje u jednu ruku spomenuta procjena i opis šuma, a u drugu ruku će se, kad se šuma bolje upozna, samo od sebe kazati, gdje da se to radi i gdje je nuždno, jedino se primjećuje, da bi se te radnje trebale izvadjati više u prisoju. Šumar će po tom imati dužnost, da odredi, što je za šume nuždno.

Razumije se samo po sebi, da će ta sadnja i sijanje stajati novaca, koje nije dužan davati šumar, nego će se glede pokrića tih troškova izdati posebne odredbe.

13. Šumar ne smije dozvoliti, da se izvan sječina siječe ma kakovo bilo drveće, izuzam u velikoj nuždi ili na zapovjed General-Ober-Comande i šumskog ureda, buduć takovo neredovito obaranje stabalja škodi šumi.

On ne smije dozvoljavati, da se u šumama izradjiva šindra i dužica, jer se time uništuju smreke i jele, koje bi se inače mogle upotrebiti za jarbole. Od toga se drveća često ne samo obori ogromna množina, a neizradi ni deseti dio, nego se i na hiljade stabala našpanja*, koja uslijed toga zagnjiju i postanu šuplja. Pravljenje te robe neka se dozvoli samo u predjelima i uvalama, koje su jako udaljene, a iz kojih se dugačka gradja ne može drugačije izvući osim, ako ga se izradi na šimle i dugu. No i u tima predjelima ne smije se dozvoliti španjanje stabala.

14. Nitko, pa ni šumar, ne smije loviti ni ribariti u šumama i u bregovima se nalazećim vodama i lovištima, osim samo onaj, koji se glede prava lova ili ribarenja može izkazati zakupnim ugovorom, sklopljenim sa c. kr. ratnim komisarijatom.

Lugari i čuvari šuma imadu budno paziti, da pastiri i ini zločesti ljudi nebi po dosadanjem običaju vadili gnijezda i jaja tetreba, Iještarka i kamenica, jer se time divljač izkorenjuje i uništava. Tko se pri tom uhvati, ima se uhititi i predati najbližem zapovjedniku pukovnije da ga kazni.

15. Mora se paziti da graničari ne bi pri izvozu brodogradje ili ine gradje sjekli mlade hrastiće, jelvice ili smrečiće za t zv. vlačice i da nebi pri izvlačenju posjekli na stotine mladih stabalaca za podvaljke (valjčiće za podmetanje). Gdje se nebi mogla debla izvući bez podmetanja podvaljaka, neka se upotrebe već po samom stablu prigodom obaranja prelomljena stabalca, pa kad se jedan dio debla naprvo porine, neka se valjčići od zadnjeg kraja metnu opet naprvo.

^{*} Španjati (od njemačke riječi Span) veli se zasjeći stablo i izkinuti iver, da se vidi, jeli stablo cjepko (kalavo).

Uhvati li lugar ili čuvar šume koga, da protivno radi, imade mu oduzeti sjekire i vojke i odmah prijaviti to šumaru pod pretnjom odpusta od službe, a proti takvom štetočincu ima se postupati prema propisima novog šum. reda.

- 16. Lugari ne smiju stanovati daleko od šume, nego u njoj ili blizu nje u onim mjestima, gdje će im se naznačiti. Oni moraju danomice obići svoj srez te po danu i po noći nastojati da odvrate od šume štetu. Da tom zvanju uzmogne lugar udovoljiti, nesmije on imati nikakovu posebnu službu, ni držati krčmu, buduć je poznato, da ako hoće služiti kako treba, imade dosta posla sa svojom službom. Da se pako lugari mogu bolje nadzirati nuždno je, da i šumar stanuje u sredini sreza, jer će onda biti bliže lugara, te će moći lakše opaziti, da li koji njih ne ide možda stranputice.
- 17. Za lugare i čuvare šuma ima se sastaviti dobra instrukcija, te istima ako bi bili nepismeni tako dugo svake nedelje čitati, dok ju nezapamte. Ujedno ne smije šumar ni lugarima ni čuvarima ni nikome dozvoliti, da daje druga imena rudinama nego što su u mapama naznačena, da kroz to ne nastanu pomutnje.
- 18. Inače imadu lugari nedeljno izvijestiti svoga šumara o svim dogadjajima prošle sedmice, te ako su kome što zaplijenili, ne smiju mu to pod pretnjom odpusta od službe izpod zapljene pustiti, niti se s njima glede toga nagoditi prije, nego su se o tom sporazumili sa šumarom i prijavu podnijeli.
- 19. Oni ne smiju trpiti da se po šumi skiću nepoznati ljudi i kojekakve skitalice, a po gotovo ih ne smiju sami k sebi primati.
- 20. Čim se koji lugar ili čuvar šume zateče kod kakvog kažnjivog čina, ima šumar bezodvlačno o tom obavijestiti General-ober Comando i šumski ured, da se takov nevaljali službenik kao strašilo za druge najstrožije kazni ili odpusti od službe. Ako se lugar odpušta od službe, treba odmah ujedno drugoga za lugara predložiti i čekati dok o tom stigne odluka.
- 21. Lugari i čuvari ne smiju nikomu dati da izvaža ili da si izvesti dade ni pojedina mala ni velika stabla niti više takovih a niti izvale, ako nedonese doznačnu cedulju od šumara (u kojoj je naznačena vrst i quantum drva), a ne smije im drugo drvo doznačiti nego samo onakovo, kakovo je u doznaci naznačeno, pa bio on dotičnom prijatelj ili nebio. Lugara ne smije nitko, pa ni šumar, upotrebljivati u nikakove druge osim jedino u službene svrhe.

- 22. Pošto se ni pod stojećim ni pod ležećim stablima ne može mladik dizati, to se ne smije ni jednoj stranki dozvoliti, da joj doznačeno drvo preko 1 godine dana u šumi ostane, inače ga gubi. To je tim opravdanije, što se kasnim izvozom ošteti puno novo nikloga mladika.
- 23. Glede primanja dohodka od šume t. j. šumske taxe (Stammgeld) slijediti će posebne odredbe, a dotle ima šumar voditi valjanu šumsku zabilježnicu, u koju će bilježiti koja vrst drveća, iz kojeg šum. sreza, komu i kada je doznačena. Ta će knjiga služiti za kontrolu šumske taxe.
- 24. Čim se u šumi koji put pokvari, ima se to odmah prijaviti General-Ober-Cdi, da se mogu pozvati na to obvezane stranke da ga poprave, te da se odredi glede troška, ako bi kod toga kakvi nastati mogao.
- 25. Pod pretnjom stroge kazne nesmije nitko, bilo od bogata bilo od siromaka, primiti niti novac, niti stvari niti se dati častiti, pa bilo to pod ma kojom izlikom, a naročito je lugarima i čuvarima pod pretnjom osjetljive kazne zabranjeno takova šta primati ili dapače zahtijevati.
- 26. Bude li tko od General-Comande izaslan da pregleda šume, biti će dužnost šumara da bude prisutan, te da daje potrebita razjašnjenja.
- 27. Šumar se ne smije udaljiti iz svog sjedišta bez predhodne pismene prijave i na to uslijedivše dozvole od General-Comande.

U ostalom nije moguće u ovoj instrukciji spomenuti sve, što je za izvršivanje previšnje službe nuždno, niti opisati razne malenkosti skopčane sa šum. uredovanjem; stoga će biti dužnost samoga šumara, da kao uredan i vijeran službenik pazi na sve što treba, jer je na to obvezan svojom prisegom.

Osnova točaka

na kojima bi se imao osnovati šumski red (Waldordnung) za sve ces. kralj. Militar-šume, ležeće u karlovačkom Generalatu*.

Pošto od spomenutih šuma neima korist samo previšnji erar nego i svi graničari i Militar-podanici, a pošto se pako po potonjima u raznim prigodama drveće, koje se lako izsiječe ali dugo treba dok opet naraste pustoši, razsipa i buši, te se je bojati da će se u buduće šume sasvim izobličiti, to smo obnašli za shodno izdati primjeren šumski red, kojega su se dužni držati oblasti i podanici pod pretnjom najstrožije exemplarne kazne.

- 1. U cijelom generalatu ne smije se, kako je to već odredjeno u privremenom šum. redu** izdanom po General-Ober-Cdi pod najstrožom odgovornošću dotičnog zapovjednika pukovnije i pod prijetnjom najstrožije kazne za prestupitelja, posjeći niti jedno svježe drvo, bilo ono maleno ili veliko i bud koje vrsti, bilo u c. kr. šumama ili velikim brdima, bilo u obćinskim ili graničarom pripadajućim šumama a niti se ne smije zelenom drvu kora oguliti, vatrom ga podpaliti, niti se smije ozlediti okresivanjem grana ni prevršivanjem. Po tom
- 2. Graničari ne smiju izvažati nikakvo drugo drvo za ogrjev, osim samo izvale (izrutine), odlomljene grane i leževinu.
- 3. Isto tako ne smije se iz graničarskih i primorskih šuma u gradove Senj i Bag izvažati za ogrev drugo drvo osim spomenute leževine i izvala, a i to samo za vlastitu porabu, a ne za dalnju preprodaju i to stoga, što je i onako strancima zabranjeno zalaziti u generalatske šume i što se isti, ako se uhvate u potajnoj sječi bud kakovog drva, i onako moraju po graničarskim vojnicima ili čuvarima šume odmah uhvatiti i predati dotičnom zapovjedniku pukovnije.
- 4. Prema tim mjerama dužna je ne samo svaka obćina budno paziti na svoje šume i na u njima se nalazeće svježe drveće, nego i
- 5. Imadu se u svakom okružju, koli za ces. kralj. šume toli i za obćinske, postaviti za nadzor zaprisegnuti šumari i čuvari šumski i dati im instrukciju za šumsku službu. Ovim šumskim činovnicima imadu kod službovanja ne samo na ruku ići svi viši i niži častnici, harambaše i

^{*} Oznaka arhiva 6. VII. 1765. 126.

^{**} Vidi taj privremeni šumski red naprvo.

serežani kao i čuvari obć. šuma i dati im bez otezanja asistenciju, nego imadu ovi i sami skupa s njima paziti, da se nebi u šumama sjeklo ili oštetilo, bilo malo ili veliko drveće i da se jedino gore dozvoljenim izvažanjem izvala i suhara šuma čisti i tako mladiku zraka dade, da može rasti, a inače da se svaki prekršaj šum. reda bezodvlačno prijavi po spomenutim šumskim činovnicima.

- 6. U koliko bi ipak bilo nuždno, da se za ces. kralj. sgrade ili oficirski stan ili za zgradu kojega graničara, doznači koje zeleno slablo, ima se zato po zapovjedničtvu pukovnije zatražiti dozvola od General-Ober-Comande i čekati na doznaku drva po šum. činovniku. Kod c. kr. zgrada i ofic. stanova treba priložiti toj prijavi i troškovnik o potrebi gradje. Kod te doznake treba čuvati šume na turskoj granici i pri moru, jer su te šume nuždne za zaštitu u vrijeme rata kako s kopnene, tako i s morske strane.
- 7. Tko nečuva plotove i ograde na vrtovima i polju, nego ih zimi potrga i izgori, ima se exemplarno kazniti, jerbo tim razsipanjem drva nastaje potreba novog ogradjivanja, dakle i tamanjenje mlade šume.
- 8. Pošto se radi pomanjkanja peći u graničarskim kućama drže otvorena ognjišta, koja pojedu barem četirputa toliko drva koliko peći, to se imade nastojati po zapovjedniku pukovnije i višim častnicima, da si graničari sami, po primjeru drugih zemalja, načine peći.
- 9. Pošto se je u generalatu već više puta zabranilo držanje koza, koje su vrlo štetne po mladu šumu i pošto se je uvidila potreba te zabrane, to se odredjuje, da se u roku od 6 godina sve koze u generalatu potamaniti imadu. Ovaj dulji rok je dan radi toga, što sada vlada glad, pa bi bilo težko graničarom, kada bi im se mlijeko na jedanput oduzelo.

U tom zatiranju koza imadu oficiri prednjačiti prostom puku. No i u tom roku ne smiju koze više zalaziti u šumu, nego se imadu poput ovaca tjerati na pašnjake, a nitko se ne smije postupiti pod pretnjom najstrožije kazne kozama davati brst od starijeg zelenog drveća bilo od okresanih grana bilo od prevršivanja istoga.

10. Pošto staje za blago u šumama i blizu njih — zvane stanovi — služe ponajviše zato, da se može iz njih s kozama lakše na pašu u šumu i za to, da se iz njih lakše tamani šuma, kao i za skrovište kojekakvim zlikovcima, ne smije se više nikomu dozvoliti, da takav stan sagradi u šumama ili blizu njih, a osobito se ne smije dozvoliti gradnja takovih stanova kraj šuma na turskoj medji, koje služe kao obranbeni zid za Krajinu. Koliko je moguće imadu se i već postojeći stanovi iz potonjih šuma i njihove blizine odstraniti.

- 11. Da se pako prepriječi haračenje i pustošenje šuma i da se već djelomice opustošene površine opet zazelene, te više drva odgoji i tako za vremena predusretne budućoj nestašici drva, imadu se postarati zapovjednici pukovnija, da se po uputi šumskih činovnika, koji su taj posao izučili, čistine u proljeću ili u jeseni sa žirom ili bukvicom zasade, te biljke iz gustih šuma izvade i presade na obćinska zemljišta. Oko graničarskih kuća neka se zasadi pitomo i divlje voće, a oko svojih livada i polja neka svaka graničarska kuća zasadi što više vrba, koje će im služiti za dobivanje ogrjeva.
- 12. Tek kada graničari iz šuma izvuku sve izvale i vjetrolome neka im se doznačuje stojeće drveće za ogrjev, gradju i vinogradarsko kolje, a kod doznake istoga ima se na to paziti, da se u prvom redu doznačuje oštećeno i prestaro drveće, kao i ono, što stoji u mladiku i guši ga. No oni to drveće ne smiju sami uzimati gdje hoće, nego im ga imadu doznačivati šum. činovnici po svojoj uvidjavnosti ondje, gdje to već prema okolnostima pronadju za najshodnije.
- 13. Mora se nastojati, da se iz svih k moru visećih šuma odstrani suvišno bukovo drvo i da se mjesto istoga ondje odgaja hrast, smreka, jelva i bor. Nebi bilo s gorega, kad bi se ondje tko nastanio, tko bi palio bukovi ugljen, jer bi se kroz to čišćenje šuma od bukovog drveća najbolje provelo. Ovdje ondje se nalazeće jele i smreke trebalo bi ostaviti kao sjemenjake a medjutim trebalo bi podsadjivati i žir. U obće bi trebalo nastojati da se bukva što više iztisne, a podigne gore spomenuto drveće, koje će po vremenu puno više koristi donijeti i eraru i graničarima nego bezkoristno bukovo drvo. Naprotiv pako
- 14. Paljenje borovine za katran (paklina, cotrom, Pechbrennen) i sječa iste za luči ima se na svaki način zapriječiti, pošto je i onako ta vrst drveća vrlo trpila što uslijed sječe a što uslijed zasijecanja tako, da se je na hiljade stabala već osušilo i uginulo. No pošto bi se od ovih oštećenih stabala dalo još dosta luči izvaditi i katrana izpaliti, to bi bilo najsgodnije, da se u buduće onaj, koji želi paliti paklinu obveže, da će uplatiti za to drvo cijenu po tarifi, te da neće paklinu prodati u drugo kraljevstvo, nego da će ju prodati u magazine.
- 15. Pošto se je prigodom pregledbe šume opazilo, da se vrlo neracionalno postupa sa toli vrijednom za brodogradju sposobnom hrastovinom, do koje vrsti drva je zem. gospodaru najviše stalo, da se naime od toga drveća odsijecaju grane i vrhovi, dapače i cijela stabla za hranu kozam, za ogradu zemljišta i gradnju kuća i mostova, za ogradu stanova za blago kao i za ogrjev, to se u buduće bez naročite dozvole

General-Ober-Comande i šum. ureda nitko ne smije postupiti da upotrebi hrastovinu u koju gore spomenutu a ni u inu koju drugu svrhu.

- 16. Isto tako opazilo se je gornjom prigodom, da su skoro sasvim iztrijebljeni skupocijeni bresti i jaseni, te upotrebljeni, za naćve, zdjele i tanjure a javorovina da je izdjelana na vesla, te pošto su te vrsti drva takodjer za brodogradnju i ino tvorivo vrlo nuždne, to se odredjuje, da se imadu u buduće i te vrsti drveća kao "pridržane" (reservirane, Vorbehalten) štititi na isti način, kako je to maloprvo naznačeno za hrastovinu.
- 17. Pošto je u ovo ratno doba za vrijeme odsuća kućegospodara zaraslo zemljište graničara bukovim i inim nevaljanim drvećem kao jasikom i lijeskom, slobodno im je ta njihova zemljišta od toga drveća izkrčiti i očistili, ako to prije najave zapovjedničtvu pukovnije i kumpanije. Tko ali bude takovo krčenje preduzimao u reserviranim šumama ili bez predhodne prijave na svom vlastitom zemljištu, taj se ima već prema okolnostima kazniti najstrožom vojničkom kaznom.
- 18. Buduć su graničari prije godinu dana u Crnomkalu u svrhu povećanja svog zemljišta podbijelili hrastiće i time ih prisili da se osuše, to se u buduće takovo podbjeljivanje zabranjuje pod pretnjom najstrožije kazne.
- 19. Da pako nebi graničari, kako to obično biva, od vremena do vremena svoja zemljišta povećavali prikrčujuć šumsko tlo, to se odredjuje, da se na rubu šume uz gospodarska zemljišta stojeća stabla imadu buletati i vrijediti kao medjašnici, a tko preko njih zadje u šumsko tlo, ima se kazniti najstrožijom vojničkom kaznom.
- 20. Pošto je opaženo i to, da graničari na stogove sijena vješaju odsječena mlada stabalca, u svrhu, da sijeno sačuvaju od vjetra, radi česa oni godimice na hiljade stabalaca sasijeku i ogromnu štetu šumi nanesu, to se u buduće zabranjuje pod pretnjom najstrožije kazne uzimati stabalca za rečeno svrhu, za koju oni mogu uzeti i kako valja prirediti si i staro odraslo stabalje ili vjetroizvale (izrutine), te ga od godine do godine spravljati i ponovno upotrebljavati, da tako štede šume.
- 21. Akoprem je inače u druge vrsti šuma zabranjeno tjerati blago i to naročito sitno, ovce i koze, buduć mladoj šumi ništa toliko neškodi, koliko te vrsti blaga, to se ipak, da se donjekle pomogne siromašnim graničarima, dozvoljava do dalnje odredbe uganjati blago u bukove šume, jer takovih imade dosta, a nemogu se i onako unovčiti; no i takova mjesta imadu se za pašišta po šumarima odkazati.

- 22. Pod pretnjom gore spomenute kazne zabranjuje se rezati brestiće, jaseniće, javoriće i brezice za obruče, te upotrebljavati njihovu koru za pletenje užeta (konopa), buduć su radi takove porabe te vrsti drveća već tako potamanjene, da ih skoro niti neima, osim nješto podmladka, no smije se praviti obruče iz bukovih i ljeskovih izdanaka.
- 23. Pošto od godišnje dobe, u kojoj se drveće za trgovinu siječe, mnogo zavisi njegova trajnost, i pošto o dobi sječe mnogo zavisi i podizanje podmladka, to se imade u buduće, koliko god bude moguće, drveće sjeći u zimsko doba t. j. od početka mjeseca studena do konca veljače. Sgodi li se prilika, da bi erar mogao i u koje drugo doba godine dobro drvo unovčiti, može se iznimno i tada drveća obarati, ali neka se svakako pazi, da se obara u vrijeme užbe (t. j. kad mjesec pada).
- 24. Pošto je opaženo, da se graničari nezadovoljavaju sa onim stablima, koja im se odkažu za cijepanje šimle (krovne daske) i duge, nego da običavaju kvacati i španjati* druga nedoznačena im stabla, nebi li tako iznašli za spomenutu potrebu prikladnije drvo, uslijed česa je već tako rekuć jedna trećina svega stabalja već oštećena i nagnjila, tako, da će za 10 godina izagnjiti, to se jedanput za svagda, pod pretnjom najstrožije kazne, zabranjuje takovo španjanje stabala, na što osobito moraju šumari po svojim lugarima i čuvarima paziti ali i nastojati, da kod doznake stabala za šimlu ili dugu doznače graničarima takova stabla, koja se za šimlu ili dugu cijepati dadu, a ne kvrgava ili zavojito izraštena. Nadje li se u šumi koje španjato stablo ima ga šumar buletati.
- 25. Da pako nepropane, smrekovina i jelovina, koje sva sila imade a koja rado gnjije, nego da se izkoristi prije nego sasvim izagnjije, biti će dobro ako to milostivo dozvoljeno bude da se u gornjim Brušanima, Pazarištu i Zvečaju načini njekoliko pilana, u kojima bi se u prvom redu rezalo to maćavo drvo, a to bi bilo od koristi i za erar i za graničare.
- 26. Najstrožije se zabranjuje u buduće izsijecati smolu iz smrekovih stabala, jer se time stabla pokvare i propadnu prije reda.
- 27. Lugarima, pastirima i šumskim radnicima najstrože se zabranjuje, palenje vatre u šumi, jer su se uslijed palenja vatre u šumama naročito u proljeće i u jesensko doba prouzročavali vrlo štetni požari, a tko bude takovu vatru palio ima se kazniti najosjetljivijom tjelesnom kaznom, te pritegnuti na naknadu eventualno prouzročene štete, za koju krivac jamči cijelim svojim imetkom.

^{*} Španjati (od njemačke riječi Span) veli se zasjeći stablo i izkinuti iver, da se vidi, jeli stablo cjepko (kalavo).

Radi preprečenja požara imadu lugari budno paziti i na to, da se ni u blizini šuma, na privatnim zemljištima i livadama, nepale vatre, kako se to radi čišćenja istih običaje činiti, nego neka se to čini u vlažnoj jeseni i s najvećim oprezom.

- 28. Radi zaštite mladika zabranjuje se bezpotrebno provažanje kolima kroz njega, a ima li se kroz mladik proći sa drvetom, nesmije se ono, ako je ikako moguće, izvažati preko njega na kolima, nego ga se ima, radi zaštite mladika, ili izvući na ručnim saonicama ili iznijeti po ljudima, a kod toga mora se paziti da se nebi za vlačice, t. j. za privor volova služeće prednje rudo, uzimala hrastova, jelova ili smrekova stabalca, nego jedino ili veće grane ili bukovina.
- 29. Pošto je opaženo da graničari, kad žele izraditi gredice (gredice ili scala-drvo je tanka gradja, koja se obično izradjuje iz ovršina), neposijeku i neizrade cijelo stablo, nego se, da im bude posao lakši, ili popnu na stablo i s njega odsijeku, ovršak i iz njega izrade gredicu ili pako ako ga i posijeku, izrade iz njegove ovršine gredicu a ostalo ostave ležati, dočim bi mogli iz takovog stabla više puta izraditi i po tri vrsti gradje, to se u buduće naročito zabranjuje takovo negospodarstvo, a prestupitelji imadu se primjereno kazniti.
- 30. Da se pako što energičnije spriječi uništavanje šuma nije dovoljno, da samo šumari, lugari i čuvari šumski prekršaje prijave i da krivci budu propisno kažnjeni, nego imadu i zapovjednici pukovnija i kumpanija živo i sami oko toga nastojati, da tamanitelji šuma budu pronadjeni, prijavljeni i iztrebljeni, te da tako budu šume spašene od propasti koja im prijeti.
- 31. Toga radi nije dovoljno, da samo lugari i čuvari šumski šume revno i često obilaze te budno paze, da se nedogadja samovoljna poraba šume, nego imadu to činiti i šumari, jerbo se u protivnom slučaju imaju nemarnici dignuti od službe i zamijeniti valjanima službenicima.
- 32. Dokaže li se, da je lugarsko osoblje znalo za štetu, ali da ju je propustilo prijaviti, te da se je dalo zavesti na to bud iz prijateljskih obzira, bud da se je dalo podmititi, ima se i to osoblje kazniti tjelesnom kaznom.*
- 33. Da se bude znalo, kako i na koji način se imadu šumski štetočinci kazniti ustanovljuje se, da šumari čim ili sami doznadu za kakovu štetu u šumi ili im takovu prijave lugari ili šumski čuvari, imadu odmah otići do zapovjedničtva one kumpanije pod kojeg jurisdikciju spada dotični graničar, koji je štetu počinio, tamo se ima dotični graničar

^{*} Ima se batinati.

prizvati, o činu preslušati, te njegov izkaz kao i tečaj razprave i presuda unijeti zapisnik, kojega imadu podpisati zapovjednik kumpanije i šumar, a zapovjednik kumpanije ga pohraniti.

Prizna li štetočinac svoj čin, ima mu se odmah odmjeriti kazna, te ga odsuditi na kakovu radnju, na izradjivanje drva u šumi ili na izvlačenje drva iz šume, pri čemu se dakako mora gledati, da li je štetočinac kadar dotični posao obavljati.

Taji li štetočinac svoj čin, imade se preslušati dotični svjedok, koji se imade prije preslušanja zavjeriti, a dovoljan je izkaz i samo jednoga svjedoka da se obtuženiku dokaže krivnja i da ga se može presuditi.

Nalazi se s toga za nuždno ovdje zakonom odrediti, da je za presudjenje šumoštetnika dovoljan izkaz i samo jednog jedinog svjedoka, ako se taj izkaz sa učinom slaže, jer se u onim, od svijeta udaljenim predjelima, rijetko kada zgodi, da bi čin vidila dva svjedoka.

34. Smatra li se presudjeni štetočinac izrečenom presudom u svom pravu povredjenim, slobodno mu je proti istoj uložiti priziv na zapovjednika pukovnije, koji će od zapovjednika kumpanije i šumara zatražiti izvješće i zapisnik o preslušanju, te izpitati opravdanost navoda prizivateljevih. Izpostavi li se, da je priziv iz objesti podnešen, ima se štetočincu kazna podvostručiti, a u protivnom slučaju ima se presuda preinačiti.

Podjedno se šumarima, lugarima i čuvarima šuma najstrožije zabranjuje svako neopravdano veksiranje graničara.

Pet osnova o pristojbama

koje se u c. kr. militar-šumama imadu odračunati od utrška za drvo u ime odštete za drvo na panju (Waldrecht). Sastavio Waldmeister J. C. Franzoni.

Napomena priređivača 2015. godine: U originalu slijedi tabelarni prikaz cijena pojedinih vrsta građe koji danas nemaju nikakvo značenje pa se u ovom izdanju ne prenose. Zainteresirani dotične tablice mogu pogledati u Šumarskom listu br. 8/1914. na str. 356 i dalje ili u digitaliziranoj verziji Šumarskog lista na adresi http://www.sumari.hr/sumlist/191408.pdf#page=34 i dalje. Tek kao ilustraciju prenosimo ovdje nazive svih pet osnova i početak prve tabele (ili osnove):

- 1. hrast za brodogradju bilo grbavu (krivu) ili ravnu.
- 2. bukva
- 3. brest, jasen i javor.
- 4. smreka, jela i bor za jarbole i jedrilje.
- 5. smreka, jela i bor za klade ili t. zv. bordunale.

duljina stabla	obod u sredini stabla	vrijednost drva na panju	
hvati	nogu	for.	novč.
16	8	12	48
	7½	12	_
	7	11	12
	6½	10	24

Prepis ovog protokola spisanog u Karlovcu dne 11. i sl. februara 1765. bio je uručen senjskom kapetanu Gusiću a jedan prepis istoga bio je po karlovačkom generalu barunu pl. Becku poslan carskom dvorskom ratnom vijeću 2/III. 1765 uz opazku, da će general pl. Beck dati ustanoviti troškove za gradnju vlaka i puteva, te ih na odobrenje predložiti.

* * *

Kapetan Gusić otišao je bio poslije te sjednice radi očiju na liječenje, a kad se je povratio u Senj, na svoje mjesto, pisao je karlovačkom generalu Becku 1. svibnja 1765, da je sadržaj §-a 6. spisanog Protocolla nejasan, jer bi se njegov sadržaj obzirom na stanje stvari, mogao dvojako tumačiti. S jedne strane, veli on, stoji u tom §-u, da će jurisdikcija (nadležnost oblasti) grada Senja u buduće obsizati okrug od ½ sata širine okolo na okolo grada, a po tome da bi se moglo misliti, da ta ustanova vrijedi za cijeli teritorij oko grada Senja. On pako drži da takovo tumačenje nebi odgovaralo, jer je radi vršenja jurisdikcije bio preporan samo jedan dio teritorija oko grada Senja, kojega je karlovačka General-Cda godinu dana prije toga bila okupirala i o kojemu se je kao prepornom vijećalo, a ne možda i o ostalom teritoriju a pogotovo ne o šumi Senjskoj dragi, koja je nepreporno vlastničtvo grada Senja.

General Beck je 11./V. 1765. izvijestio o tom Gusićevom prigovoru i o još njekim u pismu sadržanim točkama, c. k. dvorsko ratno vijeće te je žalio, što Gusić nije zadovoljan sa polučenim utanačenjem. Po Beckovom mnijenju nebi bilo u redu da Senjska draga ostane gradu Senju, jer onda nebi od prodaje drva iz Senjske drage imao erar nikakove koristi, dočim bi je imao, kad bi ta šuma pripala pod karlovačku General-Cdu i kad bi u njoj nalazeće se drvo bilo reservirano za erar, kako je reservirano hrastovo drvo i u drugim šumama Militara.

Dvorsko trg. vijeće nije bilo sporazumno sa takovim postupkom glede grada Senja, te je 4. VI. 1765. tumačilo, da se tu neradi o sporu glede jurisdikcije izmedju Militara i grada Senja, nego da se radi o sporu glede prava vlastnosti na teritorij izmedju grada Senja i susjedne mu graničarske obćine. Taj spor bi se, po njegovom mnijenju, imao riješiti po mješovitom nepartaičnom povjerenstvu, a baron Gusić nije ni onako bio vlastan pristati na to, da grad Senj napusti svoje pravo, nego je tek trebao sklopiti provizornu nagodu glede gradu Senju nedavno oduzetog teritorija.

Carica i kraljica M. Th. izrazila je želju, da pošto je grad Senj 1752. podpuno i privatime predan Comercialu, neka spor izmedju grada Senja i Militara riješi tršćanska Intendenza.

Daljni tok toga razgraničenja izmedju grada Senja i vojne Krajine nije pisac ove razprave dalje pratio, ali se već iz ovoga vidi, da je Senjska draga njekada pripadala gradu Senju, a sada da više nepripada, a po tom da je opravdan dokaz na str. 10, gdje je spomenuto, da se nije uslijed devastacije rub šume odmakao od medje grada Senja, nego obratno, da je teritorij grada sužen i time ostavljen izmedju sadanje i bivše medje krševiti medjuprostor, koji valjda nikada nije ni bio bolje šumom obrašten nego što je danas.

* * *

Pošto je prema zaključku povjerenstva, navedenom na str. 65, bio i prihvaćeni šumski red predložen višoj oblasti na odobrenje, a ta je tada bila za obstojavšu vojnu Krajinu c. kr. dvorsko ratno vijeće, to se je ovo posavjetovalo glede u karlovačkom povjerenstvu utanačenih točaka sa ostalim dvorskim oblastima a naročito sa c. kr. dvorskim trgovačkim vijećem, na kojega je imala u buduće pripasti glavna skrb nad šumama vojne Krajine (vidi zaključak vijećanja na str. 58).

Ovo je dne 18. V. 1765. pitalo trgov. vijeće da li bi možda bilo uputno glede predmeta sadržanih u karlovačkom vijećničkom zapisniku držati vijeće izmedju dvorskih oblasti.

Trgov. vijeće priobćilo mu je dne 27. VI. 1765. da će se glede osnutka drvnih magazina u Senju i Bagu radi znatnih troškova, pitanje još morati proučiti i o tom još potanje dogovoriti sa trgovačkom intedaturom u Trstu, dočim da se prihvaćeni šumski red može bez dalnjih razprava kao i k njemu spadajuća instrukcija za šumarsko osoblje odmah dati u tisak.

Dne 6. VII. 1765. uslijedio je odpis c. kr. dvorskog ratnog vijeća kojim se pitanje o popravku i izgradnji vlaka i puteva, dok se neprouči pitanje od kuda da se uzmu za to potrebni troškovi i tko ih je dužan snašati, — ostavlja in suspenso, kao i pitanje o ustanovljenju visine cijene za drvo. Glede šum. reda pako i instrukcije za šumarsko osoblje odpisuje isti neka se oboje tiska i to ili zasebno ili sa pravilnikom za karlov. Krajinu, koji se izradjuje.

Time je prvi šumski red za gornju ili tzv. karlovačku Krajinu bio odobren.

* * *

Kada je zapovj. general Beck prema opazci svojoj u izvješću od 2. III. 1765. upravljenom na dvorsko ratno vijeće prikupio podatke o troškovima nuždnim za gradnju puteva po velebitskim šumama, sastalo se je dne 11. listopada 1765. mješovito povjerenstvo izaslanika c. k. dvor. ratnog vijeća i c. kr. trgov. vijeća na zajedničko vijećanje, te je o tom spisan posebni zapisnik, kojega je sadržaj u glavnom slijedeći:

Prva točka: U prošastim godinama obdržavani su mnogi pregovori o tome, kako da se predusretne razvlačenju drveta iz milit. Šuma i kako da se urede cijene za drvo, te drvni magazini u Bagu i Senju.

Za očuvanje šuma i uredjenje budućih sječina te trgovine sa drvom već su udareni temelji, jer su glasom izvješća tršćanske intendature od 20. IV. 1765. šume većim dijelom već procijenjene i mapirane, postavljeni za njih nuždni šumari i lugari uz godišnji trošak od 3750 for. i to predbježno na račun Comercialkase, koji će joj se vratiti iz utržka od prodanog drva, što je nadalje za to šum. osoblje sastavljen službeni naputak (instrukcija i šum. red) te što je konačno sporazumno izmedju upravitelja senjskog barona pl. Gusića i Waldmeistera Franzonia predhodno utanačena pristojba (tarife) za obaranje drva kao i pristojba uz koju će se drvo odkupljivati za drvne magazine.

No ove sve uredbe nisu još definitivne, jer tršćanska intendatura, kojoj je predana briga glede trgovine drvom iz milit. Šuma nije predložene joj pristojbe još prihvatila jer se boji, da se nebi previsokim cijenama sasvim uništila trgovina drvom u magazinima a nije ih prihvatila ni radi toga, što se i onako namjerava izgraditi puteve i vlake, uslijed koje će se izgradnje i cijene drveta znatno promijeniti i to na niže.

Neizgrade li se ti putevi, onda neće trebati graditi ni magazina, a bez valjanih puteva oštećivati će se drvo. Stvar dakle nije još dozrela, a različna su o tom i mnijenja jer npr. Gen. F. Z. M. Beck uvjerava, da izgradnja spomenutih puteva neće biti jeftina, nego da će stojati 100.000 forinta, buduć će jedan jedincati put iz Konjske drage do Sv. Jurja od 3 milje dužine stojati sjegurno 12000 fr. On drži, da bi se jedva isplatilo te puteve graditi, jer su šume izsječene, pa bi se jedva moglo razmijerno troškovima dosta čistog dobitka iz njih izvaditi.

Zaključak: Pošto su se glede izdanja odredaba i provadjanja poslova o uporabi i prodaji drva iz šuma, koji je posao trebao prema zaključku od 22. VI. 1762. (vidi str. 215. Š. I. o. g.) podpasti samo u djelokrug Comerciala, pokazale poteškoće, to se te poteškoće neće moći inače odstraniti osim zajedničkim djelovanjem Comerciala i Militara. Comercialu je samom to teško što se vidi već i iz toga, da nezna kako da nadje pokrića za beriva šum. osoblja, koji su već dosegli godišnji izdatak od 4000 f., a bog zna, kad će se od toga kakva korist imati, a takovih potežkoća bilo bi i sa gradnjom puteva itd. kad bi samo ta oblast nad time brigu vodila. Militar bi lahko po svojim graničarima mogao iznaći i izgraditi najzgodnije puteve, a mogao bi lahko po tom osoblju zapriječiti i kriomčarenje. Kad bi on to pravio za Comerciale onda bi mu on to i skupo zaračunavao, dočim bi taj posao bio jeftiniji kad bi on spadao i u dužnost Militara, te kad bi Comerciale i Militar dijelili troškove i dobitak po polovici.

Pošto su se pokazale razlike u tumačenju stavaka, koje ograničuju prodaju hrastovog i inog drva, zaključeno je: da bi se svakako morala urediti bitna razlika izmedju hrastovog i sveg inog drva. Za hrastovinu bi trebalo propisati, da njome nijedan privatnik nesmije trgovati, nego da se ona mora neposredno svažati u magazine (skladišta), dočim neka gradja ostalih vrsti drveća i ogrijevno drvo ostane i nadalje predmetom privatne trgovine, samo neka se, radi zaštite graničara da ih ne bi Senjani i Bažani ogulili davajuć za drvo prenizku cijenu, ustanove svejedno cijene, uz koje će erar gradju i od drugog drveća i ogrjev u svoje magazine primati.

Za kupovanje drva u magazine neka Comerciale dade odmah 10.000 f., a Militar neka dade isto toliku svotu ali tek onda, kad toliko dobije za dobavljeno drvo.

Prema tome je najshodnije da Militar skrbi za što skorija izgradnju puteva, za ustanovljenje sječnih i transportnih pristojba i za očuvanje šuma, dočim Comerciale neka se brine za gradjenje drvnih magazina u onoj veličini, koja će biti dostatna za dobavljeno drvo. Dobitak pako neka dijele, kako je spomenuto, po polak.

Pošto bi time, što bi erar sam hrastovinu kupovao i prodavao, mogao eventualno on i sam štetovati, ako trgovina nebi išla kako treba, a sjegurno bi štetovale mnogo senjske i baške porodice, koje su se do sada uzdržavale od prodaje hrastovine, mogla bi se stvar udesiti i tako, da njekoliko senjskih obitelji preuzme upravu tih magazina i ulože same još svojih 5000 fr. za kupovanje drva, a njima za odštetu za upravu da se dade 4% od čistog dobitka. Upravu bi mogla voditi 2 člana tih obitelji, koji bi glede tog posla bili dužni polagati račun i Comercialu i Militaru.

O tom ali treba izhoditi ponajprije previšnju privolu.

Druga točka. (Ova točka radi o uredjenju vožnje trgovačke robe na Karolinskoj cesti, koja nije sa predmetom o šumama karlovačkog generalata u savezu, čega radi ju izpuštamo).

Na taj zapisnik uslijedila je dne 5. XII. 1765. u smislu odluke Njeg. c. i kr. ap. Vel. M. Th. po dvorskom trgovačkom vijeću rješitba na glavnu trgov. intendaturu u Trstu kojom se odredjuje da:

Posao glede trgovine drvom iz militar. šuma ima biti zajednička stvar Militara i Comerciala, koje oblasti imadu po polovici nositi troškove i dijeliti profit, zatim, da se imadu odmah načiniti magazini za drvo u Senju i Bagu, da se ima odmah početi sa trgovinom drva, u koju svrhu je dužan Comerciale i Militar dati temeljnu glavnicu u iznosu od 20.000 fr. i to Comercile svojih 10.000 odmah u gotovu a Militar, pošto nema gotovine. da dade u drvu, koje će se prodati. Nadalje je odredjeno, da se Militar ima odmah poskrbiti za pravljenje puteva, za ustanovljenje odštete za sječu i izvoz drva, kao i za uzdržanje šuma, dočim da se Comerciale ima poskrbiti za izgradnju drvni skladišta (magazina). Radi toga pako, da nebi erar sam na svoju pogibelj u budućnosti preuzeo preprodavanje hrastovine i da se nebi tom preprodajom oduzela sasvim zaslužba senjanima i bažanima, koji su se do sada preprodajom hrastovine bavili, odredjuje se, da se ima Comerciale pobrinuti, da se njekoje senjske obitelji pozovu, neka i one od svoga novca ulože 5000 for. u drvne magazine, te da razmijerno prema toj uloženoj svoti participiraju na troškovima i dobitku. Time će temeljni fond za trgovinu drva iz magazina doseći 25.000 for. Senjanima sudionicima neka se prepusti i uprava magazina i to dvojici, koji će u ime odštete za svoj trud dobivati 4% od čistog dobitka. Dužnost će biti, tih upravitelja magazina da polože račun o svom poslovanju i Militaru Comercialu, a oni će imati izpraviti i pristojbe za drvo na panju, što ih je povjerenstvo svojedobno u Karlovcu usvojilo bilo (Vidi Prilog 3).

Previšnja je želja, da se u drvne magazine mora svažati samo hrastovo drvo, dočim drugo drvo da se nemora svažati.

Trgovina sa gradjom drugih vrsti drveća, kao i trgovina ogrjevom, prepušta se senjanima i bažanima.

No uza sve to treba da Comerciale i Militar sporazumno ustanove stalne cijene za gradju i ogrjev i svih ostalih vrsti drveća uz koje će se i to drvo primati u magazine za slučaj, da bi bažani ili senjani htjeli prenizkima cijenama izrabljivati siromašne graničare.

Nebude li mogao graničar spomenutim trgovcima svoje drvo prodati za veću cijenu, slobodno mu je prodati ga uz stalnu cijenu u drvni magazin, od kuda će se onda ono dalje preprodati.

Za sada nije nuždno za izvažanje drva graditi nove skupe puteve i vlake, nego će biti dovoljno da se obstojavše vlake do Senja i Baga poprave, a da bude dobava drva u magazine što življa, neka se pristojba za obaranje i izvoz drva graničarima odmah u gotovu izplaćuje.

Pošto za tu izplatu nema u generalatskoj kasi novaca, neka se te pristojbe izplate iz zajedničke Magazin-Case. Graničarska kasa pako mora nastojati, da iz pristojba, što će odpasti za drvo na panju, uštedi onih 10.000 for. što bi ih Militar bio morao dati, kao što je isto toliku svotu dao i Comerciale.

Trgovačka intendatura u Trstu, poziva se, da naložene joj stvari točno provede, te da pozove Senjane i Bažane da ulože 5000 for. u magazinsku kasu i da sporazumno sa karlovačkom General-Comandom odredi dvojicu tihi uložitelja za upravitelje magazina. Zatim ima sporazumno sa General-Comandom ustanoviti cijene za hrastovinu i druge vrsti drveća, nastojati da se načine drvni magazini u Senju i Bagu, o kojima se treba prije sačiniti troškovnik i to u okviru doznačene svote od 10.000 for. Kasnije, kad bude utrška iz prodanih drva, mogu se magazini povećati.

Ces. kr. dvorsko ratno vijeće je tu odluku 14. XII. 1765. dostavilo i karlovačkom zapovjedajućem Generalu barunu pl. Becku, te ga pozvalo, da u njemu sadržano što na njega spada provede i ob učinjenom izvijesti.

Osvrt.

Kad sam počeo objelodanjivati ovaj prvi opis gornjokrajiških šuma, bilo mi je na pameti, da spasim i otmem zaboravi jedan po mom mišljenju vrlo lijepi prilog hrvatske šumarske povjestne gradje.

Kako je pako sa tima gornjokrajiškim šumama u tijesnoj vezi i njihova kamenita i krševita, većim dijelom nepošumljena i gola okolica — kraš — kojega sudbina u velike zanima sve prijatelje kulture i napredka a naročito nas šumare, koji smo kanda u prvom redu zvani da od njega načinimo ono, što se od njega načiniti bude moglo, držao sam za umjestno, da ovom prigodom cijenjene sudrugove upozorim na moja svojedobno u Š. L. objelodanjena opažanja o tom predmetu, za koja sam držao i držim da će odlučno uplivati kod biranja sistema, kojim će se udariti kod budućeg kultiviranja kraša.

Pa akoprem ta moja opažanja nisu basirala na nikakvim težko shvatljivim znanstvenim dokazivanjima, nego na običnim i svakom laiku lahko pristupačnim dokazalima opazio sam, da dobar dio mojih sudrugova nedijeli moje mišljenje u toj stvari.

Moje temeljno mišljenje u toj stvari bilo je i biti će, što je u ostalom i samo po sebi razumljivo, da drveće može samo ondje visoko i debelo narasti, gdje za njegovo rastenje imade dovoljno hrane.

Neima li na stojbini dovoljno zemlje, izrasti će na njoj samo slabo i zahireno drveće nizka uzrasta, od kojega se netreba očekivati lijepe i vrijedne gradje*.

Žalibože po meni iznesena opažanja dokazuju, da na dobrom dijelu kraša nije bilo u historičko vrijeme, a po svoj prilici niti nikada prije, plodne zemlje od mladjih, plodnu zemlju davajućih geologijskih formacija, niti se je takova na njemu, obzirom na njegovu nagnutost, usljed njegovog vlastitog trošenja mogla naslagati. Dosljedno tome zaključio sam, da na

^{*} Na krševitom, siabo raspucanom tlu, u kojega pukotinama ima malo zemlje, naraste hrastić u prvih 20 godina jedva 5—6 cm. debeo na panju, a bude visok 1,5—3 metra. Kasnije mu ta stojbina nedaje dovoljno hrane i on zahiri posvema.

Uslijed raznih nepogoda izkrivi se na krašu mnogo stabala, deblo im ostane kratko a krošnja postane granata.

Takovo hrašće davalo je u štaro vrijeme, dok su se brodovi pravili iz drva, vrlo traženu a po tom i vrlo cijenjenu figuriranu brodo-gradju (krivače).

Možda će to i biti uzrokom, da mnogi, kad se govori o toj cijenjenoj gradji misle, da se pod tim ima razumijevati lijepa cijenjena t. j. dugačka i debela gradja po današnjem shvaćanju, te da iz toga zaključuju, da su na krašu morale biti šume sa velikim i ljepim stabaljem, koji zaključak kako vidimo nije i nemora biti za sve slučajeve izpravan.

onima mjestima na krašu, koja su masivna, a naročito na onima, koja su još k tome i nagnuta, nije moglo biti visokog drveća niti u davna vremena.

Moji njeki sudrugovi, kako rekoh, nisu istoga mišljenja.

Neznam na čemu oni to svoje protivno mnijenje basiraju, no čini mi se da ga basiraju na pisanju starih pisaca i na ustmenoj predaji kraškoga žiteljstva*.

Dužnost mi je stoga i o tome koju reći.

Tima starima piscima nije dobro sve vjerovati ili bolje rekuć, treba njihovo pisanje svesti na pravu mjeru. Dr. Hranilović je vrlo sgodno prikazao slabu vjerodostojnost mnogih grčkih i latinskih pisaca staroga vijeka, kao i zemljopisaca i kartografa od 12. sve do 18. stoljeća**.

Ako se, kako Hranilović kaže, po tima starima piscima vidi sa gore Balkana i Crno i Jadransko more, i ako rijeka Dunav teče jednim rukavom u jedno, a drugim u drugo to more, onda se za cijelo nesmije ni njihovo pisanje o drugima stvarima uzeti za gotov groš***.

Osim onoga, što je u tima piscima samo po sebi skroz nevjerojatno, biti će u njima mnogo i mnogo toga, što se ima drugačije razumjeti, nego se razumijevati običava.

Moram stoga cijenjene čitatelje naročito upozoriti na činjenicu koja je vrlo odlučna u gornjem pitanju a ta je, da se pod Dalmacijom tih starih pisaca nesmije uvjek razumijevati samo današnja Dalmacija, nego se mora uvažiti, da se je često teritorij pokrajine Dalmacije mijenjao, te da se je u Dalmaciju često brojio i teritorij sadanje zapadne Hrvatske.

Govori li dakle koji opisivač križarskih vojna, da je putujuć u Svetu zemlju putovao kroz timorne dalmatinske šume, onda se nesmije iz toga zaključivati da je Dalmacija, koja sada šuma neima, njekada bila sva šumovita, nego treba dobro proučiti, da li taj križar nije možda prolazio ne sadanjom Dalmacijom, nego zapadnom Hrvatskom, koja se je takodjer

^{*} Vidi B. Poparić: Dalmatinske šume u historiji, u glasniku Matice Dalmatinske od g. 1902. i Dr. G. Nenadić: Über die Rentabilität der Eichen Hoch u. Niederwaldwirtschaft in Kroatien u. Slavonien (Inaugural-Disertation München 1908).

^{**} Vidi Hranilović-Hirc: Zemljopis Hrvatske 1901. str. 70.

^{***} Ovakova skroz neistinita prikazivanja prilikah na krašu, nastaju po neupućenima još i danas. Tako mi je poznat opis kraških predjela u kojem se prikazuje, da zemlja na krašu propada i time da nastaju svrtci i to u tolikoj mjeri da u prvašnja vremena, dok su ljudi po više godina znali u ratu izbivati, nisu, kad su se kući povratili, prepoznali svoga rodnoga kraja.

Tko bi danas sutra po tome opisivao prilike sadanjeg kraša, taj bi za cijelo napisao grdnu neistinu!

onda k Dalmaciji brojila*, a koja je onda bila šumovita kao što je i dan današnji.

Ako li pako svi znaci nevaraju, da je dotični križar ili putnik iz kojeg drugog doba, sbilja prošao sadanjom Dalmacijom te spominje njezine šume, onda treba dobro razčiniti, da li on možda ne opisuje kao šume i onakove predjele, kakove Dalmatinci šumama zovu, ili da li on pod šumom razumijeva ono, što mi razumijevamo.

Mora se naime znati da Dalmatinci, jer nisu vični velikim šumama kao mi, zovu već velikom šumom malo bolje šikare, dapače i borovicom obraštene, po našim shvaćanju upravo bezvrijedne, kamenite površine.

Ako li je pisac vidio šume u dalmatinskom smislu, onda bi se moglo punim pravom reći, da je Dalmacija i danas isto onako šumom pošumljena kao što je bila i pred hiljadu i više godina, jer takovih grmeča ima još i danas u Dalmaciji na pretek.

Želimo li dosljedno tomu po prikazivanju starih pisaca prosuditi izgled njekadanje Dalmacije, koja je obuhvaćala i današnju jugozapadnu Hrvatsku, onda moramo uzeti za podlogu tog našeg prosudjivanja svakako one stare pisce, koji nam se čine vjerodostojnijima.

Takav pisac je n. pr. Strabo, (od 68—24 g. pr. K.). Za njega vele i zemljopisni učenjaci**, da je pouzdan, dapače, da je on bio prvi, koji je druge stare pisce počeo kritizirati, i mnoge njihove krive navode izpravljati.

Hranilović u svom zemljopisu Hrvatske izričito naglašava, da su tome zemljopiscu bili dobro poznati naši primorski krajevi, koje on opisuje ovako:

Uz iztočnu obalu Adrije, nasuprot otoka Farus (sadanji Hvar), stanovali su narod Ardijeji, koji su se bavili gusarstvom. Njih su stoga Rimljani potisnuli od mora u nutrašnjost zemlje. No, jer je zemlja opora i neplodna, pa za ratarstvo neshodna, to se silno umanjiše i gotovo propadoše.

Nadalje veli isti pisac za cijelo ilirsko Primorje: Zemlja je topla i plodna, no njeki su krajevi veoma opori. Glede tadanjeg poznavanja Ilirije veli Strabo: "Unatoč tome (što naime ima i plodinih krajeva) slabo je tko

^{*} Izporedi, A. Poparić, spomen djelo: Opis Dalmacije od križara Villermusa Tyrskoga. (Križevačke su vojne vodjene u razdoblju od 1096.—1270. god.).

^{**} Vidi Hranilović-Hirc: Zemljopis Hrvatske str. 50.

prije mario za ilirsko Primorje, moguće toga radi, jer ga nijesu poznavali, a poglavito radi divljaštva i razbojničkog značaja njegovih žitelja".

Ovaj Strabov opis dalmatinskog Primorja možemo mirne duše obćenito primijeniti i današnjem stanju njegovu.

I danas je ono zemlje što je ima u Primorju veoma plodno. Sgodnima zagradama i ogradama proti buri načinjeni su mnogi plodni vrtovi i na kamenitom tlu ondje, gdje u pukotinama zemlje imade, a dalo bi se bezdvojbeno još mnogo toga krša plodnim i zelenim učiniti, kad bi ondje vladale druge imućtvene prilike i uklonili se sadanji, kulturni napredak sprečavajući, odnošaji vlastničtva.

Oni pako dijelovi, na kojima neima ili ima samo malo zemlje jesu opori baš onako, kako ih je Strabo još prije 2000 godina opisao.

Za naše dokazivanje je svakako važno to, da je već Strabo vidio u našem Primorju i u nutrašnjosti tadanje Dalmacije oporih, neplodnih i za ratarstvo neshodnih predjela, jer iz toga možemo zaključiti, da već ni u njegovo vrijeme nije posvuda na krašu bilo debele naslage zemlje, a po tom ni onakove bujne vegetacije, kako si to njeki umišljaju.

Već i ta okolnost, što Strabo opisuje stanovnike Primorja kao gusare i razbojnike daje slutiti, da u našem Primorju nije bilo za njegovo doba velikog blagostanja, jer se bogat i dobro stojeći narod ne bavi otimačinom. I sada još, u vrijeme modernih komunikacija, je pučanstvu Like i Dalmacije za vrijeme nerodice na žitku i na krmi veoma težko, a kako je tek moralo biti u ono vrijeme, kad se u zimsko doba ništa od nikuda nije moglo dobiti? — kradja i otimačina morala je biti u cvatu.

Sva je prilika, da se je to stanje na krašu, kako ga je Strabo opisao, manje više uzdržalo sve do danas. Njeki doduše po ustmenoj predaji ili iz pojedinih opisa zaključuju, da je još i pred 200 godina bilo puno više šume na krašu (oni misle time podjedne reći, da je bilo i puno više zemlje na njemu, koja da je nakon izsječe te šume odplavljena), a naročito da to vrijedi za okolicu grada Senja*. Baš u to doba t. j. prije 200 god. izašlo je u Ljubljani prekrasno djelo baruna Johana Weicharda Valvasora (1689.): Die Ehre des Hertsogthums Crain.

Isti piše u svezci I. na str. 223. Von den Mittel-Crainerischen Wäldern:

Maechtig viele und überaus grosse Wälder bedecken einen grossen Platz dieses Mittel-Crains Es giebt greuliche, abscheuliche und unglaubliche Wildnissen darinn. Er ist überall voller Berge und Thäler,

^{*} Sravni Dr. Nenadić spomenuta razprava str. 2.

dazu sehr steinig. Dennoch scheuen sich für seinen steinigen Pflaster keine Baüme. Die Büchen, Tannen, Fichten und andere dergleichen wachsen darin aufs höchste.

Na str. 267. opisuje Valvasor isto tako stojbinu glasovite šume: Bierbaumer Wald.

Te šume, u kojima nije ni onda bilo, kao što ni danas neima debele zemlje, stoje još i danas a stajale su i stoje radi toga, jer im je stojbina razpucana, a u pukotinama njezinima ima za rast visokog drveća dovoljno plodne zemlje.

Ali čim počme Valvasor opisivati one dijelove, gdje je i sada kraš, ne vidi ni on ništa drugo na njima, nego goli kamen i zloglasnu buru.

Tako n. pr. opisuje:

Lovranu: Aussen um die Stadt ist keine Ebne, sondern lauter hartfelsichter Gebirg befindlich.

Moschenitze: Es ist hier herum nichts als Steinfelsen.

Skalnica: Der Nam Scalnitza bemerkt die Gelegenheit des Orts, welcher Stein und Felsen in ungemeiner Menge heget und daher recht Scalnitza oder Scaliza, das ist ein Steinfels benamset wird. Denn man sieht um das Schloss herum fast nichts als Stein und Felsen, welche Unfreundlichkeit ein heftiger Wind im Winter vermehrt.

Veprinac: Der umliegende Grund ist (wie fast aller liburnischer Oerter) nichts als Stein und Felsen.

Voloska: Der Grund ist zwar Steinig und lauter Felsen etc.

Što se pako tiče grada Senja, ne donaša žalibože o njegovoj okolici nikakovu opisa, nego samo veli za buru :

Zur Winterszeit gibt es allhier überaus starke und so heutig tobende Winde, dass man vor selbigen nicht wol aus den Haüsern gehen kann.

Ali on donaša sliku samoga grada iz koje se vidi, da su i onda samo one površine drvećem obraštene bile, koje su i danas a druge ne*.

^{*} Šuma blizu grada Senja, koju prof. Magdić spominje, a na temelju česa Dr. Nenadić u svojoj spomenutoj razpravi zaključuje, da je cijela okolica grada Senja bila još prije 200 godina obraštena gustom šumom, neće biti da je obstojala u neposrednoj blizini gradskih zidina, nego će to biti ona ista hrastova šuma u Senjskoj dragi izpod Sv. Mihovila za koju sam na str. 15. Š. l. ove g. dokazao, da se je odmakla od gradske medje, ona je faktično prije 200 god. izsječena bila, pa se stoga u ovom opisu nalazi i opisana kao mlada hrastova šuma.

Ta šuma nije nestala, nego je ona sada opet za sječu dozrela, te će se morati posjeći, da donese onu korist, koja se je od njezinog gojenja očekivala.

Mislim, da naši potomci neće imati pravo, budu li nas radi te sječe nazivali devastatorima,

Osim sa opisima pisaca mogli bi se za dokazivanje njekadanjeg izgleda kraša poslužiti i mapama, no žalibože neima takovih, iole valjanijih mapa iz staroga doba, koje bi nam ujedno prikazivale i šumovitost Dalmacije i zapadne Hrvatske**.

Jedina, nješto valjanija mapa iz starijega doba, koja nam ujedno prikazuje i smještaj šuma na Velebitu jest mapa Ivana Sambuka iz godine 1572., od koje se jedan primjerak čuva u zagrebačkom kr. zemalj. arhivu.***

Iz te mape donašamo jedan ulomak, na kom se vidi, da na primorskoj strani Velebita nisu označene šume, dočim na ličkoj strani jesu.

Složivši sve do sada rečeno ujedno, dolazimo do zaključka da se priča o još nedavno obstojećima prostranim šumama po Dalmaciji i zapadnoj Hrvatskoj nesmije odveć vjerojatnom uzeti, a još manje, da se smije iz eventualno njekada ovdje ili ondje zabataljene šume zaključivati, da je ona stajala na debeloj naslagi zemlje ili da je cijeli kraš bio debelom naslagom zemlje prekriven.

Nisu li nam još dovoljni ni ovi, gore spomenuti dokazi o golotinji kraša u davnim vremenima, onda se nam je uteći još i drugima znanstvenima dokazima.

Prof. Dr. Fran Tućan, koji si je iztraživanjem kraških vapnenaca stekao vrlo lijepi glas u naučenjačkom svijetu govori o njima u kratko rečeno ovako:****

Vapnenci su nastali taloženjem skeleta i kućica raznih biljka i životinjica na morsko dno.

U samoj morskoj vodi neima vapna, ali ona ima u sebi takovih sadržina, iz kojih razne životinjice i biljke za izgradnju svojih skeleta i kućica mogu vapno proizvesti.

Vapnenci kraša počimaju u carbonskoj periodi, a najdeblje su njihove naslage iz triaske, jurske i cretaziške formacije. Još i u prvoj dobi

dapače protivno, oni bi nas morali okrstiti neracionalnim gospodarima, kad mi nebi užili za sječu dozrelu šumu, nego ju pustili da propadne za volju onih, koji u svakoj sječi šuma vide odmah i devastaciju.

^{**} Na nijednoj staroj mapi što ih spominje Dr. Hranilović u Zemljopisu Hrvatske, nenalaze se urisane šume. Sravni mapu: Tabula Peutingeriana str. 56., Ptolomejeva karta str. 57. Lucićeva str. 73, Olavačeva u Valvasorovu djelu str. 99. Hagnetova str. 49.

^{***} Ta je mapa, kako joj naslov kaže, izradjena prema sličnoj karti glasovitoga kartografa Hirschvogela uz pripomoć i izpravke njekog Angelinia. Mapu je Sambuk izradio za kartografa Ortelia.

^{****} Vidi: Dr. F. Tućan: Die Kalksteine u. Dolomite des Kroat. Karstgebietes.

tertiera bio je jedan dio našeg kraša pokriven morem, te su se i u toj dobi staložili njeki kraški vapnenci, koje susrećemo u hrv. Primorju.

Pod konac eocena su nastale druge prilike, more se je povuklo, a morsko dno se je diglo.

U vapnencima ima uklopljenih minerala kao turmalina, kremena, tinjca, haematita, gipsa etc.

Analizom je ustanovio Dr. Tućan, da vapnenci iz raznih kraških predjela sastoje:

Vapnenac od	Netopivo u Hcl.	$\begin{array}{c} \text{Al}_2\text{O}_3\\ \text{Fe}_2\text{O}_3\\ \text{Fe}\text{O} \end{array}$	Ca C. O₃	Mg C. O ₃
Prizne — Cesarice	0,51	0,67	98,44	0,63
Jasenovača kod Cesarice	0,03	0,04	98,30	1,60
Stanište	0,02	0,01	99,24	0,34
na istom mjestu	1,16	2,06	96,23	1,67
Vapnenac sa Kubusa	0,06	0,16	98,41	1,74
Kozjak	0,07	0,07	99,14	0,86
Generalski stol	0,18	0,14	99,28	0,11
	0,61	0,27	99,56	
Klek	1,09	0,58	98	,25
	2,68	3,26	93,83	
Senjska draga	0,16	0,24	98,48	1,38

Trošenjem tih vapnenaca nastaje po iztraživanju prof. Kišpatića terra rossa t. j. plodna crvena kraška zemlja, (u vodi i ugljičnoj kiselini netopivi aluminijev spoj obojadisan željezom)*.

Sravnimo li te analize vapnenca sa kojom analizom terra rosse (Bauxit) što ih je naveo prof. M. Kišpatić**:

^{*} Hranilović-Hirc spominju u Zemljopisu Hrvatske na str. 106. da je ovu zasadu o postanku terra rosse izrekao glasoviti putopisac Haquet već god. 1785. Mi držimo da ta tvrdnja Hranilović-Hircova nestoji, jer se Haquetova opažanja za cijelo neodnose na postanak terra rosse u onom smislu kako to Kišpatić i Tućan tumače, nego se odnosi samo na ono trošenje debelim crvenim žilama terra rosse izpreprečanih vapnenaca, koje svaki i neučenjak može lahko opaziti.

^{**} Vidi Kišpatić: Bauxite des Kroat. Karstes u. ihre Entstehung u Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geol. u. Palaentologie Beilage Band XXXIV.

Na pr.: Bauxit iz Vratca kod Gračaca:

Si O ₂	12,17
Al_2O_3	54,82
Fe_2O_3	21,38
hlapivo	12,14
Ukupno	100,51

to odmah upada u oči da u vapnencu ima tako malo tvarih iz kojih nastaje terra rossa, da se moraju upravo ogromne mase vapnenca raztrošiti, dok nastane od njega išto veća količina terra rosse.

Kako se pako vapnenac teško troši, to je za postanak takove, išto deblje naslage terra rosse potrebno i veoma veliko razdoblje vremena — i vjekovi. I faktično, više terra rosse nalazimo na onima vapnencima, odnosno u njihovima pukotinama, kojima kemijski sastav ima više tvari što daju terra rossu.

Ti su krajevi — osim ako nisu masivne pećine — redovno i obrašteni grmljem, a gdje ima više zemlje u pukotinama i velikim drvećem.

Pošto sada na mnogim dijelovima kraša neima niti debelih naslaga terra rosse, a niti zemlje iz mladjih geolog. formacija, to moramo, ako držimo da je na njemu faktično zemlje bilo, obzirom na spomenuta istraživanja prof. Kišpatića i Tućana zaključiti:

- 1. Ili, da je na krašu, kad se je izdigao, bilo zemlje od mladjih geol. naslaga, te da je ista kasnije s njega otišla,
- 2. Ili, da je kraš još prije, nego se je izdigao, bio na hiljade godina ravan, te da se je na njemu vlastitim trošenjem stvorila zemlja, terra rossa koja je, nakon što se je izdigao, bila odplavljena, ili pako
- 3. Da se je kraš bio izdigao kao gola vapnena brda, a da je tek onda od njega vrlo polahko i u maloj količini trošenjem nastajala terra rossa, koja je s nagnutih dijelova odmah i odplavljena, te se je na njemu samo ondje staložila, gdje je on bio ravniji i u pukotinama.
- Slučaj 1. po geolozima Tućanu i Katzeru^{*} u obće nije mogao nastupiti, jer se kraš poslije, od kako se je iz mora izdigao, nije više spuštao, te se po tom na njemu nisu ni mogle staložiti mladje naslage, osim samo po njekim njegovim dijelovima, koji su ostali nizko ili pod morem.

Slučaj 2. je takodjer nemoguć, jer da je kraš bio ikada debelom naslagom terra rose sasvim prekriven, onda bi se ta zemlja morala bila

^{*} Vidi Tućan spomenuto djelo i Katzer: Karsthydrographie.

zadržati na takovim mjestima iz kojih ju je odplaviti nemoguće a i na ravnim položajima*.

Prema tome ukazuje se najvjerojatniji slučaj 3. prema kojemu se je kraš izdigao kao golo vapneno brdo bez naslaga zemlje na sebi, te je ono malo terra rosse, što je njegovim trošenjem nastajalo odmah i splavljeno sa njegovih strmijih dijelova u pukotine i niže ležeće uvale.

U onim uvalama u koje se spuštaju jarci sa velikim oborinskim područjem nalazimo u istinu nješto više te crvene zemlje naslagane, dočim na onim zaravanjcima, na kojima je kamen razpucan ali iza kojih nema jaraka većeg oborinskog područja, nalazimo tom crvenom zemljom jedva izpunjene pukotine kamena.

Iz toga pako moramo zaključiti, da od dotične vrsti vapnenca nastaje tako malo zemlje, da se od njegova postanka nije od njega moglo više zemlje stvoriti osim ono malo, što se nalazi u spomenutim pukotinama.

U ostalom bez obzira na to, da li je kraš bio prekriven zemljom ili nije znademo, da na mnogima njegovima djelovima neima sada debelih naslaga zemlje, a kako znademo po tumačenju naših spomenutih uvaženih geologa, da bi trebala još stoljeća i stoljeća proći, dok bi se takova debela zemlja na krašu stvorila, to je i naravna stvar: da mi s tom budućom zemljom na krašu ne smijemo računati nego samo sa onom, koja na krašu već jest.

Prema tomu si i možemo postaviti kao cilj pošumljivanja kraša, samo uzgajanje takovog drveća, kakovo na njemu obzirom na množinu zemlje uzrasti može, a ne bezuvjetno tražiti, da se na njemu uzgoji veliko drveće i na takovim mjestima, gdje ono nebi moglo uzrasti.

Konačno mi je spomenuti da kraš nije samo naš hrvatski specijalitet, već da ogromne gole kraške površine — Karrenfelder — prekrivaju i dobar dio Kantona Appenzell, St. Gallen, Glarus, Schwyz, Silbern i Unterwalden u Švicarskoj, te da je predjel Steinernes Meer na granici

^{*} Iz takovih mjesta, iz kojih bi sada upravo biio nemoguće zemlju odplaviti, kao što su n. pr. sa svijuh strana zatvorene kotline, mogla je ona biti odplavljena — ako je ondje bila — jedino u doba, kad se je za velikih prevrata oblik zemaljske kore često mijenjao t. j. iz dolina postojali strmi brjegovi i u doba kad su ledenjaci i silne kiše preobrazivale lice cijele zemaljske površine.

No sve kada bi to i stojalo nebi se onda radi sadanje golotinje kraša smjelo kriviti kraško žiteljstvo, koje k tome ogolećivanju nije ništa doprinjelo.

Ali ni ta hipoteza nije vjerojatna. Površina cijeloga kraša je tako ogromna, da bi se sada, nakon splavljenja debelih naslaga terra rosse s njega, moralo na svoj njegovoj periferiji biti naslagano upravo neizmijernih masa te crvene zemlje. A kako iz tih neizmjernih masa na njegovoj periferiji neima, moramo zaključiti, da on nije ni bio prekriven debelom naslagom terra rose.

Salzburga i Bavarske nedaleko Watzmanna daleko divljiji i užasniji kraš od našega kraša.

I taj kraš čini tamo zaravanjke ali je podpuno gol tako, da na njemu ni travke nema*.

Ondje barem nije bilo Mletčana, koji bi se radi devastacije onoga kraša okriviti mogli, a nemogu se okriviti ni ondašnji žitelji, jer kad oni nisu susjedna nevapnena strma brda devastirali, nisu sjegurno ni te skoro podpuno ravne kraške površine.

^{*} Vidi: Berlepsch die Alpen. Leipzig 1862 str. 29.

ING. BOGOSLAV KOSOVIĆ

Pomoćnik Ministra šuma i ruda u mirovini, utemeljitelj¹ i dobrotvor Hrvatskog šumarskog društva.

B. Kosović², pomoćnik ministra u mirovini, rođen je dne 1. I. 1871. u Donjem Lapcu na ličkom Kordunu, gdje mu je otac tada bio učiteljem. Inače je familija Kosovića starinom hercegovačko-bunjevačka, naseljena poslije uzmaka Turaka u Lički Novi, gdje je dobila kućište pod krševitom glavicom tzv. Busijom.

Svoju prvu mladost proboravio je B. K. u starinskoj po turski uređenoj kući br. 33. u Ličkom Novom, od kuda mu se je kasnije majka, također Bunjevka iz susjedne Podoštre kraj Gospića od roda Bušljeta bila preselila radi školanja djece u Gospić. Otac mu je za to doba bio na svršavanju svojih učiteljskih

¹ Utemeljitelj kod ponovnog konstituiranja HŠD-a 1940. godine nakon osnivanja banovine Hrvatske i reorganizacije JŠU u koje je HSŠD utopljeno 1921. godine.

² Ovaj tekst je objavljen u Šumarskom listu br. 8/1940, a nastao je, kako urednik Petar Prpić kaže " ... na temelju opširnog, na našu zamolbu priposlanog nam vlastoručno sastavljenog životopisa ing. Kosovića".

nauka u Beču, gdje je bio kroz 4 godine i učiteljem. Dakle pravi kuriozitet: ličko dijete ispod velebitske Busije širi prosvjetu u carskom Beču prije 65 godina!

Pučku školu pohađao je B. K. poslije povratka očevog u Gospiću, Petrinji, Slunju i Novojgradiški, kuda mu je sve otac kao učitelj bio premještavan, a maturirao je g. 1888. u kr. vel. realci u Zagrebu. Šumarske nauke studirao je od g. 1888/9 do konca 1890/91 na tzv. bečkoj »Bodenkulturi«, gdje je položio sva tri za državnu šumarsku službu propisana ispita i ispit iz bujičarstva tako, da je bio prvi od Hrvata sa potpunom stručnom spremom.

Čim je svršio nauke na Visokoj školi bio je pozvan u Zagreb, gdje je nastupio vježbeničko mjesto kod gospodarsko-šumarskog odsjeka kr. zem. vlade dne 1. XI. 1891. Poslije nepune godine dana bio je 1. XI. 1892. imenovan šumarskim protustavnikom kod slunjske imovne općine u Rakovcu, kod koje je bio pet mjeseci i provizornim upraviteljem šumarije u Vališselu, sadanjem Cetingradu. God. 1894. položio je drž. ispit za samostalno vođenje šum. gospodarstva.

Dne 1. III. 1896. prešao je u šumarsku službu kod političke uprave sa sjedištem u Đakovu, od kuda je već na jesen iste godine bio postavljeni za vršioca dužnosti šumarskog nadzornika kod kr. žup. oblasti u Varaždinu.

Radi svog glasanja za opozicionalnog kandidata u Varaždinu bio je na samu Novu godinu 1898. dodijeljen šumarskom odsjeku u Zagreb od kuda je kao novo imenovani županijski šum. nadzornik bio u veljači 1901. premješten u Požegu, odnosno od tuda na vlastitu molbu kr. žup. oblasti u Gospić.

Kao županijski šum. nadzornik bio je brzojavno pozvan, da u god. 1905/6 zastupa na kr. šumarskoj akademiji oboljelog profesora Partaša iz predmeta uređajne struke i ujedno premješten šumarskom odsjeku kr. zem. vlade u Zagreb.

U Zagrebu je bio više godina urednikom Šum. lista i tajnikom Hrv. šum. društva. Na početku svjetskog rata 1914—1916. dolazio je više puta u konflikt sa uredskim šefovima, pa kad nije g. 1916. htjeo napisati odredbu, da se nekom drvotršcu, tobože za švelere, prepušta najljepših osam parcela debele hrastovine, već je odbrusio šefu, da neće počiniti zločin na narodu, bio je još isti dan premješten kr. žup. oblasti u Ogulin, gdje ga je zatekao svršetak rata.

Po svršetku svjetskog rata bilo je B. K. po tadanjem odjelnom Povjereniku Narodnog Vijeća Dru. Petričiću u studenom 1918. određen da u hrvatske ruke preuzme do tada u madžarskoj upravi stojeću šumsku Direkciju u Sušaku.

U Sušaku je u ono doba u svakom pogledu vladao pravi darmar. Kojekakova soldateska raznih nacija muvala se je po Rijeci i Sušaku, dok napokon nije došao i D'Annunzio sa svojim arditima i dao se po talijanskim regularnim trupama u Rijeku zatvoriti kao njezin tobožnji osvojitelj! Madžari su šumari ili otišli ili se spremali na odlazak. Pošta je i stizala i nije već prema tome, kako se je to Talijanima prohtjelo, a po njihovoj volji mogli su i činovnici odlaziti sa Sušaka ili se u njega vraćati tako, da je Direkcija bila izgubila svaku redovitu vezu sa svojim službenim područjem.

Najgore je bilo činovnicima za hranu, dok se konačno nekolicina nije smirila u jednoj gostionici, u koju je dolazio i svaki ološ, a naročito kojekakovi šverceri. Takovom jednom prilikom došao je u tu gostionicu i švercer neki Stevo Radić, bivši birtaš iz Bačke i pripovijedao, na koji način on za svoju švercovanu robu dobiva od talijanskih oficira propusnice, kako ga talijanski soldati, kad mu roba stigne izvikuju na bakarskoj stanici sa signjor Radić, a oficiri da mu makar i u ponoći podpisuju propusnice itd.

Kad je političar Stjepan Radić bio optužen radi svoga šurovanja sa talijanskim oficirima, našao je na svoje čudo u optužnici njemu u grijeh upisano sve, što je onaj švercer Stevan Radić o svom saobraćaju sa talijanskim oficirima govorio. G. Kosović se je stoga obratio na zagrebački sudbeni stol, koji je imao Stjepanu Radiću za njegovo šurovanje sa Talijanima suditi pa je svoga dobrog znanca predstojnika toga sudbenog stola Vaića upozorio na neispravnost optužnice, nakon česa je Stjepan Radić bio na glavnoj raspravi od svake krivnje riješen.

Tadanja Pribićevićeva era nije mu mogla to njegovo upozorenje oprostiti. Bio je degradiran iz IV. natrag u V. činovni razred, oduzeta mu uprava sušačke Direkcije šuma, bio je dodijeljen pod mlađega u šumarski odsjek u Zagreb i tamo g. 1923. brzojavno penzioniran.

Proti cijelom tom postupku se je žalio ali uzalud, za njega nisu vrijedili zakonski propisi, ostao je degradiran i protiv jasnog slova zakona penzionisan. Istom kad je došla Pašić-Radićeva era bio je vraćen u službu u svojstvu Pomoćnika Ministra Šuma i Ruda, ali već nakon jedne godine u g. 1926., nakon preokreta politike, ponovno penzionisan. Prilike su ipak bile druge, jer je novo odmjerenom mirovinom bio materijalno obezbijeđen.

Pohvale je vrijedno, i vrijedno je spomenuti, da su mu već nakon prvog penzionisanja, kad je po starim propisima bio dobio mizernu penziju, bili skočili u pomoć svi znanci i šumarski drugovi, te mu dali toliko zarade, da je

skucao za njegove čedne prilike priličnu svoticu, te je već mogao pomišljati, kako da za sebe i svoju staricu majku podigne krov nad glavom.

Svima tima izriče on i ovog puta toplu i iskrenu hvalu. Poslije njegovog drugog penzionisanja bio je po Ministarstvu postavljen za člana uprave Šipada a kasnije i za predsjednika kao i za predsjednika Fabrike Celuloze u Drvaru, s kojim se je ustanovama raskrstio, čim su gospoda u Ministarstvu počela mimo njega i bez njegova sudjelovanja izdavati odredbe, s kojima on nije bio sporazuman.

Kosovićev rad kretao se ponajviše na praktičnoj, pravnoj ili pravnohistorijskoj podlozi. Već kao vježbenik uočio je, da činovnici dnevice dovlače bezbroj tzv. Amtsschimmela iz registrature i prema njima rješavaju spise. On je te Amtsschimmele povadio i složio u jednu bilježnicu, koja je kasnije činovnicima šum. odsjeka postala dragocjenim pomagalom.

U Gospiću je osnovao lijepo, tri jutra veliko šumsko razsadište i dao ga prozvati po prijatelju ličkih šuma »Kasumovićevim biljevištem«.* Ondje je iz tzv. indikacionih skica kr. financijalnog ravnateljstva sastavio pregledni nacrt svih šuma i pašnjaka za ličku vrištinu, pržinu i bujična područja te sastavio generalnu gojidbenu osnovu, na temelju koje se je u kratko vrijeme zazelenilo na vrištini oko 35 borovih plantaža. O svima gojidbenim radnjama vođena je valjana evidencija i statistika i time je dobivena podloga za sastav godišnjih gojidbenih predloga.

Kosović je pronašao i pravno dokazao, da si je država neispravno prisvojila oko 25.000 jutara pašnjaka z. z. Lukovo-Šugarje, Cesarica i Sv. Juraj i tražio je, da se ta zemljišta vrate pravim vlasnicima, koji su nota bene od vajkada plaćali za ta zemljišta porez i ine daće. On je pronašao i pravno dokazao, da je općini Gospić protuzakonito propisano, da za zaštitni okoliš svoga vodovoda plaća državi godišnju odštetu i tražio je, da se to podavanje obustavi a uplaćene svote povrate. Sa pravnog i historijskog gledišta je dokazao, da je skroz protuzakonito dnevno podavanje patrolaca državnom lugarskom osoblju, odnosno odkupljivanje te rabote, pa je ona bila ukinuta. Državno šumarsko osoblje je stajalo na stanovištu, da je za državu određeni dio još nerazdijeljenih državnih šuma njezino neograničeno vlasništvo, pa je Ličane radi kvara u tom dijelu tuživalo radi krađe. Kosović je dokazao, da se takove šumske štete mogu po zakonu kvalificirati samo kao prekršaji i kao takovi da se ne mogu presuđivati

^{*} Kasumovićev grob je drugi dan poslije njegova pokopa, jer je zatro u Lici koze, osvanuo okićen kozjim rogovima, a narod mu je još za života pjevao: Da znaš majko, kako sudi Marko, osam dana za naramak grana.

po sudovima kao krađe, već samo po političkim oblastima kao prekršaji, što je po nadležnim vlastima bilo kao ispravno i usvojeno.

Za kraško senjsko nadzorništvo dokazao je Kosović, da bi ono sa pravnog gledišta imalo podpadati pod hrvatskog bana a ne pod madžarsko ministarstvo a isto tako, da bi se enclave u Lici, za koje su Ličani prevarnim načinom namamljeni, da za njih eraru plaćaju zakupninu, da bi im se na temelju odkaza zakupnog ugovora mogle oduzeti, morale dati natrag bivšim posjednicima. Za buduću Ličku imovnu općinu dokazao je Kosović, da bi ona prema carskim obećanjima i ispravnom diobnom ključu imala dobiti skoro sve ličke šume osim možda nekog neznatnog dijela. Na temelju te konstatacije izišao je pokojni ubijeni narodni poslanik Brkljačić pred diobno povjerenstvo sa parolom: Mi bi se dijelili, ali nemamo što da dijelimo i prema tome nemožemo primiti za naše potrebe nedovoljnu količinu šuma!

U Varaždinskoj županiji uredio je Kosović pitanje titula privatnog šumarskog osoblja i oduzeo je pravo obračunavanja šumskih odšteta i pravo vještačenja onima, koji nisu imali zakonom propisane kvalifikacije.

U istoj županiji je na temelju vješto sastavljenog obrazloženja proglasio sve šume na Ivančici i drugim strmim brdima zaštitnima i odredio način gospodarenja s njima tako, da su članovi upravnog odbora prihvatili i pohvalili predloženo im obrazloženje, a kasnije, kad su i njihove šume bile proglašene zaštitnima, nisu mogli proti tome uložiti ni utoka. Ovo obrazloženje ušlo je skoro doslovce i u zbirku šumskih zakona Borošić-Goglia, kao i još nekoja načelna rješenja, s kojima je Kosović kod nadležnih vlasti uspio.

Kosović je posvetio brigu i tome, kako bi se narodu pomoglo smanjenjem šumskih odšteta na pravednoj bazi. Po njegovom je mišljenju trebalo revidirati šumsko-odštetne cjenike, te iz njih odstraniti sve odredbe, koje smjeraju ne samo na naknadu štete nego i na kažnjavanje štetočinca. Oštećenoga po svim zakonskim propisima ide samo pravo na potpunu odštetu, a kažnjavanje štetočinca je pitanje za sebe. Šteta može biti male vrijednosti, ali se kazna može odmjeriti prema važnosti makar i većom globom ili zatvorom tako da štetočinac osjeti, da se ni mala šteta one vrsti ne smije praviti. U cjeniku ličke županije bila je sadržana nesmiljena »odšteta« za jednu kozu sa 10 kruna, pa je siromah brđanin uhvaćen sa većim brojem koza u kvaru bio nakon jedne prijave stjeran na prosjački štap, a da bog zna kakove štete možda ni počinio nije. Sve šumske odštete za otvorene branjevine trebalo je po njegovu mišljenju podvrći reviziji i odpisati odštete, ako su te branjevine bez vidljivih pogrešaka uzrasle. U Lici se je narod i rukama i nogama borio proti osnivanju plantaža, jer je poučen

zločestim iskustvom držao, da te površine oduzetih mu pašnjaka neće nikada više biti njegove. Kosović je jednu takovu odraslu branjevinu pred seoskim starešinama otvorio za pašu; oni nisu svojim očima vjerovali a onda su radosno uzviknuli, neka uzme koliko god još hoće zemljišta za plantažu, kad im se isto neće oduzeti!

Pitanje držanja koza u Lici imalo se je po Kosovićevom mišljenju urediti imajuć na umu, da je za šumsku biljku svejedno, da li joj grane obrste koze, goveda, ovce ili koja druga vrst blaga. Koza je siromaku mjesto krave i daje više puta, ako je dobra muzara, isto toliko mlijeka, koliko i slabija kravica, a ako kojom nesrećom ugine, ne trpi joj vlasnik prevelike štete. Ne treba stoga držanje koza na prečac zabranjivati, kako je to običajno nego treba grmečima obraštene pašnjake, pa makar i suvišne šume preudesiti za brstike, u uživanju ovih zavesti valjan red i uvesti valjanu kontrolu nad držanjem svakom ovlašteniku odpadajućeg broja koza. Da se zapreči kresanje grana u šumama radi prehrane koza pupoljcima u zimi, trebalo bi provesti, da svatko smije preko zime zadržati samo toliko koza, za koliko njih je priredio hrane za zimu. Seoski starešine, lugari, žandari, financi i ostale javne straže treba primorati na valjano vršenje kontrole nad brojem koza, koje pojedinci drže.

Osim omanjih radova, koji su objelodanjeni ali nisu njegovim imenom podpisivani, objelodanjen je u Šum. Listu njegov prvi stručni opis velebitskih i kapelskih šuma i cijela rasprava o postanku prvog šumskog zakona za Krajinu od g. 1797., koji je materijal on pronašao u C. kr. ratnom arhivu u Beču. U Šum. Listu je objelodanjena i njegova rasprava o kršu i o pošumljavanju krša.

Kosović je bio od g. 1912. do g. 1916. i urednikom Šum. Lista, te je u njem objelodanio njemačke izraze, za koje bi trebali gg. šumari da nađu čisto hrvatske nazive. Na žalost u tome poslu nije našao među drugovima odziva, i sada se pod stare dane još uvijek bavi marljivo sa sastavljanjem hrvatske šumarske terminologije.

On je prekopao sav arhiv bivše krajiške General-Comande u Zagrebu i Investitionalne zaklade, izregistrirao iz njih dragocjene podatke za historiju šumarstva počam od g. 1700. ovamo i brine se, kome da taj posao predade, da ga nastavi i dovrši. Nakon svršetka svjetskog rata pobrinuo se je Kosović, da se arhiv Generalcomande iz Zagreba i onaj na Slavoniju odpadajući dio iz Temišvara preda u sadanji drž. arhiv u Zagrebu. Tamo on i sada u njemu pretražuje spise o segregaciji šuma između države i imovnih općina i dr. samo žali, da za ovako lijep i zanimiv posao neima pomagača. Koliko bi moglo biti veselje za kojeg mlađeg nadobudnog šumara, kad bi mogao proučavati sve

zakone i naredbe bivše Krajine i Primorskih hrvatskih gradova, što ih je marna ruka toga našeg valjda najstarijeg radnika na šumarskom polju skupila. Mnogi bi naši šumari i pravnici trebali da znadu, kako je nastala Investicionalna zaklada, koja je dala bivšoj Krajini tolike kulturne ustanove, a koja bi ih bila dala još jedamput toliko, kad bi u nju bili uvršteni još mnogi zakonom propisani prihodi, koji u nju nisu bili uvršteni.

Kosović je bio prvi od hrvatskih šumara, koji je na temelju vlastitog opažanja i prema prastaroj knjizi otca šumarstva Hansa Carla v. Carlowitza iz g. 1712. utvrdio, da uzrok sušenju naših hrastika nije sama medljika, nego da su tome krive i gusjenice.

Svoje živuće mlađe drugove zadužio je g. B. K. time, što je kao pomoćnik ministra poticajem mladog a na žalost sad već pokojnog druga Borošića priveo u život ideju načelnika u min. šuma g. V. Čmelika, te je dao prema nacrtu prof. ing. Schöna u Zagrebu sagraditi veliku stanbenu zgradu za šumare.

Kosović je po svojoj naravi bio uvijek opozicionalac. Već smo spomenuli, da je u Varaždinu kod gradskih izbora glasovao za opozicionalnu listinu Dra. Pere Magdića i bio radi toga brzojavno na samu Novu godinu premješten. U Gospiću je na županijskoj skupštini glasovao za predlog Marka Došena, da se Madžarima otkaže nagodba. Mislilo se, da će radi toga nastradati ali je inače kao madžaron razvikani a u istinu pošteni Hrvatina podžupan I. pl. Vučetić tu aferu zataškao. Za tzv. zajednički državni proračun tražio je, da se iz hrvatskog doprinosa briše doprinos za beriva svih državnih šumara tuđinaca, jer je svaka zemlja po principima ispravne politike dužna sama svoje sinove hraniti.

U vrijeme, kad je počeo lom između madžarona i Madžara i kad su jedni drugima počeli dokazivati nepravilnosti u političkom postupku, izradio je Kosović na poziv podbana Chavraka opširan memorandum, u kom je istakao mnogobrojne nepravilnosti u šumarskim odnosima između Hrvatske i Madžarske.

Za jur spomenuto priopćenje kr. sudbenom stolu u Zagrebu, da Stjepan Radić političar nije šurovao sa talijanskim oficirima već švercer Stevo Radić, dobio je Kosović priznanje na taj način, što mu je Dr. Pernar javno u Zagrebu pred izabranim narodnim Radićevim zastupnicima izjavio, da mu tu njegovu poštenu gestu, dostojnu kulturnog Evropejca neće Hrvatski narod nikada zaboraviti.

Za svoje Hrvatstvo dobio je Kosović priznanje i od svih svojih drugova, jer su ga isti jednoglasno izabrali za predsjednika konstituirajuće skupštine Hrvatskog

šumarskog društva, kojega je on pomogao uskrisiti, pa je radi svojih zasluga za šumarstvo i za društvo izabran njegovim počasnim predsjednikom.

Tim povodom i donašamo ovaj skraćeni njegov životopis sa željom, da nam ga Bog još dugo poživi i to ne samo zato što je naš zaslužni član nego i prvi dobrotvor našega Hrvatskoga šumarskoga društva.

Uredništvo Šumarskog lista

Dodatak: Iz razumljivih razloga u ovom životopisu to nije moglo biti navedeno: ing. Bogoslav Kosović je preminuo u Zagrebu 28. ožujka 1949. godine.